

Beathe Due

Forventningers betydninger.
IKT, lokalpolitisk deltakelse og engasjement

Doktorgradsavhandling innlevert for graden PhD
Historisk filosofisk fakultet, Universitetet i Oslo, oktober 2008

Til Ada og Henrik

Forord

Det ble en litt lenger ferd enn i utgangspunktet planlagt, men den beste ferden jeg til nå har vært med på. Jeg vil benytte denne unike anledningen til å takke alle de fantastiske menneskene som både faglig og sosialt har bidratt til å gjøre avhandlingsarbeidet til en enda bedre opplevelse enn jeg klarte å forestille meg da jeg startet.

Kjære Eli Skogerbø og Christina Mörtberg. Dere har ikke bare vært mine to veiledere som har lest alt jeg har skrevet underveis, gitt meg innspill og stilt kritiske spørsmål, dere har fulgt meg tett i hele perioden, både på IMK, mens jeg var i Dublin og det siste halvannet året jeg har vært i Telenor R&I. Dere har gitt meg styrke og en urokkelig tro på at dette skulle jeg få til. Tusen takk!

Kjære alle på IMK, for et sted å være! Jeg vil takke alle vitenskapelig ansatte, stipendiater og post.doc'er for det privilegiet det har vært å bli kjent med dere og for å ha fått mulighet til å være tilknyttet et institutt hvor det skjer så mye spennende og gøy. Tusen takk for mange små og store pauser, omtanke og energi og deilig forløsende latter. I tillegg vil jeg særlig takke Lin Prøitz, Kristin Skare Orgeret, Ulrikke Linge, Carol A. Dralega, Sara Chiumbu, Dumisani Moyo og Henry Mainsah, for at dere gjør livet mitt så rikt! En ekstra takk til Terje Rasmussen som holdt i PhD seminarer, hvor fra ett av disse Carol og jeg "unngikk" vår baby. Jeg vil også takke spesielt Kristin Sandberg, Trude Løkås og Niels Christian Hervig som alltid har hjulpet meg med alle de praktiske og viktige tingene jeg selv bare surrer med. Tusen takk!

For oppholdet Ada, Henrik og jeg hadde i Dublin, da jeg fikk tildelt Marie Curie Research Fellow Scholarship ved Dublin City University, vil jeg takke Paschal Preston. Jeg føler meg utrolig heldig som fikk denne lærerike, nære og fine tiden i Irland. Tusen takk også til HF og Trine Syvertsen som innvilget meg ekstra midler jeg kunne bruke til avlastning i hverdagen – ingen problem å reise alene med barn om man har mulighet til å kjøpe seg litt hjelp! Tusen takk!

Kjære Eli Skogerbø, Christina Mörtberg, Signy I. Vabo, Tanja Storsul, Jan Richard Kjelstrup, Dagny Stuedahl og Elisabeth Staksrud for at dere har lest og kommentert ulike deler av avhandlingen min, deres kommentarer har betydd mye for meg. Tusen takk!

Kjære *IKT og lokaldemokrati* gjengen, Eli Skogerbø, Marte Winsvold, Gro Sandkjær Hanssen, Signy Irene Vabo og Inger Marie Stigen. Tusen takk for faglige utfordringer og entusiasme. Tusen takk for alle diskusjoner, konstruktive tilbakemeldinger og støtte. Kjære Marte Grant, Hans Martin Cramer, Andreas Ytterstad, Kristin Elnegaard og Peter Møller som til ulik tid har vært vitenskapelige assistenter i *IKT og lokaldemokrati* prosjektet, tusen takk for all hjelp underveis! Jeg vil også rette en særlig takk til Anne Fjellro som har språkvasket avhandlingen og til x som har hjulpet til med den engelskspråklige artikkelen, tusen takk!

Til alle som har hjulpet meg på veien: Alt som er av feil eller mangler i avhandlingen er ene og alene mitt ansvar.

Kjære lokalpolitikere og administrasjonsansatte og ikke minst alle førstegangsvelgerne fra Tromsø, Førde, Drammen og Stavanger som i 2004 og 2005 tok dere tid til å stille opp på intervjuer og for å svare på mine spørsmål. Uten dere hadde denne avhandlingen ikke kunnet bli noe av. Tusen takk!

Kjære alle i Telenor R&I som jeg har jobbet sammen med det siste halvannet året, tusen takk for at dere har gjort det mulig for meg i perioder å forsvinne litt så jeg kunne fullføre avhandlingen, tusen takk særlig til Pål Sørgaard og Ellen Trolsaas for hjelp til å gi meg tid!

Kjære alle gode venner som jeg har forsømt den siste tiden, jeg håper vi kan få mer tid til hverandre nå fremover!

Kjære Bjørn Egil, Ingrid og Kjersti som har fått plass i livet til Ada, Henrik og meg i løpet av denne avhandlingsperioden. Tusen takk for alt det fine vi har gjort sammen!

Kjære mamma og pappa, selv om han bare er med i hjertene og fortellingene våre. Tusen, tusen takk for all kjærlighet og styrke dere har gitt meg bestandig! Og hvordan skal jeg noen gang kunne klare å takke deg nok, mamma, for alt du bidrar med i Adas, Henriks og min hverdag! Når alt er kaos, noe det ofte er, da er du der full av energi og får det på plass igjen! Uten deg hadde jeg aldri klart å fullføre denne avhandlingen. Tusen, tusen takk!

Helt til slutt, men aller mest, vil jeg få takke de to fineste barna for meg i hele verden, og som jeg dedikerer denne avhandlingen til. Ada og Henrik, jeg er uendelig stolt over å få lov til å være mamma til akkurat dere to, tusen, tusen takk for at dere er til! Dere er hjertet mitt.

DEL I – INTRODUKSJONSDEL	5
KAPITTEL 1 INTRODUKSJON.....	7
IKT OG LOKALDEMOKRATI.....	8
<i>Digitale teknologier, politisk engasjement og deltakelse</i>	<i>11</i>
<i>Å skape nye forventninger og beretninger.....</i>	<i>15</i>
BEGRENSNINGER	17
ORGANISERING	19
KAPITTEL 2 PROBLEMOMRÅDER.....	21
INTRODUKSJON	21
FORVENTNINGER TIL ”DEN MODERNE EKOMMUNEN”	22
<i>eKommune 2009 – det digital spranget.....</i>	<i>24</i>
FORVENTNINGER TIL DELTAKELSE OG LOKALPOLITISK ENGASJEMENT BLANT UNGE MENNESKER	27
OPPSUMMERING.....	29
KAPITTEL 3 TEORIER PÅ TVERS.....	31
INTRODUKSJON	31
ARENDS HANDLINGSTEORI – OM ”DET SOSIALE” OG ”DET POLITISKE”	32
<i>Rom for samhandling</i>	<i>33</i>
<i>”Frihet” – menneskers muligheter til samhandling.....</i>	<i>35</i>
<i>Kritikk av en nyliberal politisk logikk</i>	<i>39</i>
TEKNOLOGI + DEMOKRATI = ”THE END OF POLITICS”?	42
<i>Vincent Mosco om myters betydninger.....</i>	<i>43</i>
OM UNGE MENNESKER OG DIGITALE TEKNOLOGIER.....	45
<i>Ungdom og endring.....</i>	<i>47</i>
OPPSUMMERING.....	48
KAPITTEL 4 METODE	49
INTRODUKSJON	49
<i>Valg av kvalitativ metode</i>	<i>51</i>
UTVALG	52
<i>Andre kilder.....</i>	<i>56</i>
DATAINNSAMLING	56
<i>Intervjuene av lokalpolitikere og administrasjonsansatte</i>	<i>56</i>
<i>Minispørreundersøkelse blant førstegangsvelgere.....</i>	<i>59</i>
ANALYSE	62
<i>Lokalpolitikere og administrasjonsansatte.....</i>	<i>66</i>
<i>Førstegangsvelgerne</i>	<i>71</i>
<i>Ville du brukt stemmeretten din om det var valg i din kommune i dag?</i>	<i>72</i>
<i>Hvordan ville du forklare hva lokalpolitikk er for en som aldri har hørt om det?.....</i>	<i>73</i>
<i>Hva ville du gjort om du var lokalpolitiker?</i>	<i>76</i>
<i>Etiske betraktninger</i>	<i>81</i>
KAPITTEL 5 OPPSUMMERING AV ARTIKLENE.....	84
INTRODUKSJON	84
ARTIKKEL I.....	84
ARTIKKEL II	87
ARTIKKEL III	88
ARTIKKEL IV	89
KAPITTEL 6 AVSLUTNING	90

ENGLISH SUMMARY	97
LITTERATUR.....	98
DEL II – ARTIKLER.....	114
I) VIKTIGE OVERRASKELSER – HANDLING, ADFERD OG IDEER OM FORUTSIGBARHET I BRUK AV INFORMASJONS- OG KOMMUNIKASJONSTEKNOLOGIER (IKT).....	115
HANDLING, ADFERD OG BETYDNINGEN AV UFORUTSIGBARHET	117
TRANGEN TIL FORUTSIGBARHET	119
VISJONER FOR BRUK AV TELEFONER	120
VISJONER FOR IKT-BRUK	123
FRA ”KVINNESLADDER” TIL ”GRETNE GAMLE GUBBER”	125
ROM FOR OVERRASKELSER – KONKLUSJONER OG OPPSUMMERING	130
LITTERATUR	133
II) LOKALDEMOKRATI OG DIGITALPOLITISKE ARENAER: NASJONALE FORVENTNINGER OG KOMMUNALE HVERDAGER.	139
INTRODUKSJON	139
FORVENTNINGER TIL DEN ”MODERNE eKOMMUNEN”	140
<i>Kommunenes rollekonflikter.....</i>	<i>141</i>
<i>... å få innblikk i den kommunale hverdagen.....</i>	<i>143</i>
”THE END OF POLITICS” OG ’POSTPOLITIKK’	144
... OG KOMMUNALE HVERDAGER: HVA, HVORDAN OG FOR HVEM?	148
FORVENTNINGER = ØNSKET OM Å KOMME NÆRMERE BEFOLKNINGEN.....	149
LOKALPOLITISK HVERDAG = ALLEREDE EKSISTERENDE KOMMUNALE ROLLEKONFLIKTER.....	151
... ROM FOR MENINGSFORSKJELLER	154
KAN LOKALE AKTØRERS FORVENTNINGER OG PRAKSISER SKAPE NYE MYTER, FORTELLINGER OG FORVENTNINGER?.....	156
LITTERATUR	159
III) ”MAKE MY DREAMS COME TRUE, SÅNN LOKALT SETT.” LOKALPOLITISKE FORVENTNINGER FØRT I PENNEN AV FØRSTEGANGSVELGERE OG FORTOLKET I LYS AV HANNAH ARENDTS HANDLINGSPERSPEKTIV.	163
INNLEDNING	163
<i>En filologisk intervensjon.....</i>	<i>165</i>
ADGANG TIL FORSKJELLEN	166
<i>”Make my dreams come true, sånn lokalt sett”</i>	<i>167</i>
<i>”Lokalpolitikk er som blomsten og bien; noe er idyll, annet er bare fylleangst”</i>	<i>171</i>
Å ÅPNE FOR HANDLING	174
ER DET ROM FOR ANDRE BERETNINGER OM UNGE MENNESKER OG POLITISK ENGASJEMENT?	177
<i>Betydningen av å løfte frem førstegangsvelgernes lokalpolitiske forventninger</i>	<i>177</i>
<i>Lokalpolitikk som handling</i>	<i>178</i>
ER DET ROM FOR Å SKAPE ANDRE BERETNINGER?.....	180
LITTERATUR	182
IV) COMMUNITY RE-ENGAGEMENT OF YOUTH: EPARTICIPATION REALITIES IN UGANDA AND NORWAY.....	187
INTRODUCTION	187
WHY COMPARE COMMUNITIES IN NORWAY AND UGANDA?	188
<i>ICTs, Youth and Politics of Civic Engagement in Local Communities: A conceptual and theoretical framework.....</i>	<i>190</i>
ICT, YOUTH AND POLITICS OF CIVIC ENGAGEMENT: THE CASE OF NAKASEKE.....	195

THE TROMSØ CASE: WHAT WERE THE EXPECTATIONS? THE DREAM OF ICT AND INCREASED PARTICIPATION	200
COMPARISON OF NAKASEKE AND TROMSØ.....	206
CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS AND LESSONS LEARNT FROM THE COMPARISON.....	210
BIBLIOGRAPHY	213
APPENDIX.....	224
VEDLEGG	229

DEL I – INTRODUKSJONSDEL

Kapittel 1 Introduksjon

I denne avhandlingen spør jeg om vi kan skape andre forventninger til lokalpolitikk og engasjement enn dem som synes å dominere beretningene og mytene om digitale teknologier og demokrati i dag. Jeg savner en problematisering av det som synes å være rådende forestillinger og forventninger til bruk av nye teknologier, og jeg savner alternative fremstillinger og beretninger om politisk engasjement, demokrati og deltakelse. Kan vi skape rom for forestillinger om nye teknologier som går utover ideene om et kunnskapssamfunn, et nettverkssamfunn eller et informasjonssamfunn, slik det ofte omtales i entall? Kan vi i våre fremstillinger om mulige digitale fremtider skape rom for mangfold og pluralitet som gjenspeiler menneskers unikhet, uforutsigbarhet og kulturelt, historisk og sosialt betingethet?

Hannah Arendts (1996) begreper om handling har gitt inspirasjon til å ta et filologisk grep for å intervenere i dagens forventninger og beretninger til digital lokalpolitisk deltakelse. Derfor tar jeg i denne avhandlingen utgangspunkt i hennes tenkning for å se hvorvidt fremstillinger av forventninger til bruk av digitale kommunikasjonsteknologier sammenfaller med beretninger lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangselgere i fire norske kommuner selv har til lokalpolitikk og engasjement. Med en slik vinkling på forestillinger og forventninger av digitale kommunikasjonsteknologier og bruk håper jeg å tilføre dagens diskusjoner om IKT og lokaldemokrati nye perspektiver, andre betydninger og åpne for andre måter å tenke om begreper som for eksempel lokalpolitikk og engasjement på. Gjennom å intervenere i dagens begrepsbruk om digitale teknologier, politikk og engasjement, ved hjelp av ikke eksplisitte IKT relaterte tekster, ønsker jeg å åpne opp for alternative måter å tenke om disse begrepene.

Å lese lokalpolitikeres, administrasjonsansattes og førstegangselgeres beretninger om lokalpolitikk og deltakelse filologisk, forstår jeg som en øvelse i ”å avkle vår egen samtids dens selvfølgelighet og gjøre den til objekt for en kritikk som synliggjør

dens helt og holdent historiske og relative karakter” (Jordheim 2001:268). Denne intervensjonen, eller filologiske metoden går ikke ut på å fortelle en ”sannhet”, men det handler om å åpne for alternative tenkemåter og mulighetsrom slik at vi ikke, når vi snakker om nye teknologier og demokratiske muligheter stadig gjentar de samme mytene og drømmene om ett informasjonssamfunn eller et kunnskapssamfunn i entall. Jeg ønsker å undersøke om det finnes rom for å skape beretninger om samfunn i flertall, plurale og mangfoldige informasjons- kommunikasjons- og kunnskapssamfunn slik at de faktisk gjenspeiler de unike kompleksitetene menneskelige relasjoner består av.

I det som følger vil jeg først presentere prosjektet som denne avhandlingen er en del av. Jeg vil forklare litt nærmere hva jeg ønsker å undersøke i denne avhandlingen og hvordan. I dette introduksjonskapittelet vil jeg også komme med noen etiske betraktninger, samt gi en oversikt over hvordan avhandlingen er bygget opp.

IKT og lokaldemokrati

Denne avhandlingen inngår som en del av prosjektet *IKT og lokaldemokratiet*. Prosjektet ble startet i 2003 og har blitt ledet av Eli Skogerbø, professor i medier og kommunikasjon ved Universitetet i Oslo. Vi har til sammen vært ni forskere som har jobbet med spørsmålet om hvordan nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier (IKT¹) kan prege lokalpolitisk engasjement og deltakelse. Før jeg kom inn i prosjektet var det allerede avklart at Drammen, Førde, Stavanger og Tromsø skulle være de fire utvalgte kommunene for prosjektet. Prosjektet hadde to hovedspørsmål. Mitt bidrag er knyttet opp mot det første: ”Skaper

¹ Jeg vil i utgangspunktet bruke samme definisjon på IKT-begrepet som beskrevet i Haug, Enebakk & Schjøberg (1999) *Demokrati og IKT – en kunnskapsstatus om forholdet mellom demokratiske teorier og informasjons- og kommunikasjonsteknologier*. De forstår IKT som 1) Informasjonsteknologi: ”teknologi for lagring, bearbeiding og formidling av informasjon som tekst, data, lyd og bilde, i digital form”. 2) Telekommunikasjon: ”overføring av lyd, tekst, bilder og andre data ved hjelp av lys, radiosignaler eller andre elektromagnetiske signaler i et kommunikasjonssystem”. 3) Integrasjonen av foregående i ”nettverk, som f.eks. det verdensomspennende *internettet*, der en anvender kommunikasjonsprotokoller for entydig kommunikasjonsform og et felles ’språk’” (ibid:9-10).

tilgangen til IKT både blant politikere, i kommuneadministrasjonen, i media og blant innbyggerne et nytt virtuelt offentlig rom? Er denne nye offentligheten i så fall komplementær eller konkurrerende med de ”gamle” offentlighetene?” Disse spørsmålene blir behandlet her og i andre av prosjektets publikasjoner (bl.a. i Skogerbø & Winsvold 2008, Winsvold 2007). Selv om delspørsmålene underveis har tatt forskjellig former, har *kommunenes politiske rolle* vært en fellesnevner. For om vi stiller spørsmål om nye medier er komplementære eller ikke til tidligere medier, er det også verdt å stille spørsmål om hva og hvordan ”offentlighet” og ”deltakelse” er forventet å være, og av hvem. Ved å stille alternative spørsmål kan det være vi kan få ny innsikt i hvilke forestillings- og tankestrukturer debattene om digitale teknologier og demokrati er del av. Det andre delspørsmålet: ”Bidrar fenomener som e-demokrati og e-forvaltning til å styrke, eventuelt svekke de folkevalgtes stilling? Fører økt bruk av IKT til at kommuneadministrasjonen overtar deler av politikernes funksjoner og roller?” Disse spørsmålene har vært behandlet av Gro Sandkjær Hanssen, forsker ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) og førsteamanuensis Signy Irene Vabo ved Høgskolen i Oslo (HiO) (bl.a. i Hanssen & Vabo 2008, Hanssen 2007).

Når prosjektet ”IKT og lokaldemokrati” grep fatt i spørsmål om hvilke vilkår informasjons- og kommunikasjonsteknologier skaper for deltakelse og engasjement, særlig blant unge mennesker, vekket det en interesse for å undersøke hvilke forventninger som finnes til lokalpolitikk og engasjement, hvordan offentlige organer som stat og kommune og ikke minst mennesker i sin lokalpolitiske hverdag beretter om at IKT skal bidra til å skape nye politiske arenaer, og hva unge mennesker tenker om lokalpolitikk og engasjement. For hva er de lokale aktørene, både de unge, lokalpolitikere og administrasjonsansatte selv tenker om lokalpolitisk deltakelse, uavhengig av hvilke teknologier de har til rådighet?

Bakgrunnen for min interesse for forventninger er verdt å ta med innledningsvis, fordi den på mange måter er inspirert av hovedoppgaven jeg leverte på idéhistorie våren 2003. I denne oppgaven fant jeg hvordan allerede eksisterende forestillinger og

forventninger til kvinner kom til å prege dagspressens normative fremstilling av deres telefonbruk, da denne ble alminneliggjort på 1920–1930-tallet (Due 2002). Jeg fant at allerede eksisterende forestillinger om kvinners måter å samtale på ble videreført i dagspressens fremstillinger av kvinners telefonbruk. Kvinner ble i stor grad omtalt i dagspressen som en ensartet og homogen gruppe som ikke brukte telefonen som forventet, nemlig kort og effektivt. Disiplineringen denne kritikken gjenspeiler vekket interesse for de normative forventninger som er knyttet til bruk av nye teknologier. Da prosjektet IKT og lokaldemokrati startet opp ble jeg derfor nysgjerrig på om tilsvarende normative forventningene eksisterte om hvordan unge mennesker var tenkt å bruke kommunenes hjemmesider og om deres politiske engasjement blir søkt disiplinert. For like lite som kvinner er en ensartet gruppe, er unge mennesker en homogen gruppe. Det er en utfordring å skape rom for mangfold og variasjon når det er snakk om hvordan nye teknologier tenkes tatt i bruk. Etter hovedoppgaven om kvinner og telefonbruk var jeg med på et prosjekt hvor jeg analyserte den norske IT-strategien *eNorge2005* (Due 2004). Det som forundret meg mest da jeg undersøkte de nordiske landenes IKT-strategier var hvor like de var i sine formuleringer om muligheter og utfordringer og hvor like de var i sine visjoner og forventninger. Alle syntes å være tuftet på samme drøm om å skape et informasjonssamfunn, uten at det i synlig grad ble diskutert *hvordan* og *for hvem* dette samfunnet i entallsform skulle være for og hvorfor. Når prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* både skulle undersøke informasjons og kommunikasjonsteknologier og gruppen unge mennesker ble det mulig for meg å dykke enda dypere i spørsmålet omkring forventninger til bruk av nye teknologier. Prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* ga meg mulighet til å snu på spørsmålene om hvordan tilrettelegging av IKT kan prege lokalpolitisk engasjement og deltakelse og i stedet spørre om hvordan forventninger til engasjement og deltakelse kan prege tilretteleggingen av IKT. Prosjektet ga meg mulighet til undersøke mer om av hva mennesker i sin hverdag har av forventninger til digitale teknologier, politikk og deltakelse. Prosjektet ga også mulighet til å undersøke hvorvidt nye lesninger av historiske tekster kan åpne for nye fortolkningsrom av demokrati og forventet bruk av digitale kommunikasjonsteknologier.

Digitale teknologier, politisk engasjement og deltakelse

Det finnes en rik litteratur om nye teknologier, deltakelse og bruk, om hvordan mennesker kan bruke dem, om hvordan digitale kommunikasjonsteknologier kan være med å skape politisk engasjement og grunnlag for økt demokratisk deltakelse, men det er også skrevet om hvordan disse er med på å skape nye skillelinjer mellom mennesker (Hanssen & Vabo 2008, Skogerbø & Winsvold 2008, Hoff & Storgaard 2005, Torpe 2005, Norris 2001, Castells 1996). Manuell Castells har hevdet at digitale kommunikasjonsteknologier bidrar til å skape samfunnsendringer, men at disse endringene i stor grad foregår utenfor representative nasjonale og lokale politiske fora sin kontroll (Castells 1996). Det betyr ikke at nye teknologier bare formes av økonomi og teknisk rasjonalitet, men at de også preges av menneskers forventninger, drømmer og normer, som er del av de sosiale og kulturelle kontekstene de og teknologiene er situert i, forhandlet frem i og er del av (Mörtberg 2003, Law 2001, Feenberg 1999, Sejersted 1997, Feenberg 1995). Dette tegner opp et stort og komplekst problemområde hvor teknologier, mennesker, forventninger, drømmer og normer inngår sammen i ulike sosiale, kulturelle, økonomiske og politiske kontekster og forhandlinger. Innenfor dette problemområdet finnes det en mengde ulike posisjoner og mulige vinklinger. Det som likevel knytter de fleste av disse bidragsyterne sammen er spørsmål som dreier seg om demokrati og hvordan vi kan skape og legge til rette for mulige demokratiske fremtider. Likevel gjenstår spørsmål om hva slags demokratisk fremtid vi legger til rette for, hvordan og for hvem? Hvordan kan vi forstå hvilke forventninger som preger strategiplaner lokale aktører forholder seg til og hvilke betydninger, muligheter og utfordringer kan sies å ligge i disse forventningene?

Et av de viktigste vilkårene for demokratier er deltakelse og engasjement blant innbyggerne i samfunn. Diskusjoner om hvordan nye teknologier kan brukes for å legge til rette for politisk deltakelse faller ofte sammen med diskusjoner om tiltakende misnøye med og mangel på tillitt til det tradisjonelle representative

styringssystemet, spesielt blant unge mennesker (Kimberlee 2002, Hoff et al. 2000, Prout 2000). Flere studier innenfor feltet IKT og demokrati hevder at mangfoldet av nye digitale arenaer kan føre til oppløsning og fragmentering av eksisterende institusjoner og nedgang i generelt samfunnsengasjement (Polat 2005, Liestøl & Rasmussen 2003, Mattelart 2003, Putnam 2000). Men selv om det skapes et mangfold av ulike arenaer er ikke det ensbetydende med et mangfold av praksiser. Det er ikke sikkert at forventningene til hvordan de digitale arenaene skal tas i bruk gir rom for alternative bruksmåter. Andre viser i sine studier at til tross for den i utgangspunktet revolusjonære retorikken som omkranser nye teknologier, har det vist seg at selv om nye teknologier endres raskt, forandrer ikke samfunn og kulturer seg i samme tempo (Ekelin 2007, Silverstone 2005, Aibar 2004). I en studie av administrasjonsansatte og deres bruk av nye digitale teknologier i Catalonia, hevder for eksempel Aibar at digitale kommunikasjonskanaler ikke viser seg å "revolusjonere" eksisterende strukturer, men snarere ser ut til å videreføre allerede eksisterende kommunikasjons- og deltakelsesmønstre (Aibar 2004). Denne studien beskriver hvilke betydninger allerede eksisterende praksiser har for hvordan nye teknologier tas i bruk, men den kan også være med å beskrive hvordan allerede eksisterende deltakelsespraksiser og forventninger til politikk videreføres.

Storgaard og Hoff kommer inn på hvordan forventninger til demokrati også utfordres av teknologiske og samfunnsmessige endringer i sin studie av IKT og lokaldemokrati i Danmark (2005). De har pekt på hvordan *forståelser* av demokrati de siste årene har blitt utfordret av nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier:

"Netværkssamfundet skaber nye betingelser for demokratiet og utfordrer i høj grad den måde, vi har været vant til at tænke demokrati på" (Hoff & Storgaard 2005:22). Men hvordan vi tenker om demokrati kan også fortelle noe om hvordan vi tenker om og hvilke forventninger vi har til nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier.

Hvordan vi *tenker* om og hvordan vi *forstår* demokrati er viktige poeng å ta med videre i diskusjoner om hvordan digitale kommunikasjonsteknologier kan legge til

rette for økt politisk deltakelse. Gitt det komplekse samspillet teknologier og mennesker inngår i, er det viktig å stille spørsmål også om hvordan *forventninger* til demokrati og politikk, og om mennesker og menneskers samhandlinger er med å prege IKT-utviklingen. For har ikke måter vi tenker om demokrati og mennesker på også konsekvenser for de forventningene vi har til teknologier?

Til tross for forskjeller mellom norske og danske kommuner, utfordrer Hoff og Storgaards fremstillinger av danske kommuners visjoner for lokalpolitisk aktivitet til å analysere forventninger til IKT og lokaldemokrati, med fokus på hvordan vi tenker om politisk deltakelse og engasjement, i en norsk kontekst.

Filosofen Iris Marion Young beskriver de demokratiske utfordringene vi står overfor som et paradoks (Young 2002). Hun hevder at samtidig som viktigheten av å ha demokratiske styresett fremheves, er det likevel få som tror på at de kan *gjøre* noe. Hun skriver at: “We have arrived at a paradoxical historical moment when nearly everyone favours democracy, but apparently few believe that democratic governance can *do* anything” (Young 2002:4). Derfor synes utfordringene nasjonale og lokale aktører står overfor, med hensyn til å legge til rette for bruk av IKT for å skape økt politisk engasjement og deltakelse, å være nært koblet til spørsmål om *hvordan* dette skal gjøres. Hva betyr det om mennesker ikke forventer eller tror på at demokratiske stater kan gjøre noe?

Andrew Feenberg er blant dem som hevder at for å demme opp for sviktende politisk deltakelse og engasjement, må demokratier utvide sine tradisjonelle grenser og gå inn i teknologisk medierte områder av menneskers sosiale liv (Feenberg 1992). Fordi digitale teknologier har en mengde uoppdagede muligheter, hevder han det ikke eksisterer tekniske imperativer som dikterer samfunn og styresett (Feenberg 1992). På den måten understreker Feenberg viktigheten av at mennesker er med på å prege både den politiske og den teknologiske dagsordenen, og på den måten får en sentral rolle i diskusjonene om IKT, demokrati og deltakelse. Samtidig åpner han for å

problematisere hva som er tradisjonelle grenser og hva og hvem som er med på å definere disse. Det er innenfor spørsmålet om hvem som definerer hva det å se på forestillinger og forventninger kan være en av mange mulige innfallsvinkler.

Om det er slik at vi forventer å være i en tidsepoke der alle snakker om viktigheten av å ha et demokrati, men få tror at et demokratisk styresett kan gjøre noe, kan spørsmål om forventninger til IKT, til demokrati og politisk deltakelse bidra til å fortelle oss noe om hva slags demokrati det er vi drømmer om og hva slags demokrati det er vi praktiserer. Kan forventninger til IKT, politisk engasjement og deltakelse ha betydning i forhold til hvordan demokratiske utfordringer møtes?

Jeg ønsket å rette oppmerksomhet på hvilke *forventninger* mennesker, innbyggere og borgere har til politikk og samhandlinger, og hvordan disse forventningene inngår i beretninger eller fortellinger om digitale teknologier og demokrati. Hvordan vi fremstiller og forteller om hvordan nye teknologier kan brukes, sier noe om forventninger og forestillinger til menneskers samhandlinger, om myter og visjoner, om forståelser av lokalpolitikk og om dominerende tankestrukturer, men det kan også si noe om begrepsforståelser. Flere har koblet forventninger til nye teknologier til ideologier, og hvordan teknologier inngår i og er i stadige forhandlinger med allerede eksisterende strukturer (Latour 2004, Mosco 2004, Mattelart 2003, Asdal & Myklebust 1999, Shapin 1999, Marvin 1988). Dette har også åpnet for å bruke en begrepshistorisk inngang til problemstillingen, om hvilke forventninger og ønsker de ulike menneskene som inngår i disse forhandlingene har til IKT, politisk engasjement og deltakelse. Jeg ønsker å problematisere forventningene til de sentrale begrepene som går igjen i diskusjoner om IKT og lokaldemokrati. Det vil jeg gjøre gjennom å diskutere dagens perspektiver og forventninger i lys av Hannah Arendts begrepshistorie og handlingsperspektiv i håp om at forventninger også kan være med på å skape nye forventninger og beretninger om IKT, lokalpolitikk og engasjement.

Å skape nye forventninger og beretninger

For å svare på om vi, ved å ta utgangspunkt i tekster, kan skape andre forventninger, myter eller beretninger om lokalpolitikk og engasjement, har jeg samlet inn empirisk materiale som på ulike måter kan bidra til å løfte frem hvilke forventninger lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangselgere i de fire utvalgs kommunene kan berette om.

Jeg har tatt utgangspunkt i norske IKT-strategiske handlingsplaner som uttrykker de offisielle tankene og forventningene til hvordan IKT kan bidra til å skape økt lokalpolitisk engasjement og deltakelse i norske kommuner. Med offisielle tanker og forventninger mener jeg forventninger om IKT som uttrykkes i offentlig tilgjengelige dokumenter. Disse tekstene er publisert av ulike departementer under ulike sittende regjeringer. Ved å foreta en tekstanalyse av et utvalg strategi- og handlingsplaner, er det mulig å tegne et bilde av nåtidige beretninger om IKT og lokaldemokrati ut fra hvordan IKT fremstilles i tekstform.

Det filologiske prosjektet har vært å lese disse dokumentene samt intervjuer med lokalpolitikere, administrasjonsansatte i lys av Hannah Arendts *Vita Activa* og *On Revolution* (1996, 1990, 1989). Ved å lese tekst gjennom tekst har jeg kunnet analysere ulike måter å tenke om det politiske på, andre måter å tenke om mennesker samhandlinger på. Min lesning av Arendts tekster har lagt et grunnlag for å fortolke intervjuene med lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangselgere. I tillegg har jeg latt meg inspirere av Chantal Mouffes *On the Political* (2005). Denne teksten har gjort det mulig å fortolke intervjumaterialet i lys av Mouffes bekymringer for politisk forvitring i en samtid hun betegner som et ny-liberalistisk hegemoni. Hennes nåtidige bekymring om vestens velferdsstaters avvisning av grunnleggende ideologiske og politiske konflikter har også bidratt til å aktualisere Arendts beskrivelser av menneskers unikheter og politiske konsekvenser som kan sies å følge av dette. Som en tredje inspirasjonskilde er Vincent Moscos *The Digital Sublime* (2004).

Denne teksten har åpnet opp for å stille spørsmål ved hvilke drømmer og myter som finnes i det empiriske tekstmaterialet. Mosco skriver om betydningene av myter og forventninger i vår tid, og da med utgangspunkt i hvordan vi tenker om digitale teknologier og demokrati. Fordi myter om digitale teknologier har betydninger for hvilke forventninger som skapes om teknologi og demokrati, har han også inspirert til å analysere datamaterialet med et sikte på å løfte frem flest mulige forventninger fra intervjumaterialet.

Derfor er denne avhandlingens hovedproblemstillinger:

Hvilke betydninger har lokalpolitiske aktørers forventninger til innbyggernes bruk av IKT for hvordan de legger til rette for økt digital deltakelse og engasjement?

Hvilke betydninger har unge menneskers forventninger til lokalpolitikk og deltakelse for muligheter og utfordringer lokale aktører står overfor når de bruker digitale kommunikasjonsteknologier for å skape lokalpolitisk deltakelse og engasjement?

Det er *forventningene* til hva IKT blir tenkt å lede til, hvilke betydninger, muligheter og utfordringer forventningene kan ha for lokalpolitisk deltakelse og engasjement som er min hovedproblemstilling og mitt bidrag til prosjektet ”IKT og lokaldemokrati”. De fire artiklene også utgjør deler av denne avhandlingen er derfor ledet ut fra følgende spørsmål om forventninger:

- Kan forventninger til bruk av IKT sies å representere et brudd eller en kontinuitet i forhold til tidligere forventninger til hva nye teknologier kan føre til?
- Hvilke forventninger har lokalpolitiske aktører til at digitale kommunikasjonsteknologier slik som kommunenes hjemmesider, kan bidra til å skape lokalpolitisk engasjement og deltakelse?

- Hvilke forestillinger og forventninger har unge mennesker til lokalpolitisk engasjement og deltakelse? Kan deres forventninger skape alternative beretninger om lokalpolitikk?
- Hvilke betydninger har forventninger til bruk av digitale kommunikasjonsteknologier for lokalt deltakelse og engasjement i et komparativt perspektiv?

Gjennom disse fire spørsmålene ønsker jeg å svare på hvilke betydninger forventninger til IKT og lokalpolitisk deltakelse kan ha for lokalpolitisk engasjement og deltakelse blant unge mennesker. Hvilke betydninger kan disse undersøkelsene ha for hvordan vi fremstiller, presenterer og tilnærmer oss spørsmål og utfordringer som er relatert til informasjons- og kommunikasjonsteknologier, politisk engasjement og deltakelse fremover?

Begrensninger

Artiklene i denne avhandlingen har blitt skrevet i ulike perioder, i den rekkefølge de er presentert her. Innsamlingen av datamaterialet ble gjort før artiklene ble skrevet og har ført til at jeg i ettertid skulle ha ønsket jeg hadde inkludert flere spørsmål, særlig til førstegangsvelgerne. Da deres besvarelser skulle analyseres savnet jeg et direkte spørsmål om IKT. Men jeg ville i utgangspunktet å få innblikk i unge menneskers forståelser av lokalpolitikk og lokalpolitisk deltakelse fordi jeg mener denne kjennskapen er en forutsetning for å bruke IKT som et verktøy. Jeg var i utgangspunktet mest interessert i å få vite noe om deres betraktninger til lokalpolitikk, deltakelse og engasjement, uavhengig av hvilke teknologier som ble benyttet eller ikke. Jeg var i tillegg nysgjerrig på om kommunenes hjemmesider ville bli nevnt i det hele tatt når det ikke ble gitt et direkte spørsmål om dem. Kommunenes hjemmesider ble ikke nevnt uoppfordret av noen av førstegangsvelgerne, og på den ene siden er det i seg selv interessant. På den annen side, det hadde vært spennende å undersøke nærmere hvilke synspunkter de hadde til sine kommuners hjemmesider og

spørre om de hadde brukt dem. For å rette opp i dette tok jeg høsten 2007 opp dette spørsmålet for en gruppe masterstudenter ved Høgskolen i Lillehammer. Jeg var invitert dit for å holde en forelesning, og benyttet anledningen til å spørre dem om de hadde vært innom sine kommuners hjemmeside, men det var det ingen som hadde. For en senere anledning vil det være spennende å undersøke nærmere hvorfor kommunenes hjemmesider ikke berettes eller fortelles om ved direkte spørsmål om lokalpolitisk deltakelse og engasjement. Det kan bety at norske kommuner har mange muligheter til å skape nye handlingsrom og beretninger om digitale lokalpolitiske arenaer.

En annen begrensning viste seg å handle om kjønn. Ettersom antallet kvinner som deltok under intervjuene av lokalpolitikere og administrasjonsansatte var begrenset, og fordi alle informantene ble lovet anonymitet ved intervjustart, har det blitt vanskelig å trekke inn kjønnsperspektiver i denne avhandlingen. Det samme gjelder for førstegangsvelgeren, der jeg etter anbefaling fra personvernombudet fikk spørsmålene godkjent under forutsetning av at jeg ikke brukte kjønn som variabel. Denne anbefalingen skyldtes at det i mange klasser på de videregående skolene jeg henvendte meg til enten hadde svært få jenter eller svært få gutter, slik at å ta med kjønn i analysen kunne bidra til å svekke elevenes anonymitet. Selv om kjønn ikke inngår som en variabel i denne avhandlingen preger likevel feministisk tenkning denne oppgaven. Det kommer til syne i hvordan vi tenker om mennesker og hvordan vi metodisk søker å kategorisere mennesker ut ifra variabler som kjønn, alder, bosted, etnisitet, utdanning osv. Det ligger store metodiske utfordringer å sette mennesker i en kategori ut fra en fortolkning av for eksempel kjønn og alder. Snarere er det mer interessant å søke variasjoner innenfor en konstruert kategori enn å tilpasse unike og plurale mennesker i en eller flere kategorier. Dette kommer jeg mer tilbake til i avhandlingens metodedel, kapittel 4.

Organisering

Avhandlingen består av to deler, en introduksjonsdel, del I som består av kapittel 1 til 6, en engelsk oppsummering og en litteraturliste. Den andre delen består av fire artikler: Artikkel I, II, III, IV.

Det neste kapittelet (2) er et empirisk bakteppe der jeg vil belyse hvordan IKT og lokaldemokrati blir fremstilt i et utvalg norske IKT-strategiske handlingsplaner. Jeg vil se nærmere på forventninger til IKT, slik de blir beskrevet i aktuelle kommunale strategi- og handlingsplaner, og da særlig *eKommune 2009 – det digitale spranget*. Analysen av dette dokumentet legger grunnlaget for hva jeg fortolker å være en offisiell beretning om IKT-forventninger. Denne analysen legger også grunnlaget for spørsmålene jeg stiller under intervjuene med lokalpolitikere og administrasjonsansatte i Drammen, Stavanger, Førde og Tromsø. I dette kapittelet presenterer jeg også hvilke forventninger som knyttes til unge mennesker og deres engasjement og deltakelse i strategi- og handlingsdokumentene. Etersom strategi- og handlingsplaner lagt i dokumentet *eNorge2009* skal føre til konkrete tiltak i kommunene, er det viktig å løfte frem hvilke forventninger som kommer til uttrykk i disse dokumentene. Dette tar jeg med meg i analysene og fortolkningene av lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangsvelgers forventninger. Det blir viktig for avhandlingens problemstilling å lese om det finnes tilsvarende eller ulike forventninger mellom de som kommer til uttrykk i strategi- og handlingsplanene og de som kommer til uttrykk i intervjumaterialet.

I kapittelet som følger (3) vil jeg utdype hvordan jeg forstår forventninger, hvordan mine valg av teoretiske perspektiver er med på å åpne opp det empiriske datamaterialet for å intervensere i nåtidens beretninger om IKT, lokalpolitikk og engasjement.

I kapittel fire presenterer jeg analysematerialet mitt, som består av kvalitative intervjuer med lokalpolitikere og administrasjonsansatte i de fire utvalgs kommunene.

I tillegg består analysematerialet av skriftlige betraktninger om lokalpolitikk fra litt over tusen førstegangselgere. I kapittelet vil jeg diskutere valg av metode og koble analysematerialet med de teoretiske perspektivene.

I kapittel fem gjennomgår jeg problemstillingene som blir behandlet i de fire artiklene og hvordan disse relaterer seg til situasjonene de ble skrevet i samt til det overordede spørsmålet om forventningers betydninger. I kapittel seks trekker jeg frem og diskutere hovedfunn og konklusjoner trukket ut fra de valgte teoretiske og metodiske tilnærmingene. Jeg vil drøfte hvorvidt artiklene gir grunnlag for å åpne opp for andre beretninger om digitale kommunikasjonsteknologier, lokalpolitikk og politisk engasjement.

Kapittel 2 Problemområder

Introduksjon

I den norske politiske teknologidiskursen² knyttes det store forventninger til bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologier (IKT). Hva og hvem som deltar i denne diskursen kan lokaliseres blant dem som utarbeider nasjonale og lokale IKT-strategier og handlingsdokumenter, og beretningene som gjøres allment tilgjengelig på offentlige nettsteder som Statistisk sentralbyrå sine nettsider (*eNorge 2009*, *eKommune 2009*, www.ssb.no). Dokumentene som utgjør en del av denne virkelighetsfremstillingen er valgt på grunnlag av at de både er dokumenter tilgjengelig for allmennheten, de gjenspeiler en offisiell IKT-politikk, samt at de er av betydning for tiltak som kommunene pålegges å sette i verk. Et annet interessant aspekt ved dokumentene *eNorge 2009*, *eKommune 2009* er at visjonene her synes å ha flere paralleller til EUs IKT-strategier slik de fremstilles i *eEurope 2005* og *i2010*³. De tilsynelatende likhetstrekkene gjør det også mulig å løfte blikket om forventninger til IKT og lokalpolitisk engasjement og deltakelse utover en norsk kontekst. Både de norske og de EU initierte dokumentene fremstiller IKT som teknologier med en sterk samfunnsendrende kraft, og som i tillegg utfordrer både tradisjonelle kommunikasjonspraksiser og politiske deltakelsesformer (Due 2004). Disse fremstillingene frister til å reise flere spørsmål, men belyser i særlig grad denne avhandlingens hovedproblemstilling: Er det tenkt slik at IKT alene utfordrer samfunnet, eksisterende kommunikasjonspraksiser og politiske deltakelsesformer, eller kan man si at også *forventninger* til IKT, til lokalpolitisk deltakelse, utfordrer eksisterende kommunikasjonspraksiser og politiske deltakelsesformer? Det er disse forventningene til bruk av IKT, til hva som tenkes om IKT og hva IKT kan føre til,

² Jeg bruker Michel Foucault sitt diskursbegrep fra *Diskursens ordning* hvor han skriver at "diskursen är, uppfattad som uttalad eller skriven materiell verklighet" (1993:7).

³ *eEurope 2005 – An Information Society for all*

http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/archive/eeurope/index_en.htm [siste lesedato 24.06.08], og *i2010* som har som hovedmål å skape "a single European Information Space"

http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/index_en.htm [siste lesedato 24.06.08].

slik det kan leses i nasjonale og lokale IKT-strategiske handlingsplaner, som tegner bakteppet for denne avhandlingen og muliggjør en nærmere undersøkelse av om forventninger, slik de berettes om i strategidokumentene samsvarer med innbyggernes forventninger, lokalpolitikere og administrasjonsansattes forventninger og praksiser.

Forventninger til "den moderne eKommunen"

Den norske teknologi- og demokratidiskursen har vært en av inspirasjonskildene for denne avhandlingen. Derfor vil jeg begynne med å illustrere forventninger til IKT, slik jeg leser dem i sentrale offentlig tilgjengelige dokumenter. For eksempel leser jeg ut fra tittelen til Stortingsmelding nr. 17 (2006–2007) en beskrivelse av politiske visjoner og forventninger til hva bruk av IKT kan lede til: "Eit informasjonssamfunn for alle" (www.regjeringen.no). I dette dokumentet blir det særlig lagt vekt på at alle, uavhengig av faktorer som alder, geografi og økonomi, skal ha tilgang til og gis kompetanse til å bruke det elektroniske tjenestetilbudet. Målet med stortingsmeldingen er å gi IKT-politikken en klar retning slik at velferdssamfunnet slik vi kjenner det i dag skal videreutvikles, samt å møte utfordringer knyttet til IKT (pressemelding 15.12.2006). På Statistisk sentralbyrå sine nettsider står det under temasiden for "Informasjonssamfunnet" en forklaring på hva nettopp "informasjonssamfunnet" er. Det er et:

... bilete av IKT og store endringar i samfunnet. Sjølv om denne utviklinga ikkje skulle utgjera eit epokeskifte, er IKT likevel ei samfunnsendrande kraft. IKT påverkar i stendig raskare tempo innhald og utforming av varer og tenester. IKT endrar også organiseringa av næringar. Samstundes påverkar IKT tilhøva for menneskeleg samhandling og kontakt. IKT har sosial, politisk og kulturell innverknad på nordmenns daglegliv (<http://www.ssb.no/ikt/>, [siste lesedato 29.02.2008])

På kommunalt nivå er det uttalt om strategidokumentet *eKommune 2009 – det digitale spranget* at det er en målsetting at "norsk kommunesektor om få år vil være blant de aller fremste i verden og et 'fyrårn' for andre nasjoner som er opptatt av

'eGovernment'''.⁴ Forventninger til egne IKT-aktiviteter skal også sammenlignes med andre nasjoners aktiviteter. Denne målsettingen gjør det også relevant å se hvilke forventninger norske aktører har i forhold til andre land som tar i bruk IKT for å legge til rette for økt engasjement og deltakelse. Særlig ut fra en gjennomgående bruk av bestemt form entall for "informasjonssamfunnet" eller "the information society", kan det synes å eksistere en felles visjon, forventning eller idé om at det skal finnes en type informasjonssamfunn. Da blir det viktig å undersøke den tilsynelatende forventningen om et "informasjonssamfunn" i entall, for dette viser at det også er et spørsmål om policy dokumentene gjenspeiler en rådende type forventning hos ulike politiske parter og vekslende regjeringer i ulike land.

Jeg leser disse illustrasjonene som forventninger til hvordan man fra politisk hold drømmer om hvordan fremtidens kommune kan komme til å se ut, dersom det legges til rette for bruk av IKT. I henhold til Fornyings- og administrasjonsdepartementet, er et "informasjonssamfunn" for alle "vegen til eit betre velferdssamfunn"⁵ (www.regjeringen.no). Det er ikke små forventninger som tillegges nye teknologier i dagens teknologi- og demokratidiskurs, og de skiller seg ikke nevneverdig fra tidligere forventninger.⁶ Men et aspekt ved bildet er de overordnede visjonene og forventningene, et annet aspekt er hvordan disse forventningene skal overføres til handling, til lokalpolitikere og administrasjonsansattes hverdagspraksiser, og hvordan lokalpolitisk engasjement skal skapes på grunnlag av disse forventningene.

I prosjektet "IKT og lokaldemokrati", som denne avhandlingen er en del av, fikk jeg mulighet til å konkretisere noen spørsmål om hvorfor vi tenker som vi gjør om nye teknologier. Fordi prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* problematiserer lokaldemokratisk deltakelse og engasjement ved å gå utover det å bare forholde seg

⁴ Tilgjengelig <http://www.ks.no/templates/Page.aspx?id=31278> [siste lesedato: 31.03.2008].

⁵ Tilgjengelig <http://www.regjeringen.no/nn/dep/fad/kampanjer/Eit-informasjonsamfunn-for-alle.html?id=445374&epslanguage=NO-NY> [siste lesedato: 31.03.2008].

⁶ Due, Beathe (2004) "eNorge 2005 – et IT-samfunn på markedsvilkår?" i *Informationsteknologi och kön som prisma i analyser av nordiska IT-policies*, Christina Mörtberg og Beathe Due (red.), NIKK småskrifter nr. 9, 2004.

til teknologiske aspekter, var det rom for å se nærmere på rådende forventninger til IKT i et lite utvalg av norske kommuner. I samsvar med et av kjerneområdene i *eKommune2009 – det digitale spranget*, utfordrer prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* spørsmålet om hvordan man tenker at nye arenaer for politiske samhandlinger skapes gjennom bruk av nye informasjons- og kommunikasjonsteknologier.

eKommune 2009 – det digital spranget

Rapporten *eKommune2009 – det digitale spranget* (heretter forkortet ”*eKommune 2009*”) er en strategi- og handlingsplan for IKT-utviklingen i kommunesektoren, godkjent av sentralstyret i Kommunenes Sentralforbund (KS). Her blir det tydeliggjort hvordan det er tenkt at informasjons- og kommunikasjonsteknologier skal være med å forbedre lokaldemokratiet og skape nye arenaer for politisk deltakelse. Rapporten består av 51 sider, og innledningsvis blir visjonene for ”den digitale kommunen” presentert punkt for punkt:

eKommunen skal aktivt utnytte moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi til å skape tilgjengelig og effektiv forvaltning og gode tjenester til innbyggere og næringsliv! Dette innebærer at den moderne eKommunen må:

Gi innbyggerne mulighet til å velge kommunikasjonskanal, men prioritere den digitale kanalen

Ivareta informasjonsbehovet for ulike brukergrupper på kommunens nettside/portal

Gi innbyggerne mulighet til å delta i demokratisk dialog på nettet om viktige samfunnsproblemer

Gjøre flest mulig tjenester tilgjengelige på nett

Bruke IKT til å skape tjenester med høy kvalitet

Samhandle elektronisk med andre forvaltningsnivåer og offentlige virksomheter for å skape helhetlige offentlige tjenester

Ivareta personvernet og sørge for sikker informasjonsbehandling

Frigjøre ressurser gjennom effektivisering av forvaltningen ved bruk av IKT (*eKommune 2009:5*)

Disse punktene uttrykker og gjenspeiler sentrale og viktige oppgaver kommunene har. Det er derfor ikke små utfordringer kommunene står overfor for å bli blant de fremste i verden på IKT: De skal prioritere digitale kommunikasjonskanaler, som betyr at mye av kommunikasjonen vil foregå på kommunenes hjemmesider. De skal ivareta informasjonsbehovet til innbyggerne på hjemmesidene. De skal skape rom for demokratisk dialog på nettet. De skal gjøre tjenester tilgjengelige på nettet. De skal levere tjenester av høy kvalitet. De skal sikre personvern og ha sikker informasjonsbehandling. De skal samhandle elektronisk med andre forvaltningsnivåer. Og til slutt skal de effektivisere forvaltningen. Den mest sentrale nøkkelen for å få dette til synes i punktene overfor å ligge i bruk av Internett. I forhold til retorikken der IKT blir fremstilt som å ha en egen kraft, fremstår det som et paradoks at internettsider kan skape samfunnsendringer uten at lokale aktørers medvirkning behandles. I *eKommune 2009* er det ingen av tiltakene for å skape en eKommune som kan gjennomføres uten lokale aktørers medvirkning. Derfor er det et sentralt poeng også å diskutere *hvem* som skal gi innhold til, *hva* som skal være av innhold og *hvordan* de ulike kravene skal imøtekommes på de kommunale nettsidene. Fordi *eKommune 2009* i tillegg har som et hovedpoeng å ”gi innbyggerne mulighet til å delta i demokratisk dialog på nettet om viktige samfunnsspørsmål”, vil det også være viktig å føre inn i IKT-debatten *hvordan* lokalpolitisk engasjement kommuniseres og blir forstått av innbyggerne i kommunene. For selv om retorikken i disse strategi- og handlingsplanene er rettet mot hvordan man kan skape en moderne eKommune, er det likevel noen som skal tilrettelegge for dette. Det er noen som kommuniserer lokalpolitikk og engasjement på kommunenes hjemmesider. Det er særlig ett punkt som vekker min interesse, punktet om at: ”... den moderne eKommune må gi innbyggerne mulighet til å delta i demokratisk dialog på nettet” (*eKommune 2009*:5). Hvem og hva er en moderne eKommune? Hvordan skal de involverte, lokale aktørene legge til rette for å skape demokratisk dialog og lokalpolitisk engasjement? Hva forventes det, av hvem, at denne demokratiske dialogen skal bestå av?

I tillegg til spørsmålene som reiser seg om av hvem og hvordan demokratisk dialog skal legges til rette for på nettet, skal også kommunenes forvaltnings- og lokalpolitiske oppgaver ivaretas. I *eKommune 2009* blir dette fremstilt som en av utfordringene kommunene står overfor, nemlig hvordan de kan/skal ”synliggjøre og legitimere kommunen som en lokalpolitisk arena” (*eKommune 2009:23*). Selv om *eKommune 2009* synliggjør det komplekse samspillet mellom de ulike ansvarsområdene kommunene har, er det likevel påfallende lite oppmerksomhet rettet mot menneskene, lokalpolitikere og administrasjonsansatte, som i sitt daglige virke skal skape innholdet på de kommunale nettsidene.

Da den norske regjeringens IT-strategi, *Den norske IT-veien – Bit for bit*, ble lansert i 1996, var det den forutinntatte forestillingen om nye teknologiers ”kraft” som ble kritisert. Spesielt kritisert og omtalt ble denne uttalelsen om at:

”Informasjonsteknologien er en drivkraft som vil endre vår hverdag og vårt samfunn like gjennomgripende som den industrielle revolusjon i sin tid gjorde”⁷. Strategien ble kritisert for å være både teknologideterministisk og lite reflektert i forhold til de kompliserte vevene av demokratiske forståelser, forhandlinger og praksiser som nye teknologier er del av (Haug et al. 1999). Videre ble strategien kritisert for å utelate de betydninger som drømmer, visjoner og lidenskaper har for hvordan nye teknologier også skapes gjennom folks hverdagspraksiser. Francis Sejersted sa den gang i sin kritikk at:

Teknologien er i utgangspunktet, og ved måten der er modifisert gjennom bruk, et kulturelt og sosialt produkt. Teknologien er følgelig ikke noe vi må tilpasse oss. Den er i utgangspunktet tvert imot tilpasset oss. Den er ikke en kraft som kommer utenfra og revolusjonerer vår hverdag. Den er tvert imot oppstått i vår hverdag og reflekterer denne. Den er skapt ut fra våre verdier, våre drømmer og våre samfunnsforhold og vil derfor ikke i seg selv være samfunnsforandrende (Sejersted 1997)

Når informasjons- og kommunikasjonsteknologier fortsatt omtales som en ”samfunnsendrende kraft”, er det fristende å spørre hvilke forventninger som

⁷ http://www.regjeringen.no/nb/dep/sd/dok/rapporter_planer/rapporter/1996/Den-norske-IT-veien-Bit-for-bit/3.html?id=105181 [siste lesedato: 26.03.2008].

eksisterer om nye teknologier, hva og hvem er det som gir IKT denne kraften? Er det lokalpolitikere og administrasjonsansatte i kommunene, eller er dokumentene uttrykk for en rådende teknologiretorikk, en begrepsbruk som bør diskuteres? Hvordan er det tenkt at IKT skal skape et bedre velferdssamfunn? Disse spørsmålene knytter seg opp til denne avhandlingens problemstilling om hvilke betydninger lokale deltakeres forventninger til lokalpolitikk og engasjement har for hvordan IKT blir brukt for å involvere innbyggerne i kommunene til demokratisk dialog og deltakelse. Ettersom det er et viktig poeng å involvere unge mennesker, både i prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* og i andre studier av IKT og demokrati, er disse spørsmålene viktige. For det er også av betydning hvilke forventninger unge mennesker har til lokalpolitikk og deltakelse. Tenker de om lokalpolitikk og lokaldemokrati på tilsvarende måter som i strategidokumentene og som lokalpolitikere og administrasjonsansatte?

Forventninger til deltakelse og lokalpolitisk engasjement blant unge mennesker

Forventninger til unge mennesker har paralleller til forventninger til bruk av nye teknologier og de demokratiske potensialene som ligger i mulig bruk. Forventninger til unge menneskers lokalpolitiske deltakelse og engasjement inngår også som et viktig bakteppe i forhold til hvilke innganger jeg tar til kommunenes hjemmesider og analysene av lokalpolitikere og administrasjonsansattes forventninger til hva tilrettelegging kan føre til. Nettopp derfor er det ikke likegyldig å belyse de forventningene som kommer til uttrykk i *eKommune 2009*.

En av utfordringene som tas opp i *eKommune 2009* er hvordan det kan skapes muligheter for at alle kan delta i bruken av digitale tjenester. utfordringen ligger i hvordan man skal unngå ”digitale skiller”. Det er et mål å unngå at det oppstår ”digitale skiller” på grunnlag av ulik kompetanse, bosted og inntekt (*eKommune 2009:6*). En viktig møteplass for unge mennesker og IKT er skolen, og utdanningspolitiske spørsmål er også nært integrerte for å møte disse utfordringene.

Det eksisterer en visjon om at skolen skal ”sikre at alle barn og unge får de samme mulighetene til å utvikle digitale ferdigheter, uavhengig om de har PC hjemme eller ikke” (*eKommune 2009:6*). Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at unge mennesker mellom 16 og 24 år bruker PC og Internett i langt større grad enn andre aldersgrupper. Tallene fra 2004, som benyttes i *eKommune 2009*, viser at 99 % av de som var mellom 16 og 24 år hadde brukt PC de siste 12 månedene, mens blant de mellom 65 og 74 år hadde 36 % brukt PC det siste året (*eKommune 2009:6*). En slik sammenligning kan bidra til å skape en forventning om at det er høy digital kompetanse blant unge mennesker.

Videre beskrives det i *eKommune 2009* store forskjeller mellom skolene i forhold til internettilknytning og kapasitet. Selv om situasjonen ikke betegnes som tilfredsstillende, blir det hevdet å stå bedre til i de videregående skolene enn i grunnskolene (*eKommune 2009:12*). Det understrekes at kommunesektoren står overfor store utfordringer for å gi alle digital kompetanse. Derfor er det interessant å lese hva rapporten sier skal skape digital kompetanse og hvilke forventninger til hva digital kompetanse skal bestå av:

Disse utfordringene dreier seg både om anskaffelse og drift av utstyr og nettverk, anskaffelser og bruk av pedagogisk programvare, tilpassing av undervisningslokaler til nye undervisningsformer og ikke minst kompetanseutvikling av skoleledere og pedagogisk personell (*eKommune 2009:13*)

Dette er viktige utfordringer for kommunene, men i rapporten er de begrenset til mest praktiske spørsmål om teknisk utstyr, ikke om hva digital kompetanse skal bestå av. Den type spørsmål blir tatt opp i det daværende Utdannings- og forskningsdepartementets IKT-strategi, *Program for digital kompetanse 2005–2008*. Her er den uttalte ambisjonen at ”det norske utdanningssystemet skal være blant de fremste i verden når det gjelder pedagogisk utnyttelse av IKT i undervisning og læring” (<http://www.regjeringen.no/>). Hva som ikke sies, verken i *Program for digital kompetanse* eller i *eKommune 2009*, er på hvilken måte tilrettelegging av IKT kan bidra til å skape lokalpolitisk engasjement og deltakelse. Mangelen på dette perspektivet er merkelig, når det i visjonen for programmet er sagt at:

Visjonen for programmet er at eit innovativt og kvalitetsorientert utdanningssystem må setje digital kompetanse på dagsordenen. Det inneber at alle lærande må kunne utnytte IKT sikkert, fortruleg og kreativt for å utvikle dei kunnskapane dei treng for å kunne vere fullverdige deltakarar i informasjonssamfunnet (Program for digital kompetanse 2004–2008:13)

Visjonen om å skape et informasjonssamfunn for alle er sammenfallende i strategirapportene jeg har sett på, men hvordan er det forventet at unge mennesker skal bli/være ”fullverdige deltakerar i informasjonssamfunnet”? Hvilke forventninger knyttes til deltakelse og engasjement? Hvordan skal tilretteleggingen av IKT og digital kompetanseopplæring prege lokalpolitisk engasjement og deltakelse? Dette gjør det nødvendig å finne ut mer om hva unge mennesker forstår som lokalpolitisk deltakelse og engasjement, og om hvordan kommunene gjennom hjemmesidene kommuniserer deltakelse og engasjement til de unge. Det er ikke engang sikkert at unge mennesker vil nevne kommunens hjemmeside om de får spørsmål om lokalpolitikk og politisk engasjement.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg skissert et empirisk bakgrunnsmateriale, som har vært viktig for å svare på problemstillingen i avhandlingen. Det er knyttet høye forventninger til IKT i den norske politiske IKT-diskursen. Det er store visjoner, men også mange konkrete planer om hva som skal iverksettes for å skape en eKommune. Det som savnes i disse strategi- og handlingsplanene er en diskusjon rundt menneskers samhandlinger og praksiser i bruk av IKT. Det er nær kobling i dokumentene mellom IKT og demokrati, men det er lite eller ingen oppmerksomhet rettet mot *hvordan* IKT og demokrati skal kobles av innbyggerne i kommunene. Av den grunn blir det viktig å undersøke hvilke forventninger som knyttes til hvordan IKT blir tatt i bruk i en lokaldemokratisk kontekst. Det er et mål at alle skal få tilgang til Internett og opplæring i bruk. En annen utfordring er hvordan det skal brukes for at unge mennesker skal bli lokalpolitisk engasjert. Jeg savner en diskusjon om hva slags samfunn man forventer at ”informasjonssamfunnet” skal være, og hva slags tenkning om menneskers samhandlinger IKT forventes å legge til rette for.

Spørsmålene som er generert gjennom lesningen av de nevnte dokumentene ble mange. Det er derfor viktig å belyse hvordan de forventningene til IKT som blir uttrykt i strategi- og handlingsplaner også finnes blant innbyggerne, de som forventningene faktisk gjelder for, eller om det der finnes andre forventninger som kan løftes frem.

Kapittel 3 Teorier på tvers

Introduksjon

Spørsmålene som oppsummeres i kapittel 2 viser at strategi- og handlingsplanene legger stor vekt på IKT og på hvordan kommunene kan sette i gang tiltak på hjemmesidene for å skape økt deltakelse og engasjement. Det er foreslått en rekke praktiske tiltak som kan iverksettes for å nå de politiske visjonene om å skape ”moderne” eKommuner, men jeg savner søkelys på de menneskene som skal engasjeres. I dette kapittelet redegjør jeg for hvordan jeg gjennom mitt valg av teoretiske perspektiver vil åpne opp for å diskutere forventninger til *menneskers samhandlinger*. Jeg gjør det ved hjelp av Hannah Arendts begrepshistorie og handlingsteori. Jeg ønsker å skape en solid plattform for diskusjonen om hvilke forventninger som eksisterer om menneskene som skal bruke IKT i sin hverdag, hvilke forventninger som blir berettet om menneskers samhandling. Dette mener jeg er et viktig aspekt å ta med seg, både for å fortolke det empiriske materialet i denne avhandlingen, men også for å ta med videre i diskusjonene om IKT og lokaldemokrati.

For å aktualisere Hannah Arendts perspektiv på mennesker som politisk samhandlende, vil jeg også bringe Chantal Mouffes kritikk og diagnose av vestlige velferdsstater til torgs (Mouffe 2005). I tillegg bruker jeg Vincent Moscos studie av myters betydninger. Dette er for å vise hvordan forventninger til digitale teknologier og demokrati er koblet sammen. Både Mouffe og Mosco bidrar til å aktualisere Arendts tenkning. Deres dystre fremstilling av det politiske handlingsrommet mennesker kan samhandle i er spesielt viktig for analysen og fortolkningen av det empiriske materialet. For en ting er hvilke beretninger eller fortellinger som skrives om samtidens politiske vilkår og menneskers handlingsvilkår, en annen ting er å se på hvordan innbyggerne, både lokalpolitikere, administrasjonsansatte og

førstegangsvælgere i denne studiens utvalgskommuner forventer av politisk deltakelse og samhandling i sin kommunehverdag.

Utfordringen videre blir hvordan disse tre, Arendt med sin begrepshistorie, Mouffe med sin bekymring for en politisk forvitring i en ny-liberalistisk vestlig kulturkrets og Mosco med sine perspektiver på drømmers betydninger, kan brukes videre i diskusjoner om IKT og lokaldemokrati for å åpne for andre perspektiver på politikk og engasjement.

Arendts handlingsteori – om ”det sosiale” og ”det politiske”

Hannah Arendt viser gjennom en begrepsanalyse av ’det sosiale’ og ’det politiske’ i *Vita Activa (The Human Condition)* hvordan ulike måter å tenke om menneskers samhandlinger har konsekvenser for hvordan man tenker om politisk deltakelse (Arendt [1958] 1996, 1998)⁸. Arendt hevder at ”det sosiale” ble forstått annerledes før den franske revolusjon⁹. På samme måte som Aristoteles skiller mellom *oikos* og *polis*, skiller Arendt mellom en intim, privat og biologisk nødvendig sfære fra en politisk. Hun understreker at forståelser av intimitet, slik hun forsto det i sin tid, ikke eksisterte før på 1800-tallet (Arendt 1996, Sennet 1992). I den greske antikken indikerte skillet mellom *polis* og *oikos* to ulike liv, der sistnevnte var husholdet, det vil si nødvendighetenes sfære. Der kunne ikke mennesket realisere sine genuine iboende muligheter i aristotelisk forstand. Der var det sosiale fellesskapet ikke

⁸ Jeg har i avhandlingen brukt både den engelske versjonen fra 1998 *The Human Condition* og den norske oversettelsen fra 1996 *Vita Activa*.

⁹ Den franske revolusjon representerer en viktig periode for hvordan måter å tenke om tid har endret seg. Reinhart Koselleck viser dette blant annet ved å sammenligne hvordan Luther og Robespierre snakket om fremtiden. Mens Luther snakket om endetid, snakket Robespierre om hvordan tiden akselererte, om hvordan man kunne bryte ut av tidens evige syklus og lede mennesker ”to an epoch of freedom and happiness, the golden future” (Koselleck 1985:7). I sin analyse av tidsforståelse har Koselleck formulert begrepene ”erfaringsrom” og ”forventningshorisont” der det i moderne tid har blitt et spenningsforhold mellom erfaringer og forventninger: ”it is the tension between experience and expectation which, in ever-changing patterns, brings about new resolutions and through this generates historical time” (Koselleck 1985:275). Endret tidsforståelse gjør fremtiden uforutsigbar og spenninger oppstår når man bygger forventninger på tidligere erfaringer. Endret tidsforståelse skaper på denne måten historisk tid og gir rom for flere fortellinger ettersom fremtiden ikke lenger blir tenkt som noe gitt på forhånd og med mer enn bare et mulig endepunkt.

nevneverdig ulikt andre biologiske veseners sosiale fellesskap, i den sfæren var opprettholdelsen og reproduksjonen av livet alles fremste oppgave. I husholdet (*oikos*) var det ulikhet mellom medlemmene, forstått som hierarki. I *polis* derimot, kunne egenskaper som å handle (*praxis*), tale (*lexis*), og ikke minst betrakte (*nous*), realiseres (Arendt 1989:25). Disse begrepene henter Arendt fra Aristoteles bok I av *Politiken* (Aristoteles 1993:7). For Arendt er den politiske sfæren den eneste der mennesker kan være i frihet, fordi det er der de kan samhandle som unike og likeverdige. For i motsetning til den ulikheten som eksisterer i *oikos*, skal det i *polis* være likhet, forstått som likeverd etter det greske *homoios*. Innenfor *polis* skulle det være likeverd og pluralitet. Det er sammen med et mangfold av mennesker, frigjort fra rene naturkrefter, Arendt mener mennesker kan handle, være frie. Med naturkrefter, mener hun det hun kaller biologiske nødvendigheter som mat og søvn, det som er nødvendig for eksistens. Det er i *polis* hun hevder det skal være rom til å samhandle likeverdig og spontant. I *oikos* kunne det være autoritetsforhold og vold, slik det forekom blant andre sosiale vesener. I *polis* var makt lokalisert i et gjensidig anerkjennende politisk fellesskap, der mennesker kunne handle, leve i frihet og dermed også ha mulighet til å skape en ny politisk virkelighet. Men en viktig forutsetning for dette er at det finnes rom der disse fellesskapene, disse samhandlingene, kan finne sted. I rom der mennesker møtes, er det en forutsetning at alle anerkjenner hverandre som unike og likeverdige. Muligheten mennesker har til å skape noe nytt, å handle, konstituerer hennes politiske handlingsbegrep (action).

Rom for samhandling

Arendt mener begrepsforståelsene om ”det sosiale” og ”det politiske” truer mulighetene for handling (for henne det motsatte av ”adferd”). Dette skyldes først og fremst de språklige uklarhetene i oversettelsene av de greske begrepene. Allerede Seneca (ca. 4 f.Kr.–65 e.Kr.), sier Arendt, oversetter Aristoteles’ *zôon politicon* til *animal socialis* (Arendt 1989:23, Arendt 1996:41-42). Det sosiale blir dermed integrert i den menneskelige karakteristikken, som Arendt argumenterer for å være

politisk. Arendt mener den største viderefører av misforståelsen mellom det politiske og det sosiale er Thomas Aquinas, der han i *Summa theologica* ser likhetstrekk mellom hvordan husholdningen og kongedømmet blir drevet (Arendt 1989:27, Arendt 1996:44). De for Aristoteles uforenlige og usammenlignbare sfærene ble, gjennom den kristne tradisjon, blandet sammen. Enda mer problematisk mener hun forholdet mellom det politiske og det sosiale blir i moderne tid, og da særlig i tiden omkring og etter den franske revolusjon. Det selvsagte og nødvendige for menneskets selvoppretholdelse og reproduksjon ble politisert. Det som tidligere var private hensyn blir i moderne tid mer og mer et offentlig ansvar. Denne forståelsen ser hun enda tydeligere videreført i tiden etter den franske revolusjonen. I *Vita Activa* (1996) trekker Arendt frem hva hun mener skjer i moderne konsum- og adferdsorienterte samfunn, der hun ser konsekvensene av at det sosiale overtar det politiske rommet mer og mer:

In our understanding, the dividing line is entirely blurred, because we see the body of peoples and political communities in the image of a family whose everyday affairs have to be taken care of by a gigantic, nation-wide administration of housekeeping (Arendt 1989:28, Arendt 1996:45)

Arendts storhusholdningsmetafor og hennes begrepsforståelse av det sosiale og det politiske er direkte koblet til hennes kritikk av velferdsstaters politiske logikk. Det er ikke skillet mellom det sosiale og politiske som er problemet, men hvilke arenaer for handling det blir skapt rom for når forståelsene av det politiske erstattes av det sosiale. Sagt på en annen måte, dersom det er en sosial forståelse som dominerer politisk logikk, ser Arendt en fare for at både menneskers frihet og mulighet til å handle vil forvitte. Derfor er sfærene, der et mangfold av mennesker kan møtes som unike og likeverdige, avgjørende for om det kan skapes nye politiske virkeligheter eller skape deltakelse og engasjement. For Arendt er det viktig å trekke frem disse rommene som kan muliggjøre spontane samlinger, der et mangfold av mennesker kan møtes som unike og likeverdige og sammen handle og skape nye politiske virkeligheter. Og det er i rommene ”mellom” hun lokaliserer sitt offentlighetsbegrep:

Det å leve sammen i verden, betyr i vesentlig grad at det ligger en verden av ting mellom dem som har verden som bosted, i samme forstand som når f.eks. et bord står mellom dem som sitter rundt

det. På samme måte som ethvert ”mellom”, forbinder og skiller verden dem som den er felles for (Arendt 1996:65)

Dette ”mellom” kan være flere steder, men disse rommene må finnes for at mennesker skal kunne møtes for å samhandle, for å være frie. Det er endringer i begrepsbetydninger som har gjort det vanskelig for moderne menneskers å forstå vevene av menneskelige samhandlinger, tingene og rommene som både binder dem sammen og holder dem fra hverandre. Dette henger sammen med at utvidelsen av det sosiale gjør at grensene til hva som er forventet å være politisk blir uklare. I stedet for å forstå det politiske som en forutsetning for frihet, som en sfære der likeverdige og unike mennesker kan møtes for å samhandle og handle spontant, blir det politiske forstått som en storhusholdning, eller nasjonalhusholdning. Dette er en kritikk som er relevant for en moderne forståelse av ”frihet” og for velferdsstaters politiske logikk.

”Frihet” – menneskers muligheter til samhandling

Fordi Arendts frihetsbegrep handler om muligheter mennesker har til å samhandle, vil jeg gå litt mer inn på hvordan og hvorfor dette er viktig i denne avhandlingen. I rommene ”mellom”, i disse sfærene hvor mennesker har mulighet til å handle spontant og uforutsigbart, lokaliserer Arendt sitt makt- og frihetsbegrep. Spørsmål om politisk deltakelse og engasjement handler nettopp om muligheten til å handle, til å bidra til endring. Dermed er spørsmål om hvordan demokratisk dialog skal legges til rette for også et spørsmål om makt og frihet.

Arendts frihetsforståelse er også basert på begrepsfortolkninger. Arendt viser til de spontane samlingene fra den franske og den amerikanske revolusjon i *On Revolution*. Hun lokaliserer datidens sfære for politisk handling i de spontane samlingene, i rom der mennesker møtes for samhandling, og mulighetene dette ga for å skape noe nytt (Arendt 1990). Hun teoretiserer samlingene ved å vise til kontraktteoretikerne Hobbes (1588–1679), Locke (1632–1704) og Rousseau (1712–1778) og til det hun anser som nok en begrepsendring. Arendt peker på en avgjørende, og det hun hevder

er en ofte oversett forskjell mellom 1600-tallets kontraktteorier. Den ene er en samfunnskontrakt inngått mellom individer, ut fra en gjensidig forpliktelse. Den andre typen er en kontrakt inngått mellom individet og det styrende organ. Forskjellene setter hun opp slik: Der menneskene selv går sammen for å forme et fellesskap, er det en kontrakttype basert på gjensidighet. Dens innhold er et faktisk løfte, og resultatet er et "samfunn" i den romerske betydningen av *societas*. En slik allianse samler opp den isolerte styrken hver og en er i besittelse av og binder den sammen til en ny maktstruktur. I den andre kontrakttypen oppgir alle som inngår i den sin isolerte styrke og overgir alt samlet til den styrende. De som hver og en overfor den styrende samtykker (consent) om denne kontrakten trekker sin makt tilbake for å motta beskyttelse for liv, frihet og eiendom (Arendt 1990:170). Den teoretiske samfunnskontrakten hun mener ble gjenspeilet i Frankrike var i utgangspunktet den som gikk ut på samtykke. Det vil si den som ikke gikk ut på gjensidige forpliktelser mellom individene, men der makten ved samtykke ble overgitt til et styre som autoritet. Arendt skriver at slik Robespierre tolker Rousseau, hevder han at makten er hos folket, men hos folket slik de er utenfor politiske institusjoner og organer. Det er i sin "naturlige kraft" de besitter makt, som biologiske og sosiale vesener. Denne kraften ble, i følge Arendt, sett på som "overmenneskelig" i styrke og utenfor all politisk organisasjon (Arendt 1990:181). Dermed lå menneskenes kraft i rollen som biologiske vesener, satt utenfor den politiske sfære. Individets makt ble dermed forstått før-politisk, og slik ble også individenes rettigheter satt utenfor den politiske sfære. Dette forklarer Arendt gjennom å vise til ordlyden i deklarasjonen om menneskerettighetene som sier: "All men are born equal" (Arendt 1990:148). For Arendt betyr denne ordlyden at alle i kraft av å være født, i kraft av å være menneske, er garantert visse rettigheter, men det er totalt uavhengig og utenfor noe som helst politisk organ. Mennesker blir, ut fra et slikt argument, stående alene. Som en kontrast viser hun derfor til et annet utsagn som sier at: "Whether you be English, Irish, Germans, or Swedes,... you are entitled to all the liberties of Englishmen and the freedom of this constitution" (Arendt 1990:148). En slik konstitusjon, mener hun, vil i dette tilfellet garantere visse

rettigheter som eksisterer innenfor institusjonaliserte rammer. For Hannah Arendt blir disse betydningene sentrale for bildet hun tegner av nyere politiske forståelser i liberale velferdsstater. Der mennesker blir sett på som frie utenfor den politiske sfæren, trues politiske handlingsrom, og frihet kan ikke eksistere.

Det er rådene som ble etablerte på 1700- og 1800-tallet, de amerikanske "townships", de franske "sociétés révolutionnaires", og de hun karakteriserer som de mindre vellykkede franske pariserkommunene, hun ser som spontane. Disse fellesskapene ble, i følge Arendt, etablerte uten verken revolusjonære teoretikeres eller ledes viten (Arendt 1990:249). Disse rådene er eksempler på hva hun mener med spontane handlinger, disse fellesskapene muliggjorde handling. De kunne dermed skape en ny politisk virkelighet. For Arendt var statsledere, historikere, politiske teoretikere og ikke minst den revolusjonære tradisjonen på villspor fordi de ikke så på disse organene som noe annet enn midlertidige: "They failed to understand to what extent the council system confronted them with an entirely new form of government, with a new public space for freedom" (Arendt 1990:249).

Selv om hennes forestilling om spontane handlinger har ledet kritikere til å se et fullstendig anarki, så er ikke det poenget mitt. Det relevante her er betydningen hun tillegger rommene, de politiske arenaene, hvor mennesker kan møtes og handle spontant. Konsekvensene ved å benekte slike politiske handlingsrom er alvorlige for Arendt, med hensyn til hvor man tenker menneskers frihet og makt forventes å være lokalisert. Dette forklarer hun igjen ved å vise til Robespierre, til hvordan hun hevder at han i 1793 kom til å benekte den friheten han tidligere hadde uttalt var levende i klubbene (Arendt 1990:240-241). For Arendt ble revolusjonens dødsdom uttalt slik av Robespierre: "The freedom of the people is in its private life; don't disturb it. Let the government be a force only in order to protect this state of simplicity against force itself" (Arendt 1990:244).

Frihet, slik de franske ”philosophes”, opplysningsfilosofene, hadde brukt begrepet, var frihet avhengig av en offentlighet – rommet mellom det private og det statlige (Arendt 1990:137). Ut fra forståelsen om at frihet kun kan eksistere i det offentlige, i et politisk fellesskap, er påstanden om at frihet tilhører privatsfæren, frihetens giljotin. Statens oppgave skulle være å beskytte liv, frihet og eiendom.

Frihetsbegrepet er da et helt annet, nemlig det frihetsbegrepet Arendt viser til innenfor samfunnskontrakten som var basert på samtykke. Makten, slik Arendt forstår autoritet, blir med et slikt begrep overført til et styringsorgan. På den måten trekker menneskene seg, som en kollektiv enhet, tilbake til frihet i sin private sfære. Slik blir det liberalistiske frihetsbegrepet om frihet til liv og eiendom den gjeldende form for frihet.

Arendts virkningshistorie

Arendts begrepshistorie har hatt stor betydning for Jürgen Habermas (1991). Kritikken mot velferdsstatens politiske logikk, som Arendt kom med, både i forhold til grensene mellom det sosiale og det politiske, og i forhold til det liberalistiske frihetsbegrepet, har inspirert Habermas’ teori om den borgerlige offentlighetens forfall (Habermas 1991). Hannah Arendts perspektiver på ”public space” blir ofte assosiert med Habermas’ teorier, og hun har blitt kritisert for å tillegge begrepene sine for stor betydning (Mouffe 2005, Benhabib 1996, 2003, Honig 1995, Fraser 1990). Poenget i mitt prosjekt er ikke å bruke Hannah Arendt for å gå inn i en deliberativ eller demokratiteoretisk diskurs. Snarere ønsker jeg å bringe frem Hannah Arendts politiske perspektiv på menneskers samhandling, for i analysen å diskutere hvilke betydninger forventninger til menneskers samhandling har for dagens IKT-praksiser og forventninger.

Betydningen av Arendts begrepshistorie og handlingsteori, slik jeg vil bruke den innenfor denne avhandlingens problemområde, er hvordan vi ut fra endrede begrepsforståelser tenker om menneskers samhandling. Når Arendt understreker

viktigheten av å betrakte mennesker som unike, likeverdige og plurale, handler det om å lokalisere makt og frihet i menneskers samhandling med hverandre. For Arendt er det rommene som skapes for at mennesker i felleskap og likeverd kan handle spontant og uforutsigbart som gir mulighet til å skape nye politiske virkeligheter.

Fordi forventninger også er preget av den kulturelle konteksten man er en del av, bidrar Arendts tenkning også til å trekke inn spørsmål om kontinuitet og brudd. Hvilke politiske idétradisjoner lokale aktører står i vil derfor åpne opp for å sette de lokale aktørenes forventninger inn i en bredere idéhistorisk sammenheng. Er det slik at forfallstenkningen har blitt en ideologi som tar oppmerksomheten bort fra den makten og friheten Arendt lokaliserer i rommene ”mellom”? Hvilke forventninger til menneskers samhandling preger egentlig tilretteleggingen av de digitale politiske arenaene?

For å aktualisere Arendts pluralitetstenkning til vår tid, vil jeg utdype Chantal Mouffes kritikk av det hun hevder er en gjeldende nyliberal politisk logikk i vestlige velferdsstater. Selv om Mouffe tar sterk avstand fra Arendts tenkning, vektlegger også hun betydningen av pluralitet og mangfold. Dette er sentrale perspektiver for denne avhandlingens problemområder. Deretter vil jeg redegjøre for Vincent Moscos perspektiver på myter og hans begrunnelser for at myter har betydning for hvilke forventninger som kan sies å eksistere om nye teknologier. I analysen av det empiriske materialet kan Arendts mangfoldstenkning og perspektiver, ved hjelp av Mosco og Mouffe, løfte frem hvilke forventninger lokale aktører har på menneskers samhandlinger i dag.

Kritikk av en nyliberal politisk logikk

Chantal Mouffes perspektiver på det politiske er en meningsfull innfallsvinkel for å aktualisere Arendts tenkning og for å fortolke intervjumaterialet jeg har samlet inn. Fordi Mouffe er en nåtidig tenker samt at hun holder oppe viktigheten av å erkjenne

kanskje uoverkommelige meningsforskjeller ønsker jeg å trekke inn hennes perspektiver.

I *On the Political* beskriver Mouffe hvordan hun ser at det politiske står i fare for å forsvinne (Mouffe 2005). Grunnen til det, hevder hun, er en dominerende nyliberal politisk logikk i vestlige velferdsstater. Mouffe eksemplifiserer sin kritikk ved å vise til Anthony Giddens og hans teorier om ”the third way”, som hun mener undergraver sfærene for meningsbrytning (Mouffe 2005:56). Hun mener vi er vitne til:

...the unchallenged hegemony of neo-liberalism with its claim that there is no alternative to the existing order. This claim has been accepted by social democratic parties which, under the pretence of 'modernizing', have been steadily moving to the right, redefining themselves as 'centre-left' (Mouffe 2005:31)

For å møte denne utfordringen mener Mouffe at det er viktig at det skapes arenaer for meningsbrytning. Det er gjennom dette hun lokaliserer sitt *agonisme*-begrep (Mouffe 2005). For å forklare *agonisme* tar hun utgangspunkt i at *antagonisme* betegner en fienderelasjon uten noe meningsfellesskap. Med *agonisme* mener hun at det fortsatt ikke finnes noe meningsfellesskap. Det er ingen mulighet til å finne rasjonelle løsninger. Forskjellen er likevel at partene anerkjenner hverandres rett til å være uenige (Mouffe 2005:20)¹⁰. Hun begrunner dette ut fra hvordan hun tenker at demokratisk tenkning er på feil spor:

I contend that the belief in the possibility of a universal rational consensus has put democratic thinking on the wrong track. Instead of trying to design the institutions which, through supposedly ”impartial” procedures, would reconcile all conflicting interests and values, the task for democratic theorists and politicians should be to envisage the creation of a vibrant ”agonistic” public sphere of contestation where different hegemonic political projects can be confronted (Mouffe 2005:3)

Mouffe hevder at et demokratisk samfunn trenger debatter som forfekter alternative veier å gå (Mouffe 2005:31). Hun savner meningsforskjeller i den politiske debatten, som hun ikke lenger betrakter som politisk, men som et til nå utfordret ny-

¹⁰ ”While antagonism is a we/they relation in which the two sides are enemies who do not share any common ground, agonism is a we/they relation where the conflicting parties, although acknowledging that there is no rational solution to their conflict, nevertheless recognize the legitimacy of their opponents” (Mouffe 2005:20).

liberalistisk hegemoni (Mouffe 2005:31). Dette er en av grunnene til at Mouffe hevder at mennesker mister interessen for og tro på politikk, og dette har nær relasjon til dagens diskurser om lite politiske engasjement. For Mouffe er det viktig at det skapes rom der meningsforskjeller kan komme til uttrykk. Dernest må det skapes en forståelse av at interessen motsetninger er viktige for å i det hele tatt kunne snakke om at det politiske finnes. Hun tror ikke at konflikter kan elimineres. Men hun tror at mennesker har makt til å skape praksiser, diskurser og institusjoner som kan tillate konflikter å ta en agonistisk og ikke en antagonistisk form (Mouffe 2005:130).

Til tross for at hun er sterkt kritisk til Hannah Arendts tenkning, har Mouffes tanker paralleller til Arendts pluralitetstenkning ved at også hun forfekter viktigheten av at det finnes arenaer der mennesker kan møtes i et gjensidig anerkjennende fellesskap. Arendt og Mouffe synes å dele perspektivet på at mennesker i plurale fellesskap, hvor de anerkjenner og anerkjennes for sin unikheter og forskjellighet, har mulighet til å handle. Begge lokaliserer makt og frihet i disse fellesskapene, hvilket betyr at både Mouffe og Arendt har en tro på at menneskers handlinger kan føre til endring.

Både Arendt og Mouffe kan på mange måter betraktes som forfallstenkere når de i sine analyser av sin samtid er bekymret for at det politiske rommet ”mellom”, hvor menneskers makt og frihet er lokalisert, skal forvitte. Men deres teoretiske perspektiver på mangfold og betydning av menneskers handlinger og samhandlinger gjør at de også åpner opp for å se andre muligheter. Som Mouffe sier: “There are always other possibilities that have been repressed and that can be reactivated” (Mouffe 2005:18).

Hvordan Mouffe fremmer aktivitet og muligheter til handling er et spennende perspektiv i forhold til denne avhandlingens problemområder. Den tilsynelatende konsensuspregede tenkningen om IKT og samfunnsendring i dokumentene jeg har sett på er et eksempel på hvordan også politiske forventninger kan ha konsekvenser for hvordan IKT berettes om. Arendt og Mouffe sine syn på mennesker og

betydningene av menneskers samhandlinger og hvordan disse betraktes, er perspektiver som kan belyse forventninger mennesker har om digitale teknologier og demokrati i sin kommunehverdag. Ved å bruke Mouffe og Arendts teoretiske perspektiver, åpnes det også for å spørre om forventningene informantene i denne studien har representere et brudd eller en kontinuitet i forhold til IKT-strategier og til demokratiteoretiske bekymringer.

For å koble de politiske og idéhistoriske teoretiske perspektivene til teknologifeltet, vil jeg nå redegjøre for Vincent Moscos studie av myters betydning (Mosco 2004). Om Mouffe og Arendts representerer tradisjoner som er bekymret over de demokratiske fremtidsutsiktene, viser Mosco hvilke optimistiske forventninger som har blitt artikulert i forbindelse med mulige fremtider digitale teknologier skaper.

Teknologi + demokrati = "the end of politics"¹¹ ?

Teknologier og demokrati blir diskutert innenfor en rekke fagfelt. Flere har argumentert for at teknologisk utvikling, muligheter og konsekvenser ikke bare er styrt av økonomi og teknisk rasjonalitet, men at også sosiale, kulturelle og normative forhold har konsekvenser for hvilke teknologier som skapes og ikke skapes (Gentikow & Skogseth 2007, Asdal 2004, Feenberg 1999, Haraway 1997). Denne måten å tenke om teknologi på har mange forgreininger. Hovedsaken her er å vise at teknologier ikke er nøytrale; de skaper og blir skapt av de kontekstene, eller vevene av samhandlinger, som fins i kulturer, tenkemåter og forhandlinger.

Vitenskapsteoretisk er det mulig å plassere Mosco blant dem som ser teknologier i et gjensidighetsforhold til verden og menneskene rundt seg. Det som gjør det spennende å trekke inn Mosco her, er at han også gir myter og fortellinger om teknologier stor plass i disse pågående forhandlingene. Disse begrepene vil jeg forklare ut fra Kossellecks (1985) tanker om tid, som en historisk betinget forståelse av hva som vil. Forforståelsene og forventningene er gjerne tuftet på tidligere erfaringer,

¹¹ Utrykket er hentet fra Moscos bok *The Digital Sublime. Myth, Power, and Cyberspace* (2004).

erfaringsrom og forventingshorisont (Koselleck 1985). I tillegg åpner han for spørsmålet om hvordan vi kan skape nye eller andre beretninger enn dem han mener har preget den vestlige kulturs fortellinger om teknologier og demokrati.

Vincent Mosco om myters betydninger

I *The Digital Sublime* presenter Vincent Mosco sin teori om myters kraft. Det er skrevet mye om myter i forhold til teknologier og demokratiutvikling (Rheingold 2000, Carey 1989, Haug et al. 1999)¹². Moscós bidrag åpner dette feltet enda mer ved at han både gir mytene betydning, og fordi han spør om det er mulig å lage nye myter og fortellinger (2004). Med myter mener Mosco beretninger om fremtidig bruk av nye teknologier som vil føre til ”an epochal transformation in human experience that would transcend time (the end of history), space (the end of geography), and power (the end of politics)” (2004:2-3). Det som forundrer ham er at disse mytene gjentas for hver nye teknologi som har å gjøre med muligheter for dialog og samhandling (2004:8). Disse mytene, hevder han, har kraft til å endre måter vi tenker på, om moral, kultur og ideer, så vel som institusjoner og politisk struktur. Mytene har, så lenge de holdes levende, sågar kraft til å skape nye type borgere og sosiale relasjoner (Mosco 2004:115). Spørsmålet i mitt prosjekt er hvorvidt disse mytene er en del av menneskers forventninger, i deres refleksjoner om demokrati og deltakelse.

Vincent Mosco peker på et politisk paradoks nye teknologier er del av. Dette kommer særlig frem i samspillet mellom myter og fremstillinger av fremtidens samfunn. Dette viser han ved å undersøke hvilke myter som har vært forbundet med teknologi og demokrati tidligere, og gjør det gjennom å følge retorikken som er brukt i tidsskrifter og i litteraturen. Han hevder at de teknologioptimistiske mytene som har blitt spunnet om kommunikasjonsteknologier i sin ytterste konsekvens holder oppe en idé om:

¹² Se også Asdal & Myklebust (1999), Feenberg & Barney (2004), Hacker & van Dijk (2000), Dahlberg & Siopera (2007), Torpe (2005). Moscós bidrag åpner dette feltet ved å gi mytene betydning og rom for å undersøke om det er mulig å lage nye myter og fortellinger (2004).

“the end of politics” – in short, the widely circulated claims that new communication technologies are not only transcending physical spaces, but also undermining the boundaries that mark social divisions and transforming politics by flattening unequal power relations and bringing power closer to the people (Mosco 2004:58–59)

Å gi mennesker mer makt er et viktig aspekt både for Arendt og Mouffe, men hvilke tanker har eksistert om *hvordan* dette skal gjøres? Myten om ”the end of politics” synes å eksistere side om side med teknologideterministiske og teknologioptimistiske myter. Han mener å se at forventninger til kommunikasjonsteknologier handler om å styrke demokratiet gjennom lavere terskel for deltakelse. Men paradokset synes å ligge i at samtidig som det kan argumenteres for at bruk av nye teknologier kan øke menneskers direkte makt og innflytelse kan det samtidig argumenteres for at mer direkte makt kan gjøre statlige organer overflødige, og på den måten forsterke Robespierres politiske ideal om å lokalisere menneskers frihet og makt utenfor statlige organer, som Arendt stiller seg kritisk til. På den måten er det mulig å hevde at rommet for det politiske rom kan stå i fare for å forvitte.

Mosco hevder at retorikken rundt informasjonsteknologier forfekter forventninger om at:

With the help of information technology, capitalism is presumed to have the power to end all injustice and create a world where all are equally free to pursue life as entrepreneurs. With injustice gone, the state is made superfluous and will crumble under the weight of its own uselessness (Mosco 2004:105–106)

Dette er perspektiver som knytter nye teknologier og forventninger sammen. Mosco hevder at det eksisterer forventninger om at bruk av nye teknologier kan oppheve ulike maktrelasjoner og bringe makten nærmere menneskene (2004:58-59). På den måten gir digitale kommunikasjonsteknologier muligheter til ikke bare å krysse grenser som tid og rom, men også maktstrukturer. Dette gjør at i disse mytene gjøres politiske organer overflødige ettersom drømmen går ut på at digitale kommunikasjonsteknologier muliggjør at mennesker kan samhandle uten påvirkning fra staten. Paradokset Mosco får frem, er at denne myten eksisterer side om side med fortellingene om hvordan nye digitale kommunikasjonsteknologier kan legge tilrette

for og bidra til å skape økt demokratisering. Spørsmålet blir da igjen, som både Arendt og Mouffe stiller, hvor blir det av det *politiske* og hva legger vi av betydning i begrepene *politikk* og *deltakelse*. På hvilke måter er det tenkt at mennesker skal bruke digitale teknologier? Tanken om ”the end of politics” belyser her et spenningsfelt mellom teknologioptimistisk tenkning og politisk forfallstenkning ettersom det i drømmen om økt direkte samhandling og demokratisering samtidig bærer frem en myte om at statlige organer vil forvitne i en mytelignende framtid.

Spenningsfeltet Mosco peker på korresponderer også med de politiske strategi- og handlingsplanene som knytter høye politiske forventninger til de moderne eKommunene. Om de nasjonale og kommunale strategi- og handlingsrapportene kan man si at det fortsatt eksisterer en forventning til at kommunikasjonsteknologier kan føre til økt engasjement og deltakelse. Det blir derfor viktig å undersøke nærmere hvorvidt slike myter, bekymringer og forventningene eksistere blant lokale aktører og hvilke betydninger deres forventninger kan sies å ha.

Om unge mennesker og digitale teknologier

Mosco viser hvordan det i litteraturen om mulige fremtider også finnes myter særskilt knyttet til unge mennesker og deres bruk av digitale kommunikasjonsteknologier (Mosco 2004). Han bruker et sitat fra Don Tapscotts bok *Growing Up Digital: The Rise of the Net Generation* for å illustrere denne myten:

The Net Generation has arrived! The baby boom has an echo and it's even louder than the original. Eighty million strong, the youngest of these kids are still in diapers and the eldest are just turning twenty. What makes this generation different from all others before it? It is the first to grow up surrounded by digital media (Tapscott 1998, sitert i Mosco 2004:79)

Dette sitatet er et eksempel på hvordan mange tenker at fordi unge mennesker i dag vokser opp med digitale teknologier, skapes det forventninger til at de vet og kan bruke disse. Men det er ikke slik at alle unge mennesker har den samme interessen for nye teknologier, bare fordi de er unge (Selwyn 2005). Det er ikke alle som har tilgang til nye teknologier, det er ikke alle som vokser opp i et miljø omgitt av digitale

medier (Norris 2001). Men hvordan utfordringene ved digitale skiller skal møtes er uløste, og det gjør det interessant å se på hvilke forventninger til unge mennesker som kommer til uttrykk i de norske IKT-politiske strategidokumentene.

Pippa Norris' begrep om "Digital Divide" har fått oppmerksomhet i de norske handlingsplanene, nettopp fordi hun peker på utfordringene ved at ikke "alle", unge eller gamle har tilgang til nye teknologier. Derfor har det blitt rettet fokus på å iverksette tiltak for å gi barn og unge, uavhengig av vilkår, mulighet til digital opplæring (*Program for digital kompetanse 2004–2008*). Likevel virker det som om unge mennesker, og deres kompetanse på digitale teknologier, er spunnet inn i en vev av forventninger som handler om digitale teknologier:

Europeiske og amerikanske studier peker på at utvikling av digital kompetanse vil være en av hoveddrivkreftene i den økonomiske, sosiale og kulturelle utviklingen fremover. Regjeringens handlingsplan *eNorge-2005* understreker at kompetanse, også knyttet til IKT, er samfunnets viktigste ressurs og en fremtredende faktor for verdiskaping og økonomisk vekst. (*Program for digital kompetanse 2004–2008:11*)

Selv om motivasjonen om å gi alle unge tilgang til digitale kommunikasjonsteknologier ved første øyekast virker uproblematisk, er det likevel fristende å reise spørsmålet om *hva* denne kompetansen skal bestå av, *hvorfor* denne kompetansen er viktig, og for *hvem* og *hvilke* formål. Dersom målsettingen er å skape et samfunn, eller en moderne eKommune som fremmer myten Mosco spissformulerer til å være "Be young, be digital, be equal, be free from history", fremstår ikke motivasjonen i Programmet for digital kompetanse som like uproblematisk (Mosco 2004:81). Både Mouffes kritikk av forestillingene om et nyliberalt hegemoni og Arendts kritikk av adferdsorientering og likhetstenkningen reiser spørsmål hvilke rom for handling forventningen gir rom for. Skaper mytene og fortellingene om unge mennesker som Mosco bringer fram rom for kompleksiteten og mangfoldet unge mennesker er en del av? Bringer forventningene om unge mennesker bruk av digitale kommunikasjonsteknologier frem hver og ens unikhhet? Arendts poeng om at det er i samhandling med andre mennesker, i et mangfold, man kan bringe frem endring blir

viktige perspektiver i forhold til hvilke forventninger som knyttes til unge menneskers deltakelse i digitale lokalpolitiske arenaer.

Ungdom og endring

Visjoner om unge menneskers digitale kompetanse synes å være nært knyttet til forventninger om endring som faller sammen med forventningene om generell samfunnsendring. Men hvordan vi tenker om demokrati og menneskers politiske deltakelse og samhandling synes ikke å endres like hurtig som teknologier endres. Roger Silverstone har pekt på en asynkronitet mellom hvordan teknologier endrer seg og hvordan samfunn og kulturer endrer seg: "Technologies may change rapidly, societies and cultures change more slowly" (Silverstone 2005:13–14). Silverstones fortolkning av nye teknologier viser hvordan bruk av digitale kommunikasjons- og informasjonsteknologier er av en mer evolusjonær karakter enn revolusjonær, mer divergerende og motsetningsfylt enn lineær, og at denne kompleksiteten og uforutsigbarheten reflekterer det som er samfunnets og hverdagspraksisenes kompleksitet (Silverstone 2005:13–14). Det er i en kompleks og mangfoldig virkelighet unge mennesker står i når de skal møte politiske budskap og skape sine forståelser av hva politikk og deltakelse er. Det er de politiske aspektene ved denne kompleksiteten Arendt, Mouffe og Mosco berører gjennom sine tekster ettersom de peker på det som Silverstone peker på endrer seg saktere. Nye teknologier muliggjør, ved tilgang og bruk, andre måter å samhandle på enn ansikt til ansikt. Men selv om nye teknologier muliggjør endring er de nye teknologiene likevel situert i en kulturell, politisk og sosial kontekst og del av allerede eksisterende praksiser og forventninger. Derfor blir mangfoldet av unge menneskers møte med for eksempel kommunale hjemmesider et viktig signal på hva demokratisk dialog blir formidlet å være, og på hvilke erfaringer unge mennesker gjør seg i sin hverdag. Om fremtidsscenarioene som tegnes om hva bruk av nye teknologier kan føre til, ikke følger samme tempo som samfunnet og hverdagslivets praksiser og forhandlinger, blir det viktig å se

hvordan forståelser av politikk skaper og skapes gjennom bruk av digitale teknologier.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg inkludert teoretiske perspektiver som går på tvers av hverandre og som er hentet inn fra ulike fagdisipliner, men som nettopp av den grunn kan bidra til å belyse det empiriske materialet fra ulike vinkler. Hannah Arendts begrepshistorie og handlingsteori en fruktbar innfallsvinkel for å kontekstualisere de norske IKT-strategiske handlingsplanene innenfor en idéhistorisk retning. Chantal Mouffe og Vincent Moscos teoretiske bidrag gir et nåtidig og kritisk perspektiv på handling, samhandling, demokrati, teknologi og på forventninger som unge mennesker er situerte i. Det er ut fra disse teoretiske innfallsvinklene jeg vil ta en tekstanalytisk og diskursiv tilnærming til det empiriske materialet for å gjøre det mulig å løfte frem ulike aktørers forventninger til lokalpolitisk deltakelse og engasjement, samt diskutere hva det kan bety for hvordan vi snakker om lokalpolitikk og engasjement, om hvilke diskurser IKT og lokaldemokratisk deltakelse inngår i (Howarth 2005). De teoretiske bidragene belyser videre hvordan dagens diskusjoner om IKT og lokalpolitisk deltakelse både handler om spesifikke kontekster mennesker er del av og at diskusjoner om lokalpolitisk deltakelse og demokrati ikke kan sees uavhengig av de historiske tradisjonene tenkningen om nye teknologier og demokrati er del av.

Kapittel 4 Metode

Introduksjon

Som nevnt innledningsvis ønsker jeg å snu på spørsmålet om IKTs betydning for lokaldemokratisk deltakelse. Dette er et forsøk på å skape nye beretninger om IKT og lokaldemokrati. Snarere enn å spørre hvilke endringer IKT skaper, ønsker jeg å undersøke hvilke betydninger forventninger til IKT, i dette tilfellet forventninger til deltakelse på kommunale websider, har for hvordan rom og arenaer for digitalt engasjement skapes. For å kunne svare på hovedproblemstillingene om forventningers betydninger, har jeg fra starten av dette prosjektet søkt å få et innblikk i hvilke forventninger unge mennesker, lokalpolitikere og administrasjonsansatte har til lokalpolitisk engasjement og deltakelse. Jeg satte tidlig i gang med å gjennomføre en tekstanalytisk studie¹³ der jeg samlet inn data fra ulike aktører i norske kommuner for å finne ut hvilke forventninger og forestillinger de hadde til IKT og lokaldemokratisk engasjement og deltakelse. Barbara Gentikow kaller en slik tilnærming en kvalitativ eksplorativt eller en åpen utforskende forskningsinngang, der hensikten er å finne ut av hvilke oppfatninger og forståelser mennesker har til fenomener som ønskes undersøkt (Gentikow 2005:39). Det er et vesentlig trekk ved kvalitativ metode at den er en åpent utforskende. Likevel er det umulig å være helt åpen og eksplorerende. Det er fordi forskeren alltid er situert i en gitt kontekst og fordi informanter som blir berørte av en studie ved enhver intervjusituasjon på tilsvarende måte er situerte i sine kontekster (Ibid:38, Haraway 1991, Widerberg 2001, Lie et al. 2003). I denne sammenhengen har jeg blant annet tenkt at lokalpolitikk betyr forskjellig for forskjellige mennesker, avhengig av om det har blitt

¹³ Som nevnt i kapittel 1, er mitt prosjekt å bruke Hannah Arendts (1996) tenkning som en analytisk inngang, som et filologisk grep, for å diskutere IKT og lokaldemokrati på en alternativ måte. Mine refleksjoner om hva jeg mener med et filologisk grep, hvorfor jeg ønsket å ha en tekstanalytisk tilnærming til materialet og hvordan jeg vil gjøre dette, kommer jeg tilbake til i analysedelen av dette kapittelet.

uttrykt i et strategidokument, om man jobber som politikere eller administrasjonsansatt, eller om man er ung.

Jeg vil bringe frem et så bredt materiale som mulig for å undersøke et mangfold av forventninger. Likevel har jeg foretatt flere valg i forkant som innebærer utvelgelser og kategoriseringer som av ulike grunner kan ha forskjellige betydninger for ulike mennesker. Tor Halfdan Aase har i en artikkel skrevet om de metodiske utfordringene med dette og knytter ulike forståelser hos ulike involverte parter i en studie opp til hvordan metode også er kategoriforståelser: ”Det er ikke uvanlig at informanter er uenige seg imellom og for så vidt også med forskeren om hvordan observasjoner skal kategoriseres” (1997:146). Det er ikke gitt at de betydningene jeg velger for ”politikk” og ”deltakelse” betyr det samme for alle informantene i denne studien. Jeg er klar over at mine kategoriseringer kan bidra til å begrense mangfoldet av betydninger som innordnes i en kategori.

Når jeg velger en holistisk tilnærming til materialet gjennom å velge en triangulerende metodeinngang, er det nettopp for å få frem mangfoldet. Det vil si at jeg samler inn flere sett med datamateriale for å svare på problemstillingene. Gjennom en holistisk tilnærming, er det sagt at man kan få et videre innblikk i materialet for å avdekke uventede dimensjoner (Gentikow 2005, Geertz 1973). Flere sett datamateriale vil kunne styrke funnene i en undersøkelse fordi ulike innfallsvinkler kan belyse ulike dimensjoner, men ved en slik metode er det også en fare for at datamaterialet kan bli for omfangsrikt (Gentikow 2005:157). Derfor har jeg til tross for ønsket om å analysere et bredest mulig materiale underveis brukt ulike teknikker for å belyse utvalget som analyseres. Dette har redusert materialets bredde, men samtidig forenklet den tekstanalytiske fortolkningen slik at jeg har kunnet gå mer i dybden på deler av datamaterialet.

Valg av kvalitativ metode

Ved bruk av kvalitativ metode er det vanlig å ha et mindre empirisk materiale enn ved kvantitativ metode, selv om antallet enheter og variabler ikke trenger å være særlig stort for å danne seg et bilde av en mulig kvantitativ analyse. Kvalitative undersøkelser kombinerer ofte få enheter med mange opplysninger om hver av enhetene, mens kvantitative undersøkelser legger opp til mange enheter med færre variabler (Hellevik 2003:111). For å svare på problemstillingene mine om forventningers betydninger har jeg kombinert få enheter (personlige intervjuer med lokalpolitikere og administrasjonsansatte) med opplysninger om forventninger og mange enheter (førstegangsveldere) med opplysninger om forventninger. Derfor inneholder materialet både få enheter med mange opplysninger og mange enheter med mindre opplysninger. Jeg har ønsket å finne eksempler på hvilke forventninger som eksisterer uavhengig av hvor de unge menneskene bor eller hva slags skole de går på. Gjennom en kvalitativ metodisk tilnærming er tekstene det sentrale i datamaterialet (Hellevik 2003:110). Likevel er det ikke slik at et valg av kvalitativ og kvantitativ metode er gjensidig utelukkende. Derfor har jeg talt opp og laget tabeller for å synliggjøre materialet.

Denne tilnærmingen tydeliggjør hvordan jeg finner det problematisk å skille mellom teori og metode, å muliggjøre en analyse der jeg gang på gang tar valg som kategoriserer og samtidig søker å holde oppe et teoretisk perspektiv som løfter frem unikheter og mangfold. Hannah Arendts mest kritiske betraktninger er nettopp hennes kritikk av den moderne vitenskapens stadige kategorisering og standardisering av mennesker og menneskers samhandlinger (1996). Denne kritikken kan også overføres til hvordan jeg som forsker gjennom et stort datamateriale søker å si noe om mennesker og menneskers samhandlinger. Derfor var det ikke åpenbart hvordan jeg skulle gå frem for å kunne gjennomføre en analyse av forventninger til IKT og lokaldemokrati. På bakgrunn av dette gjør jeg i dette kapittelet rede for hvorfor jeg har valgt å gjennomføre kvalitative tekstanalyser både av IKT-strategiske

dokumenter, intervjuer med lokalpolitikere og administrasjonsansatte og et stort utvalg spørreskjemaer hvor førstegangsvelgere har svart på spørsmål om sine forventninger til lokalpolitikk og deltakelse. Det betyr at jeg ikke baserer meg på statistiske eller kvantitative data i artiklene mine, men bruker datamaterialet som illustrasjoner, som tekst. Selv om det ikke kan kalles kvantitativt, har jeg likevel talt opp besvarelsene blant førstegangsvelgerne og skilt mellom dem som for eksempel har sagt de vil stemme eller ikke vil stemme, og de som ikke vet om de vil stemme. I det som følger vil jeg redegjøre for og drøfte utvalget og utvalgets betydning for problemstillingene. Til slutt redegjør jeg for selve innsamlingen av datamaterialet, mine analytiske perspektiver, min egen rolle som forsker, samt etiske betraktninger og metodiske utfordringer jeg har stått overfor i arbeidet med denne avhandlingen.

Utvalg

Datamaterialet jeg har samlet inn og basert analysene i artiklene på består av et utvalg offentlig tilgjengelige IKT-strategiske dokumenter, samt personlige intervjuer med lokalpolitikere og administrasjonsansatte og en minispørreundersøkelse blant førstegangsvelgere i de fire utvalgskommunene. Men hvordan jeg har samlet inn disse dataene, hvorfor jeg har samlet det inn og hvordan jeg har brukt det i de ulike artiklene var ikke uproblematisk og krever en redegjørelse.

IKT-strategiske handlingsdokumenter

Det første settet med empirisk materiale jeg valgte var de IKT-strategiske dokumentene som jeg allerede har redegjort for i kapittel 2. Disse dokumentene har hatt stor betydning for hvorfor jeg ønsket å samle inn data fra lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangsvelgere. Før prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* startet, jobbet jeg som nevnt med strategidokumentet *eNorge 2005* (Due 2004). Erfaringene fra dette arbeidet gjorde meg oppmerksom på at visjonen om å legge til rette for "et informasjonssamfunn for alle" ikke var uproblematisk. Det var ikke klart problematisert for hvem, hvordan og hvorfor IKT skulle legge til rette for et

informasjonssamfunn (Mörtberg & Due 2004). Av den grunn ønsket jeg å ta denne erfaringen med meg videre i dette prosjektet ved å se på den neste av denne typen rapporter eller handlingsplaner. Valget falt på å se på *eNorge 2005* sin oppfølger, nemlig *eNorge 2009*¹⁴, samt dokumentet som har hatt direkte betydning for de norske kommunene, nemlig *eKommune 2009*¹⁵. På Kommunenes Sentralforbund (KS) sine hjemmesider står det blant annet at:

Dersom kommunene og fylkeskommunene følger opp og realiserer målene i eKommune 2009 vil norsk kommunesektor om få år være blant de aller fremste i verden og et "fyrtårn" for andre nasjoner som er opptatt av "eGovernment"¹⁶

Nå er det viktig å få frem at strategi- og handlingsplanene er resultat av flere aktørers forhandlinger, som i seg selv ville vært en svært interessant studie. Her har jeg kun sett på det endelige resultatet, nemlig tekstene, som kommunene på en eller annen måte har forholdt seg til. Et eksempel på hvordan kommunene forholder seg til nasjonale IKT-strategier er hvordan det årlig kåres en "vinner" blant kommunene om å lage den beste websiden. Det er utarbeidet en del kriterier for mål og vurdering av suksess¹⁷ som kan sies å legge føringer på kommunenes virke i forhold til hvordan hjemmesidene i kommunene har blitt utarbeidet etter hvilke kriterier. De viser hvilke retningslinjer kommunale aktører er bedt om å følge, og de følger i stor grad målene og kravene for hvordan de kommunale hjemmesidene skal lages og hva de skal være. Alle kommunene vi var i kontakt med kjente til denne konkurransen, og Tromsø kommune var også vinner av konkurransen i 2003¹⁸. En ting er hvilke forventninger

¹⁴ http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/Tema/it-politikk_enorge/eNorge-2009.html?id=439499

[siste lesedato: 02.10.08].

¹⁵ <http://www.ks.no/upload/70346/ekommune.pdf> [siste lesedato: 31.03.2008].

¹⁶ På den samme siden står det også hvilke rolle KS har i forhold til kommunene som er å: "Ivareta kommunesektorens interesser overfor sentrale myndigheter, leverandører og andre interesseorganisasjoner

Bidra til utvikling av hensiktsmessige standarder og kravspesifikasjoner for informasjonsutveksling, integrasjonsløsninger og felles verktøy, gjerne i samarbeid med sentrale myndigheter

Inspirere og bidra til kompetanseutvikling i kommunesektoren gjennom forslag og anbefalinger, benchmarking, utvikling av veiledningsmateriell, etablering av nettverk for erfaringsutveksling mv." <http://www.ks.no/templates/Page.aspx?id=31278> [siste lesedato: 03.10.2008].

¹⁷ <http://www.norge.no/kvalitet/default.asp> [siste lesedato 22.09.2008].

¹⁸ <http://www.tromso.kommune.no/index.gan?id=5099&subid=0> [siste lesedato 29.09.2008].

som kommer til uttrykk i disse dokumentene, som jeg har vist i kapittel 2, en annen ting er hvilke forventninger mennesker som i sitt daglige kommunale virke befatter seg med IKT har. Forventningene i strategiplanene har allerede blitt viet et eget kapittel fordi de har tegnet bakteppet for hvorfor jeg har ønsket å samle inn empirisk datamateriale fra lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangsvelgere. Derfor vil de sistnevnte datasettene, intervjuene med lokalpolitikere og administrasjonsansatte og minispørreundersøkelsen med førstegangsvelgerne bli viet oppmerksomheten i dette kapittelet.

Lokalpolitikere og administrasjonsansatte

Min interesse for IKT-strategiske handlingsplaner la føringer for hva slags empiri jeg ønsket å undersøke. Et aspekt er forventningene som preger innholdet i strategidokumentene og de retningslinjene disse inneholder. Kommunene forholder seg til disse dokumentene når de skal søke å bli eKommuner. Et annet aspekt er hvilke forventninger de som til daglig jobber med de kommunale websidene og i praksis søker å skape lokalpolitisk engasjement gjennom bruk av IKT har. Derfor var det viktig for meg å komme i kontakt med lokalpolitikere og administrasjonsansatte i utvalgs kommunene for å undersøke deres forventninger og deres erfaringer med hjemmesidene og hvordan de tenkte om websider som en digital lokalpolitisk arena. Som nevnt var det allerede bestemt i prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* at de fire utvalgs kommunene skulle være Tromsø, Stavanger, Førde og Drammen. Det var også lagt opp til å gjennomføre datainnsamling fra lokalpolitikere og administrasjonsansatte i de fire utvalgs kommunene, både personlige intervjuer, en befolkningssurvey og en ordførersurvey (Winsvold, kommer; Hanssen & Vabo 2008). På dette tidspunktet så jeg ikke helt hvordan de kvantitative spørreundersøkelsene kunne gi innsikt i hvilke forventninger informantene hadde til websidene og ønsket i stedet å delta på utformingen av intervjuguidene til lokalpolitikere og de administrasjonsansatte. Jeg var spent på hvilke forventninger disse aktørene hadde til hvordan kommunenes websider kunne legge til rette for en

digitalpolitisk arena og om deres forventninger ville skille seg fra eller tilsvare retorikken brukt i strategidokumentene.

Unge mennesker

En av hovedvisjonene med å legge til rette for digital deltakelse på internett fra et IKT-strategisk ståsted, har vært å øke det lokalpolitiske engasjementet (*eNorge 2009*, *eKommune 2009*). Derfor har jeg vært opptatt av hvordan lokalpolitikk og deltakelse blir forstått å være, for hvem og hvordan. Særlig var jeg interessert i lokalpolitikere og administrasjonsansatte i kommunene, men ikke minst hvilke forventninger unge mennesker i utvalgskommunene hadde til begrepene lokalpolitikk og engasjement. Slik var også de IKT-strategiske handlingsdokumentene en viktig kilde til at jeg ønsket å samle inn datamateriale fra unge mennesker i kommunene. Jeg ønsket å finne ut av hvilke forventninger unge mennesker hadde til lokalpolitikk og deltakelse.

For å få et innblikk i unge menneskers forventninger til og forståelse av lokalpolitikk og engasjement, måtte jeg først bestemme meg for hvem de unge skulle være. Til forskjell fra lokalpolitikere og administrasjonsansatte, som ble valgt ut fra gitte kriterier, bød det å finne stemmer til den svært heterogene kategorien ”ungdom” på helt andre utfordringer. Kirsten Drotner hevder at fordi begrepet ”ungdom” stadig er i endring og ikke representerer en homogen gruppe, er det viktig å legge større vekt på å differensiere begrepsinnholdet (Drotner 1999:18). Hun skiller derfor analytisk mellom tre dimensjoner: sosial ungdom, kulturell ungdom og psykologisk ungdom, innenfor hvilke dimensjoner henholdsvis sosial, kulturell og psykologisk identitet skapes (Drotner 1999:19). Slik gjør Drotners differensieringsdimensjoner det mulig å tenke ungdom ut fra en politisk dimensjon. Når unge mennesker får mulighet til å delta ved valg, går de inn i en ny og viktig fase av livet.¹⁹ Derfor ville jeg innhente

¹⁹ På nettsiden www.ung.no blir det opplyst om hvem som har stemmerett i Norge, både ved kommune- og fylkestingsvalg og ved stortings- og sametingsvalg. Se: http://www.ung.no/valg/654_Hvem_har_stemmerett_ved_stortingsvalget.html [siste lesedato:

opplysninger fra unge menneskers som høsten 2005 kunne bruke sin stemmerett ved stortings- og sametingsvalget for første gang.

Senere i dette kapitlet kommer jeg tilbake til at jeg i forhold til å ønske å undersøke unge menneskers forventninger lukket øynene litt for hvilket forhold unge mennesker hadde til kommunenes hjemmesider, noe som jeg i etterkant kan se er en svakhet med avhandlingen. Men for å få et innblikk i hva lokalpolitikk og deltakelse blir forventet å være, mente jeg på dette stadiet av arbeidet at unge menneskers forventninger til lokalpolitikk og engasjement var en viktig forutsetning for at lokalpolitikere og administrasjonsansatte i kommunene kunne bruke hjemmesidene for å kommunisere med innbyggerne i kommunen.

Andre kilder

I tillegg til de nevnte tre datasettene har jeg også benyttet meg av et empirisk materiale jeg brukte i hovedoppgaven min i idéhistorie. Dette består av 942 utklipp fra norske aviser i perioden 1920 til 1931. Alle utklippene omhandler kvinner og telefoner (Due 2003). Artikkelen fikk jeg låne fra Telemuseet i Oslo. Dette materialet har jeg gjort bruk av i den første artikkelen. I den siste artikkelen presenteres også materiale som Carol Azungi Dralega har samlet inn under sitt feltarbeid i Nakeseke i Uganda i 2004 (Dralega 2008).

Datainnsamling

Intervjuene av lokalpolitikere og administrasjonsansatte

Intervjuer kan forberedes og legges opp på flere måter. En typisk intervjuform for kvalitative empiriske undersøkelser er, i følge Barbara Gentikow, de semistrukturerte

19.03.08, 16.00] og http://www.ung.no/valg/1820_Hvem_har_stemmerett_...html [siste lesedato: 19.03.08, 16.00].

informantintervjuene (2005:83). En semistrukturert intervjuform gjør også at informantene kan uttrykke seg friere (Jansson 2007, Patel & Tebelius 1987). Denne type intervjuer er mulig å legge opp både som ansikt-til-ansikt intervjuer, telefonintervjuer, enkeltintervjuer, gruppeintervjuer og fokusgrupper. Flere hevder at gruppeintervjuer der mennesker kjenner hverandre fra før og har en mer avslappet holdning til hverandre er fruktbare (Gentikow 2005:85). Ettersom vi ønsket å få innblikk i blant annet forventninger til kommunenes hjemmesider, kunne et gruppeintervju også bidra til diskusjoner informantene i mellom og bringe frem temaer eller vinklinger som vi ikke hadde tenkt på. Da vi utarbeidet intervjuguiden for prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* (vedlegg 1) la vi opp til et semistrukturert gruppeintervju hvor flere mennesker diskuterte et tema, der vi som forskere fungerte som ledere eller ordstyrere. For min del var det første gang jeg deltok på denne typen intervjuer. Jeg lot for det meste de to andre forskerne som deltok, som hadde mer kompetanse på feltet enn meg, lede an intervjuene. Min rolle var å følge opp spørsmål om forventninger til lokalpolitikk og unge mennesker. Den første delen av intervjuguiden inneholder spørsmål som fanger opp hvilke forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte hadde da hjemmesiden ble etablert: Hvilke tanker gjorde de seg om hvordan disse kunne brukes, og av hvem, da og fremover? Hvilke erfaringer og tanker gjorde de seg om kommunenes debattsider? Og hvordan så de for seg at hjemmesidene kunne bidra til å skape økt lokalpolitisk engasjement og deltakelse? De to andre delene av intervjuguiden rettet seg mot de andre prosjektdeltakernes problemstillinger.

Utvalget av informantene ble gjort på den måten at ordfører og rådmann i hver kommune ble intervjuet, samt ansatte i informasjonsavdelingene eller avdelingene der de ansatte hadde ansvar for nettpubliseringsen i kommunene. Av intervjuene med webredaktører og nettansvarlige for lokalavisenes internettutgave, deltok jeg på ett. Intervjuene ble gjennomførte i perioden 2004 til 2005.

Informantene blant politikerne ble valgt ut fra to kriterier. Det første kriteriet var at de deltok regelmessig i offentlige debatter, det vil si enten i lokalavisen eller at de hadde bidratt på kommunens hjemmeside. Det andre kriteriet var at de var godt vant med å bruke informasjons- og kommunikasjonsteknologier. Selv om utvalget er relativt lite, hadde likevel alle som ble intervjuet nær kjennskap til kommunenes websider. Særlig hadde de ansatte i kommunenes informasjonsavdelinger og politikere i ledende verv daglig befatning med disse sidene. Alle informantene fikk spørsmål om hvilke tanker og ideer som lå til grunn for etableringen av hjemmesidene i deres kommuner. Deretter fulgte delvis åpne spørsmål der informantene fikk mulighet til å styre samtalene og diskusjonene en del selv. Til slutt under intervjuene, der det ikke ble tatt opp uoppfordret av informantene, stilte jeg direkte spørsmål om unge mennesker og lokalpolitikk.

Ettersom teknologier er del av allerede eksisterende kulturer og sosiale praksiser, er kjønn en viktig variabel i alle studier (Lie et al. 2003). Av de politiske informantene som både deltok i offentlige debatter og var brukere av informasjons- og kommunikasjonsteknologier, var det kun én kvinne med varaordførerposisjon. Det var ingen rådkvinner eller kvinnelige ordførere. Fra Førde var ingen kvinner representerte, verken blant politikere eller administrasjonsansatte. I Stavanger var varaordfører og én politiker fra Sosialistisk Venstreparti (SV) kvinner. I Drammen var det to kvinner, én fra Arbeiderpartiet (Ap) og én fra Høyre (H). I Tromsø var like mange kvinner og menn representerte blant politikerne, men kun én kvinne blant informantene i administrasjonen. Når utvalget var så skjevt i forhold til kjønn, har det hatt betydning for mangfoldet av beretningene jeg søker å holde oppe i analysen. Men fordi vi informerte om at alle skulle bli anonymiserte i forkant av intervjuene og fordi det er så få kvinner blant informantene, ville ikke deres anonymitet opprettholdes dersom kjønn ble gjort til en variabel. Datamaterialet som analysen min baserer seg på består av 33 kvalitative intervjuer med lokalpolitikere og ansatte i administrasjonen i utvalgskommunene, samt en journalist.

Det hører til historien at vi hadde flere diskusjoner internt i prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* om hvorvidt lokalpolitikere og de administrasjonsansatte skulle siteres med navn. Vi var og er nok fortsatt ikke enige om det var riktig å anonymisere disse informantene. Jeg bestemte meg i en periode av avhandlingsarbeidet for at alle skulle siteres med navn og gikk til anskaffelse av sitatgodkjenning fra alle sitatene som har blitt brukt i artiklene. Etter at dette var innhentet per e-post tok vi en ny runde om spørsmålet om anonymitet i prosjektet. Under den siste diskusjonen kom vi på at vi ved starten av hvert intervju hadde lovet informantene anonymitet. Det gjorde at vi av etiske grunner ikke kunne sitere intervjuene med fullt navn og bestemte at alle informantene skulle anonymiseres.

Minispørreundersøkelse blant førstegangselgere

Etter å ha avklart hvorfor jeg ønsket å intervju førstegangselgere måtte jeg bestemme meg for hvordan jeg skulle gjøre dette. Det tok lang tid både å finne ut av hvordan jeg skulle hente inn informasjon om unge menneskers forventninger og hvem jeg skulle henvende meg til. Bortsett fra mine egne ønsker om å fortolke tekst er det også andre fordeler ved å benytte seg av skriftlig materiale. Barbara Gentikow argumenterer for at dataene på denne måten blir mer reliable og valide ”fordi de ikke blir underkastet inngrep fra forskerens side i transkriberingsprosessen” (2005:96). I tillegg ville skriftlige besvarelser gi informantene tid til å tenke seg om. De ville ikke bli nødt til å svare umiddelbart og fikk mulighet til å gi mer gjennomtenkte svar (ibid: 96). Det har også blitt sagt at ferske forskere ofte føler seg tryggere ved skriftlig innsamling (ibid: 96). Det nikker jeg samtykkende til, men på den annen side innebar det at jeg ble fullstendig uvitende om den konteksten informantene var i (ibid. 96). En slik type innsamling gir heller ingen mulighet for dialog. I tillegg kan detaljer forsvinne ettersom det tar lenger tid å skrive enn å snakke (ibid. 96). Mange av førstegangselgerne skrev korte svar eller hoppet over et spørsmål med kommentaren ”se over” eller ”det har jeg allerede svart på”, noe som kan være et eksempel på at disse spørsmålene var noe elevene ønsket å bli raskt ferdig med. Men dette kan også

være uttrykk for svakheter ved spørsmålene jeg sendte ut, at jeg burde ha sett at disse til spørsmålene kunne oppfattes som like. I ettertid ser jeg at jeg burde ha gjennomført en pilottest i forkant²⁰. Jeg var også klar over at å velge en masseutsendelse av åpne spørsmål ikke ville gi førstegangsvelgerne som deltok den samme tiltro til forskningen som et intervju med personlig tilstedeværelse ville gitt. Til tross for dette valgte jeg likevel å benytte meg av en minispørreundersøkelse fordi jeg i utgangspunktet ønsket et størst mulig antall besvarelser, uten at jeg visste hvor mange svar jeg faktisk ville få tilbake.

Fordi det skulle være valg i 2005, bestemte jeg meg for å ta kontakt med videregående skoler i de fire utvalgte kommunene. Jeg ville stille førstegangsvelgere fem spørsmål (vedlegg 2). Jeg var interessert i om de ville stemme eller ikke ved det kommende valget, om hvordan de ville forklare lokalpolitikk, hva de selv ville gjort om de var lokalpolitikere, hva de ønsket at lokalpolitikere kunne gjøre for dem og et spørsmål om hva som engasjerte dem mest. Det tenkte jeg kunne, uavhengig av min forskning, passe klasser i videregående skole som hadde førstegangsvelgere som elever, som jeg antok ville diskutere lokalpolitikk og deltakelse i forkant av det kommende valget. Jeg gikk flere runder med de andre prosjektdeltakerne i *IKT og lokaldemokratiet* om hvordan jeg skulle utarbeide disse spørsmålene. Det ble diskusjoner og spørsmål om hvorfor jeg ikke stilte spørsmål om kommunenes hjemmesider. Det var en periode jeg tenkte å reise rundt til skoleklassene selv og bruke kommunenes hjemmesider som utgangspunkt for gruppeintervjuer på skolene. Dette ville bli en tidkrevende innsamling. Det ville kreve internettgang på skolene. I tillegg så jeg det som problematisk å la en hel skoleklasse diskutere en webside på en liten skjerm samtidig. Jeg vurderte å velge ut en mindre gruppe, men slo det fra meg fordi jeg da hadde mistet det store mangfoldet jeg i utgangspunktet var interessert i. For å få inn flest mulige perspektiver fra elevene om deres forventninger til lokalpolitikk og engasjement, bestemte jeg meg for å lage en minispørreundersøkelse

²⁰ Likevel var det en interessant observasjon at to spørsmål; hva vil du gjøre og: hva vil du andre skal gjøre for deg genererte like svar. Dette kommer jeg tilbake til i analysedelen.

til alle og heller ha noen mindre fokusgrupper med disse elevene om kommunenes hjemmesider i etterkant. Av ulike årsaker fikk jeg ikke til denne oppfølgingsideen, men det hadde fortsatt vært spennende å kunne gjøre det. Likevel synes jeg det er interessant å vite hvilke forventninger til lokalpolitikk og engasjement dette utvalget av førstegangselgere har uavhengig av kommunenes hjemmesider, fordi deres grunnleggende betraktninger om lokalpolitikk og engasjement er en forutsetning for å få innblikk i om man skal skape økt deltakelse fra unge mennesker.

Jeg endte til slutt opp med å lage et spørreskjema som besto av fem åpne spørsmål:

1. Ville du brukt stemmeretten din om det var valg i din kommune i dag? Vi vil gjerne høre din begrunnelse. Hvis ja, hvorfor? Hvis nei, hvorfor ikke?
2. Hvordan ville du forklare hva lokalpolitikk er for en som aldri har hørt om det?
3. Hva synes du lokalpolitikere skal gjøre for deg og kommunen din?
4. Hva ville du selv gjort om du var lokalpolitiker?
5. Hva engasjerer deg mest?

Før jeg sendte ut disse spørsmålene til skolene tok jeg kontakt med personvernombudet med forslaget mitt til oppsett og spørsmål. Jeg opplyste om at jeg ville henvende meg til videregående skoler, både allmennfaglige og yrkesfaglige skoler, i Tromsø, Førde, Stavanger og Drammen. Fordi yrkesfaglige studieretninger ofte har klasser med få elever og med skjev kjønnsfordeling, anbefalte personvernombudet at kjønn ble utelatt som variabel. Å ivareta elevens anonymitet er derfor satt foran ønsket om å se etter mulige variasjoner i forhold til kjønn. Når kjønn ble utelatt som variabel kunne jeg gå i gang med utsendelsene.

For å få et bredt utvalg av førstegangselgere, tok jeg kontakt med rektor ved både allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger i de fire utvalgs kommunene. Spørsmålene ble formidlet via rektor på de skolene som meldte sin interesse, så ble

de gitt til aktuelle faglærere, som igjen delte ut spørsmålene til elevene. Svarene ble deretter samlet inn av faglærer og sendt tilbake til meg. Jeg fikk tilbake totalt 1183 ark med svar på fem åpne spørsmål.

Jeg fikk inn svar fra Tromsdalen- og Breivang videregående skoler samt Tromsø Maritime skole fra Tromsø. St. Olav-, Hinna- og Våland videregående skoler fra Stavanger. Drammen-, Åssiden- og Strømsø videregående skoler fra Drammen. Fra Førde fikk jeg svar fra Hafstad og Mo- og Jølster videregående skoler. Dette har gitt materialet en stor bredde, selv om jeg har mistet de førstegangselgere som jobber eller gjør andre ting enn å gå på skole.

Analyse

Hvordan jeg har forberedt og foretatt datainnsamlingen for senere å analysere materialet har underveis i hele denne perioden vært influert av min fagbakgrunn som idéhistoriker og filolog. I løpet av arbeidet har jeg hatt store utfordringer i forhold til å skulle skille mellom teori og metode. Alle valg jeg har tatt kan jeg føre tilbake til mine teoretiske inspirasjonskilder og IKT- strategidokumentene. Dette har også påvirket de måtene jeg har valgt å analysere datamaterialet på. Når jeg flere ganger i denne avhandlingen har snakket om tekstanalyse, ønsker jeg å plassere meg innenfor en filologisk metodetradisjon. Helge Jordheim gir i sin bok *Lesningens vitenskap* et usedvanlig klart og inspirerende svar på hva filologi er at det viktigste humanistiske fag kan bidra med er å lære oss å lese (Jordheim 2001). ”Å lese filologisk er en praksis”, skriver Jordheim, som ”må frigjøres fra dannelsesstanken og knyttes til andre kulturelle og politiske handlingsmønstre” (2001:267). Å lese filologisk handler om at vi kan lese tekster fra i dag med et historisk fortolkende blikk, ikke for at det på noen måte er riktigere enn noe annet, men fordi det er viktig å hele tiden søke etter alternative betydninger. På den måten kan vi i diskusjoner om mulige demokratiske fremtider finne alternative forståelser. For å gjøre det er det ikke nok å bare lese

andres forståelser. Det er også verdt å lese det i lys av hvilke forventninger mennesker som lever i dag har til fremtiden og til demokrati. Begreper som for eksempel ”politikk” og ”frihet” er resultater av en rekke prosesser, forhandlinger og tilfeldigheter, som ikke følger en lineær eller målrettet rasjonell historie (Jordheim 2001). Innenfor diskusjonene om IKT og lokaldemokrati brukes det en rekke nøkkelbegreper som har blitt brukt i mange historieskrivinger. Men hvilke betydninger vi legger i begrepene ”politikk” og ”demokrati” er vanskelig å forstå om vi ikke først blir kjent med hvordan de har blitt brukt og hvordan de har bidratt til å forme for eksempel de politiske situasjonene vi ser i dag (Jordheim 2001:268–269).

Derfor bruker jeg Hannah Arendts (1996) begrepshistorie og Chantal Mouffes (2005) perspektiv i min lesning av dagens forventninger til IKT og lokaldemokrati. Dette kan være en metode for å holde historier *levende*, nettopp ved at det er mulig å lese filosofiske beretninger for å teste dem på dagens begreper og forståelser. Slik tenker jeg at nåtidens lesning av Arendt (1996) og mine fortolkninger av Mouffe (2005) og Mosco (2004) kan bidra med innspill til andre eller nye fortolkninger og beretninger.

Når jeg snakker om å analysere datamaterialet som tekst leser jeg det også ut fra et feministisk kunnskaps- og teknologiperspektiv. Selv om jeg i denne avhandlingen ikke bruker kjønn som variabel, er jeg likevel svært inspirert av hvordan tenkning om kjønn bidrar til å problematisere andre kategorier, som for eksempel unge mennesker. Selv om jeg ikke bruker kjønn som variabel i denne avhandlingen, er disse perspektivene viktige for analysen og for fortolkningene av dette empiriske materialet. Innenfor kjønnsforskning blir det tydeliggjort hvordan teknologier kjønnes, hvordan kjønn er spesifikke kulturelle kategorier som stadig reforhandles (Bowker & Star 1999, Lie 2003, Lægran 2004, Corneliussen 2003). Det er ikke likegyldig hvilke kunnskaper eller hvem sine kunnskaper det berettes om. Tenkning om kjønn kan brukes som en teknikk også overfor kategorien unge mennesker som heller ikke er homogen. Like lite som vi kan snakke om kategoriene mann og kvinne i generelle termer, kan vi snakke om unge mennesker i generelle termer. Tenkning om

kjønn kan brukes for å oppdage normative tankestrukturer som eksisterer i forhold til hva som forventes at unge mennesker gjør eller handler. Variasjoner og overraskende praksiser i forhold til forventninger som det berettes om, kan synliggjøre hvilke rom som gis av lokale aktører for stemmer og meninger om politikk, som kanskje ikke gis plass i rådende politiske diskurser om IKT og lokaldemokrati.

Feministiske kunnskaps- og teknologiperspektiver kan brukes som en teknikk for å synliggjøre menneskers unikheter innenfor alle typer ”grupper” og kategorier. Feministiske kunnskaps- og teknologitenkere gjør dette ved å ta utgangspunkt i rådende normer om kjønn (Mörtberg 2003, Lie et al. 2003, Corneliussen 2003, Haraway 1991, Due 2003). Dette er perspektiver som handler om allerede eksisterende normer og forestillinger om unge mennesker. Det betyr at når vi snakker om hvordan nye teknologier kan endre vilkår for deltakelse i den lokalpolitiske arenaen, må vi stille spørsmål til hva som forstås med politiske arenaer av unge mennesker og av lokalpolitiske aktører. På den måten fokuserer jeg på hvilke vilkår for IKT, lokalpolitikk og deltakelse som eksisterer blant informantene og i strategidokumentene, og ser på hvorvidt allerede eksisterende forestillinger har betydning for hvordan kunnskaper og teknologier skapes og skapes (Haraway 1997, Mörtberg 2004, Jansson, Mörtberg & Berg 2007). Kunnskaper om mennesker og teknologier skapes alltid i en sammenheng. De veves sammen av mennesker som har ulike posisjoner eller plasseres i ulike posisjoner, gjennom et samvirke av maktrelasjoner som for eksempel kjønn, etnisitet, seksualitet, alder og religion (Mörtberg 2004). Kunnskap er alltid situert ved at den har opphav i en allerede eksisterende sammenheng. Det er sammenvevingen av alle de ulike aktører, men også historiene, rollene, ideene, drømmene og forventningene som skaper spenningsfelt.

Hvordan jeg analyserer datamaterialet kan også forklares ut fra hvordan jeg tenker at vitenskap er handling. Dette tar Espen Schaanning opp i sin bok om *Vitenskap som skapt viten*. Her belyser han vitenskap som praksis, som sosial virksomhet, men også som intervensjon, og dette gjør at analysen på ingen måte er objektiv (Schaanning

1997:88). Schaanning peker på det evige *selvreferanseproblemet* og skriver at selv problematiseringen av dette er uttrykk for en ”vilje til orden” og en forklaring på at vi ikke har tilgang til virkeligheten (Schaanning 1997:89). Derfor er *interveneringsstrategien* viktig:

Jeg forsøker bare å intervenere. Jeg prøver å få leseren til å se verden med mine øyne, få han til å tenke i nye og uvante baner. Det er de effekter jeg ønsker å frembringe. Jeg har intet bevis, ingen joker i ermet. Og det paradoksale og humoristiske poeng er dette: Det jeg sier kan likevel godt være sant!” (Schaanning 1997:89)

Å lese tekst, intervjudata eller unge menneskers beskrivelser av lokalpolitikk og engasjement er ikke under noen omstendigheter fritatt fra situasjonen og konteksten de eller jeg står i. Fortolkningene jeg gjør av datamaterialet er uttrykk for min vilje til handling, min vilje til å intervenere. Kunsten kan likevel sies å være å finne ut hvordan man kan opptre som et ”modest witness” slik Donna Haraway (1997, 2001) og Pirjo Elovaara (2004) beskriver vitenskaperens ansvarsområder. Det er hvordan man kan skape forventninger, beretninger og fortellinger gjennom historiske tekster som åpner opp for andre fortolkninger. Hannah Arendts begrepshistorie viser at begreper som det politiske, det sosiale og frihet ikke har gitte betydninger. Likevel er det ikke alltid at andre mulige betydninger av begrepene løftes frem eller holdes opp. Tekst holdes levende ved at den stadig kan fortolkes. Ved både å lese og intervenere ønsker jeg, som Schaanning skriver, å få leseren til ”å tenke i nye og uvante baner”. Dette trekkes også frem av idéhistorikeren Lennart Olausson:

Teorin används för att ge en bättre eller ökad förståelse av en text. Där förbrukas en teori inte för att den visat sig vara falsk utan just därför att den lett den forskande fram till en djupare tolkning. Texten som tolkats är inte på något sätt förverkad, den väntar ständigt på nya läsningar som ger andra och fruktbärande infallsvinklar (Olausson, 1996:13)

Denne innfallsvinkelen belyser hvordan jeg bruker illustrasjonene, både fra de teoretiske bidragene og de transkriberte tekstene fra intervjuene med kommunepolitikere og administrasjonsansatte, for å hente frem flere stemmer om lokalpolitikk og engasjement gjennom å intervenere tekstene.

Lokalpolitikere og administrasjonsansatte

Under alle intervjuene skrev vi som deltok ned egne notater. Disse transkriberte vi i etterkant hver for oss og sendte til hverandre for å godta hverandres fortolkninger gjennom å legge til og stille spørsmål om uklarheter. En slik fremgangsmåte er også blitt kalt forskertrianglering (Gentikow 2005:157). Vi som deltok som forskere under intervjuene har brukt hverandre som kontrollinstans, og dermed har datamaterialet vært gjennom en slags ”generaliseringsprøve” (ibid: 157). På den måten har de endelige transkriberingene vært et kollektivt tolkningsarbeid og en validitetssikring. Dette felles fortolkningsarbeidet har også vært med på å moderere og justere fortolkningene, slik at ikke bare mine oppfatninger og forståelser har fått plass.

Etter å ha lest gjennom og fundert over innholdet i datamaterialet var det tid for å analysere det. For å gjøre dette leste jeg det transkriberte materialet ut fra spørsmålet om hvilke forventninger til kommunenes hjemmesider som kom til uttrykk. I tillegg tok jeg utgangspunkt i Hannah Arendts (1996) handlingsteori og leste det transkriberte materialet ut fra et handlingsperspektiv: Hva skulle sidene være, for hvem, hvordan ville eller mente informantene, som aktører, det måtte gjøres for å få sidene slik de ønsket de skulle være? Jeg laget tre tabeller hvor jeg listet opp de ulike betraktningene jeg har fant i datamaterialet om forventninger.

I tabell 1 har jeg tatt ut de ulike forventningene jeg fant i materialet til hva informantene tenkte at de kommunale hjemmesidene skulle være. Med andre ord, hva hjemmesidene ble forventet å fungere som.

Tabell 1: Forventninger informantene hadde til kommunenes hjemmeside

En kanal for kunnskapsinnhenting
En informasjonskanal
Et kommunikasjonsmiddel
Hjemmesidene skal gi rom for deltakelse
De skal være et virtuelt kontor for de folkevalgte
Hjemmesidene skal presentere kommunen for verden
Hjemmesidene skal skape et virtuelt servicetorg
De skal sette kommunen på kartet
Sidene skal være et folkeopplysningsorgan som gir tørre og nøkterne fakta
Hjemmesidene skal være et incitament for å styrke lokaldemokratiet
Ved å bruke nettet når vi flere ungdommer
Opplysende, gi informasjon og interaktivitet
Det er kommunens offisielle side

Tabellen viser ikke hver av informantenes forventninger, men det mangfoldet av forventninger som jeg leste ut fra de transkriberte intervjuene. Jeg har ikke foretatt noen opptelling av hvor mange som hadde de ulike forventningene, ettersom hensikten har vært å få frem flest mulige forventninger i datamaterialet. Tabell 1 illustrerer godt mangfoldet av forventninger til hva hjemmesidene ble tenkt. Det jeg fant særlig interessant i dette materialet er hvordan forventningene synes å gjenspeile ønsker om svært ulike roller kommunenes hjemmesider er tenkt å ha. De ulike rollene er ikke i seg selv underlig, men at alle disse rollene søkes tilfredsstilt på en gang. At sidene skal være for kunnskapsinnhenting, informasjon og kommunikasjon ligger på mange måter i begrepet som i dag brukes om digitale kommunikasjonsteknologier, nemlig IKT og strategidokumentenes fokus på ”kunnskapssamfunnet” og ”informasjonssamfunnet”. Mer interessant er derfor de svarene som er mer detaljerte og dermed synliggjør noen av rollekonfliktene. Det er forskjell på om hjemmesidene skal være et ”virtuelt kontor for de folkevalgte” eller om hjemmesidene skal brukes for å nå ut til ”flere ungdommer”. Ved å følge Hannah Arendts (1996) og Chantal

Mouffes (2005) diskusjoner om ”det sosiale” og ”det politiske” er det også opplagte rollemotsetninger mellom det å være et ”virtuelt servicetorg”, ”et folkeopplysningsorgan som gir tørre og nøkterne fakta” og samtidig ”gi rom for deltakelse” og å være ”et incitament for å styrke lokaldemokratiet”. Disse rollekonfliktene la derfor grunnlaget for artikkel II i denne avhandlingen hvor jeg ønsket å undersøke disse ulike forventningene nøyere.

Det neste fokuset var hva informantene tenkte måtte gjøres på hjemmesidene for at de kunne bli som forventet. Tabell 2 illustrerer dette på følgende måte:

Tabell 2: Hva må gjøres på hjemmesidene?

En side der politikere følger opp
Ordførerhjørne
Gi et positivt bilde av kommunen
Gi informasjon til media
Legge ut saker før de blir ”ødelagt” av media
Profilere kommunen som tjenesteyter
Vi må selge kommunen mer
Markedsføre kommunen
Være proaktive i forhold til media
Være nøytrale
Ikke lage vinklinger som er pinlige for kommunen
Politikerne må ta initiativ selv for å skape engasjement
En videreutvikling av politikerportalen vil være å etablere diskusjonsfora

Rollekonfliktene som kom til uttrykk i tabell 1 ble forsterket gjennom det neste perspektivet (tabell 2). Heller ikke her har jeg talt opp, men søkt å bringe frem flest mulig av de forventningene som informantene ga uttrykk for. Men som det kommer frem i artiklene I, II og IV hvor dette materiale blir brukt, var det forskjell på hvem

som sa hva avhengig av om det var lokalpolitikere eller administrasjonsansatte vi snakket med. De som fokuserte på at ”politikerne følge opp” for at hjemmesidene skal kunne skape engasjement og for å styrke lokaldemokratiet, var politikere. De som svarte at de måtte være ”proaktive i forhold til media”, at hjemmesidene skulle være ”nøytrale” og ”ikke lage vinklinger som er pinlige for kommunen” var ansatte i administrasjonen. Ordførere i kommunene var de som var mest opptatte av å ”markedsføre” og å ”selge” kommunen. Igjen blir det tydelig fra mitt materiale at kommunene står overfor store utfordringer i forhold til å tydeliggjøre hvilke roller de skal ta når de kommuniserer til innbyggerne og hvem som faktisk ”snakker” på kommunens vegne gjennom websidene.

Hvem informantene ønsker å snakke til ble derfor neste område jeg lette frem, som resulterte i følgende (tabell 3):

Tabell 3: Hvem skal hjemmesidene være for?

For innbyggerne
For journalister
For kommunen
For de folkevalgte
For administrasjonen
For at barn og unge skal få et verktøy

Også i forhold til hvem informantene mente kommunenes hjemmesider skulle være for, gjenspeiles rollekonfliktene som er synlige i tabell 1 og 2. Utfra tabell 3 er det mulig å lese at de lokalpolitiske aktørene også har ulike forventninger til hvem de mener hjemmesidene kommuniserer til. For denne avhandlingen sine problemstillinger er det derfor interessant å spørre i hvilken grad kommunikasjonen på hjemmesidene var forventet å skape engasjement og deltakelse blant de unge menneskene i kommunene. Disse tre tabellene summerer opp de ulike forventningene

lokalpolitikere og administrasjonsansatte i de fire utvalgskommunene uttrykte i forhold til hva hjemmesidene skal være, hvordan og for hvem. Forventninger til *hva* hjemmesidene skal være overlapper hverandre til dels, men uttrykker samtidig nyanser. Det samme gjelder oppsummeringen av *hvordan* hjemmesidene skal være. De ulike forventningene gjenspeiler også de ulike informantens forskjellige roller i kommunene.

Fra tabell 1 var en av forventningene at hjemmesidene kunne brukes for å nå unge mennesker. Av de direkte spørsmålene om hva informantene tenkte om unge menneskers politiske deltakelse, kan de ulike forventningene oppsummeres slik (tabell 2):

Tabell 4: Forventninger til unge mennesker

Ungdom har veldig interesse for det som skjer i samfunnet, men ikke i partipolitisk sammenheng.
Det er et politisk engasjement blant unge mennesker.
Unge er mer oppgående på nett, det er en naturlig del av deres hverdag. Men en ting er verktøyet, det må også fylles med noe.
Når det gjelder ungdom må vi gjøre noe,
Ungdom som går inn vil finne velstrukturert informasjon, men spørsmålet er om de kommer til å gå inn på nettsidene våre.

Når informantene ble stilt direkte spørsmål var alle opptatt av unge mennesker og viktigheten av deres engasjement og deltakelse. Det er interessant at unge mennesker har en viktig plass for informantene i dette utvalget. Utfordringen ligger derfor i hvordan deres interesse for unge menneskers deltakelse får plass på hjemmesidene i kommunehverdagen. Hva er det lokalpolitikere og administrasjonsansatte gjør i praksis for å møte de unge på nett? Dette spørsmålet blir tatt opp i artikkel II, III og IV. Forskjellen mellom hva lokalpolitikere og administrasjonsansatte forventet av

hjemmesidene og hvilke erfaringer de gjorde seg om faktisk bruk blir behandlet i artikkel I.

Michel Foucault skriver i *Diskursens Ordning* hvordan det innenfor ulike fagfelt, men også innenfor samme rom, eksisterer konkurrerende diskursive strukturer. Og innenfor disse rommene igjen dannes noen former for sannheter og virkelighetsoppfatninger som dominerer i forhold til andre (Foucault 1993). Dette ble tydelig under intervjuene med lokalpolitikere og de administrasjonsansatte. Rådmenn og ordførere var de som uttrykte de største visjonene og forventningene til kommunenes politiske rolle på hjemmesidene. Men alle, uavhengig av om de var politiske representanter eller administrasjonsansatte, hadde klare forestillinger om og forventninger til den betydelige verdien av å ha et levende lokaldemokrati. Alle hadde meninger om hjemmesidene: hvordan de var, hvordan de selv og andre brukte dem, og om hva de syntes fungerte og ikke fungerte. Det ble tydelig under alle intervjuene at spørsmålet om politisk dialog og debatt på nettsidene var et tema som engasjerte alle. Og som det går frem av artiklene som presenteres senere: Alle vi snakket med var opptatt av å skape rom for dialog og samhandling. Ikke bare på kommunenes hjemmesider, men også ute i fysiske rom. Utfordringene ved å skape slike rom handler ikke bare om digitale kommunikasjonsteknologiers utforming, det gjelder forventninger til hva politisk engasjement og menneskers samhandlinger skal være i alle offentlige rom, og hvordan offentlige rom tenkes å være for hvem, hvordan og hvorfor.

Førstegangsvelgerne

Svarene på de fem spørsmålene jeg fikk tilbake fra skolene i de fire utvalgte kommunene besto av et svært rikt tekstmateriale, både i innhold og volum. Mine første reaksjoner når jeg fikk svarene var lutter glede. Jeg var begeistret og glad både fordi det var så mange som ville svare på spørsmålene og fordi det var så mye

kunnskap og engasjement som kom til uttrykk i materialet. Men for å analysere materialet måtte jeg gjøre en del valg som innebar utvelgelser og kategoriseringer.

I forhold til problemstillingene var jeg interessert i hva som var de unges forventninger til lokalpolitikk og engasjement. I tillegg var jeg interessert i om jeg gjennom et stort mangfold av besvarelser kunne finne nye eller alternative beretninger om lokalpolitikk og engasjement blant førstegangsvelgernes svar. Å søke etter nye beretninger er et eksplorativt prosjekt. De fem spørsmålene som ble stilt førstegangsvelgerne var derfor et godt utgangspunkt for å strukturere analysen. Det første spørsmålet var:

Ville du brukt stemmeretten din om det var valg i din kommune i dag?

For å få et overblikk over hvem som sa de ville stemme eller ikke, bestemte jeg meg for å telle opp disse for å få en oversikt over fordelingen i hele utvalget. Dette kan oppsummeres slik:

Tabell 5: ”Ville du brukt stemmeretten din om det var valg i din kommune i dag?”

Ja	Nei	Vet ikke	Ubesvart	Totalt
857 (72 %)	290 (25 %)	44 (4 %)	4	1179 (101 %)

Av de 1183 svarene på dette spørsmålet fjernet jeg fire, som jeg ikke klarte å tyde eller lese. Dermed var det totale antallet svar jeg har sett på 1179.

Den faktiske valgdeltakelsen blant unge mennesker (mellom 18 og 21 år) var i 2005 på 55,3 % ²¹. Det betyr at antallet som sier de vil stemme i dette materialet, 72 %, er høyt i forhold til den reelle valgdeltakelsen. Det er ikke er mulig å si noe fra dette materialet om hva som har skjedd. Selv om jeg ikke har gått videre med dette spørsmålet, hadde det vært interessant å undersøke hva som gjør at mange sier de vil stemme, men likevel ikke gjør det.

Jeg har ikke har brukt informasjonen om valgdeltakelse spesifikt i noen av artiklene. Det har ikke vært relevant i forhold til avhandlingens problemstilling som spør om forventninger til lokalpolitikk og deltakelse. Men at 72 % sier at de vil delta er verdt å ta med videre fordi det forteller at ønsket er der, uansett om de faktisk velger å stemme eller ikke.

Det neste spørsmålet førstegangsvelgerne fikk var:

Hvordan ville du forklare hva lokalpolitikk er for en som aldri har hørt om det?

Det var en utfordring å håndtere om jeg skulle bruke alle besvarelsene, for her var det ikke nok å tyde, ”ja”, ”nei” og ”vet ikke” svar. Jeg startet med 193 svar fra førstegangsvelgerne i Drammen, og deretter så jeg på 117 svar fra Tromsø. Tromsø og Drammen er like store kommuner, men de har over lengre tid valgt ulike politiske partier. Drammen har hatt en høyreordfører over lang tid og Tromsø har hatt en ordfører fra Arbeiderpartiet. Det kunne være interessant å spørre i en senere studie hvilke betydninger det politiske klima i en kommune har for hvordan innbyggerne opplever nærhet til lokalpolitikken. Med det spør jeg om lengre perioder med rødt eller blått styre har konsekvenser for innbyggernes lokalpolitiske fremmedgjorthet. Hovedfokuset i denne analysen var å se på førstegangsvelgernes forventninger til lokalpolitikk og engasjement ut fra hvem eller hva de forventer gjør lokalpolitikk. Derfor var det interessant å gjøre en liten sammenligning. Det fungerte også som en

²¹ Se: <http://www.ssb.no/emner/00/01/10/vund/tab-2006-06-30-04.html> [siste lesedato 04.10.2008].

validitetskontroll i forhold til at jeg har kategorisert besvarelsene ut fra *hvem* eller *hva* som handler, noe jeg ikke kjenner til har blitt gjort tidligere.

Inspirert av Hannah Arendts (1996) handlingsperspektiv forenklet jeg materialet gjennom å spørre *hvem* eller *hva* informantene mente ”handlet”, hvem eller hva de forventet ”gjorde” lokalpolitikk. På den måten var det mulig å ta et alternativt grep på å forstå hva førstegangsselgerne i denne studien forventet lokalpolitikk og engasjement å være. Denne fremgangsmåten kan også belyse hvorvidt førstegangsselgerne i denne studien delte de lokalpolitiske rollene lokalpolitikere og de administrasjonsansatte i utvalgskommunene uttrykte.

Forklaringene til førstegangsselgerne delte jeg inn på følgende måte:

Tabell 6: Hvordan vil du forklare hva lokalpolitikk er?

	<i>Tomt, nei eller vet ikke</i>	<i>Lokalpolitikk er noe som skjer i nærmiljøet, kommunen eller hjemstedet</i>	<i>Lokalpolitikk er noen som bestemmer</i>	<i>Lokalpolitikk er noe som angår deg, deltakelse</i>	<i>Forklaringer på lokalpolitikk med vekt på kommunens rolle som forvaltningsorgan og tjenesteleverandør</i>	<i>Lokalpolitikk som løgn og krancling som noe de andre driver med</i>	<i>Diverse</i>	<i>Totalt</i>
Drammen	51 26 %	56 29 %	36 18 %	18 9 %	8 4 %	13 7 %	11 6 %	193 99 %
Tromsø	63 35 %	52 29 %	18 10 %	29 16 %	7 4 %	7 4 %	2 1 %	178 99 %

Som det går frem av tabell 4 fordeler svarene seg ganske jevnt. Det er for eksempel en like liten prosentandel (4 %) av førstegangsvelgerne som i sine svar trekker frem kommunens rolle som forvaltningsorgan og tjenesteleverandør. Dette er kanskje ikke overraskende, men det er interessant i forhold til datamaterialet hentet fra intervjuene med lokalpolitikere og de administrasjonsansatte i de fire utvalgskommunene at de la mer vekt på flere av kommunens roller som forvaltningsorgan og tjenesteleverandør. Dette blir undersøkt videre i artikkel II.

Det er også en like stor prosentandel (29 %) i begge kommunene i forhold til hvor mange som forklarer lokalpolitikk som *noe* som skjer. Med det har jeg tolket svarene dit hen at lokalpolitikk bare beskrives som noe som skjer, uten at det er en definert aktør med i bildet som for eksempel politikere, mennesker, grupper av mennesker eller dem selv. Derfor er det også verdt å notere at i svarene fra Tromsø er det 7 % flere førstegangsvelgere som beskriver lokalpolitikk som egne handlinger, noe de selv er med på, som for eksempel dette svaret:

”Lokalpolitikk er en gruppe (flere grupper) med mennesker i kommune som ønsker å være med på å bestemme hvordan det skal være i ditt nærmiljø. Men disse forskjellige gruppene har ulike meninger om hvordan ting skal være, og da er det opp til oss innbyggere å være med på å bestemme hvordan det skal være, og støtte/stemme på den gruppen vi er mest enig med”

Det bringer tanken mot at kanskje de som tilskriver lokalpolitikk til aktører, enten politikere, grupper av mennesker eller seg selv har et mindre fremmedgjort syn på lokalpolitikk en de som utelater en aktør i sin beskrivelse. Det er ikke mange som har et handlingsperspektiv på lokalpolitikk, henholdsvis 9 % og 16 % er ikke særlig høyt. Det er forskjell på å forstå lokalpolitikk som noe som angår deg og som du er med på gjennom stemmegivning eller annet engasjement og å forstå lokalpolitikk som *noe* som skjer. Dette vil bli behandlet grundigere i artikkel III. Det som ikke er tatt videre i artikkelen, men som kunne vært interessant for en videre studie, er å kontekstualisere disse forklaringene på lokalpolitikk og se dem i sammenheng med hvilke partier som har dominert disse kommunene de siste årene.

Hva ville du gjort om du var lokalpolitiker?

De neste to spørsmålene var: Hva vil du at lokalpolitikere skal gjøre for deg? Og: Hva ville du gjort dersom du var lokalpolitiker? Ved første gjennomlesning av datamaterialet så jeg at svarene som ble gitt på disse to spørsmålene genererte de samme beskrivelsene. Av de som svarte på enten spørsmål 3 eller 4, ble det svar: ”se over” eller ”det har jeg allerede svart på”, eller et av spørsmålene sto ubesvart. De som svarte på begge spørsmålene ga omtrent sammenfallende beskrivelser av hva de

ønsket lokalpolitikere kunne gjøre for dem og hva de selv ville gjort om de var lokalpolitikere. Jeg slo derfor sammen disse to spørsmålene i analysen. Selv om dette kan være et uttrykk for en dårlig testet undersøkelse er det likevel interessant at det disse førstegangsvelgerne ønsker å gjøre selv er det samme som de ønsker politikerne skal gjøre for seg.

For å begrense mengden tekst bestemte jeg meg for å hente ut et tverrsnitt av alle svarene ved å trekke ut hvert tiende svar. Ettersom jeg har nummerert alle svarene, trakk jeg ut hvert tiende svar med start fra 1183 til 23 og endte opp med 117 svar fra hele datasettet. Slik fikk jeg et tilfeldig utvalg for nærlesing og tok også med disse førstegangsvelgernes svar på det andre spørsmålet, om de kunne gi en forklaring på hvorfor de ville eller ikke ville stemme, samt det siste spørsmålet: Hva engasjerer deg mest?

Svarene som ble gitt på disse spørsmålene viste at det er et stort politisk engasjement blant førstegangsvelgerne²². De fleste (34) begrunnet sitt ønske om å stemme med ønsket om å være med på å bestemme, være med og gjøre noe, påvirke samfunnet. Andre igjen satte partier og partipolitikk som begrunnelse for sin valgdeltakelse (10) og tilsvarende mange brukte demokrati og stemmerett som hovedargumenter (10) i sine svar. Andre igjen brukte plikt og ansvar (3) som begrunnelse, mens åtte brukte som begrunnelse at ved å stemme hadde de mulighet for å klage om de skulle være misfornøyde. Ellers var det mange som skrev at de likte å følge med på hva som skjedde i samfunnet og mente det var viktig å engasjere seg og si sin mening og at lokalpolitikk angår egen hverdag (22). Noen få snakket om systemet (2), andre at de ikke ville la andre bestemme (4), mens en oppga som grunn for å stemme at ”valgdeltakelsen er lav nok som den er”. Til sammen blir dette 94 svar, men det skyldes at argumenter om plikt ble brukt sammen med argumenter om rettigheter, og

²² I forhold til hele utvalget var det blant disse 117 74 % som sa de ville stemme, mot 72 % for hele datasettet. Tilsvarende var det 26 % som ikke visste, svarte blankt eller ikke ville stemme, mot 28 % i hele datasettet.

ønsket om å bestemme ble brukt sammen med argumenter om å klage, som dette svaret er et eksempel på:

”Ja, for jeg vil være med å bestemme. Hvis man ikke stemmer har man ikke rett til å klage på noe”

Det som overrasket meg mest var at de som hadde svart at de ikke ville stemme, eller var usikre på om de ville stemme, når de kom til spørsmålet om hva de selv ville gjort som lokalpolitikere og hva de ville lokalpolitikere skulle gjøre for dem, ikke skilte seg fra svarene fra de som sa de ville stemme. Også de som ikke ville stemme er politisk engasjerte. For å illustrere dette laget jeg en tabell (tabell 7) som viser hvordan førstegangsvelgere som ikke vil stemme begrunner svaret sitt, hva de selv ville ha gjort som lokalpolitikere eller hva de vil at lokalpolitikere skal gjøre for dem, samt hva de svarer at engasjerer dem mest.

Tabell 7: Førstegangsvelgere som ikke vil stemme

<i>Nei:</i>	<i>Hva ville du gjort:</i>	<i>Hva engasjerer deg mest:</i>
Politikk interesserer meg ikke	Ville kutte militæret og gitt mer til skole	Venner, skole, data
Usikker på hvilke partier som har samme meninger som meg	Slutte å love ting og tang og heller løse problemer	Diskusjonene om norske soldater i internasjonale operasjoner
Jeg bryr meg ikke om politikk	Gi mer penger til uorganisert ungdom, Bygge en motorbane så man får slutt på all råkjøringen	Ungdomspolitik
Jeg bor ikke i min hjemkommune	Høre etter hva folket sier!	Ikke politikk i hvert fall
Er politisk uengasjert	Flere ballbinger	Engasjerer meg ikke
Vet ikke hva de ulike partiene står for	Holde løfter. Informere ungdom om hva partiene står for og hvorfor det er viktig at hver enkelt stemmer	Nærmiljøet og skole
Ikke nok orientert om partienes politikk	Gratis skolebøker og mat! Samt eldrepolitikken	Forball og damer så klart!
Ingen interesse av den ofte usakelige kranlingen	Make my dreams come true, sånn lokalt sett	Ting jeg er interessert i...
Personlig religiøs overbevisning sier det er galt å stemme	Vet ikke	Politikkens syn på religion
Ikke norsk	...	...

Bryr meg ikke om det og vet ikke nok	Bedre skole, gratis utdanning, skoleskyss, billigere mat og klær og hjelpe eldre	Det som skjer i England og at vi kan leve trygt og billig i Norge
Vet ikke hva partiene står for	Skolebøker og kollektivtrafikk	...
Er ikke så opptatt av det der	Renhold i gatene, finere veier, flere skoler	...
Vet lite om politikken	Stoppe bygging av pelsfarm	Dyrenes rettigheter, kvinnefrigjøring, homofiles rettigheter, barn og eldre
Nei, det interesserer meg ikke	Billig alkohol	Ingenting
Bryr meg ikke om det og vet ikke nok	Gjøre kommunen til et godt sted å bo og høre på folka	Vet ikke
Lokale politikere bare surrer og kaster bort pengene på tull	Gratis skolebøker, og ALT for mye innvandring fra utlandet	Gratis skolebøker
Vet ikke nok og er ikke engasjert	Høre på ungdommen	Eldrepolitikk og funksjonshemmede mennesker
Vet ikke hva partiene står for	Ungdomstilbud	De unges rettigheter
Er ikke politisk engasjert	Vedlikeholde byen, tilfredsstillende forespørsler og ønsker	Studielån og skolepolitikk
Jeg har ikke satt meg inn i hva de forskjellige partiene står for	Lytte til det vi har å si og ikke bryte løfter	Engasjerer meg egentlig ikke så mye
Nei, ikke interessert	Skole	Skole
Det er nok å sette seg inn i et stortingsvalg	Utesteder for unge, billigere kollektivtrafikk	Bensinpriser
Nei	Holde meg langt unna	Ikke politisk dritt, damer
Nei, har ikke satt meg inn i politikken	Bygge svømmebasseng	Fotball
Nei, jeg er ikke gammel nok	Usikker	Fotball og MILF's
Nei, synes det er dumt med valg	Suge pikk	Suge pikk
Fordi det er kjedelig og følge med på debatter. Ja, fordi jeg vil være med å påvirke	Gratis skolebøker, bedre skoler. Gjøre det ryddigere i naturen. Ordne veiene i kommunen	Skolemiljø, jobbmiljø, veiene, naturen, lov og rett! Ting jeg selv kan få nytte av akkurat nå
...	Ikke lyge	Fritid

I den første kolonnen er disse informantenes begrunnelser for ikke å ville stemme. I den andre kolonnen har jeg slått sammen svarene informantene i utvalget ga om hva de ville lokalpolitikere skulle gjøre for dem og hva de selv ville ha gjort dersom de selv hadde vært lokalpolitikere. I den siste kolonnen står svarene på hva som engasjerer mest. I hver rad står svarene fra en og samme person. Bortsett fra enkelte

svar, viser denne tabellen at selv blant de som sier de ikke vil stemme, ikke svarer eller ikke vet, er dette stort sett unge mennesker som er godt orienterte om politiske temaer og som er opptatt både av lokalmiljøet sitt, sosiale spørsmål og saker som angår rettigheter og skole. I forhold til min problemstilling synes jeg det er viktig å få frem dette engasjementet blant de unge, også blant de som avviser eller er usikre på om de skal delta i valg.

Analysene av dette utvalget, de 117 svarene på tvers av utvalget, vil bli undersøkt videre i artikkel III²³. I tillegg gir disse illustrasjonene på unge menneskers lokalpolitiske engasjement en viktig bakgrunn for alle de fire artiklene, nemlig at unge mennesker er politisk engasjerte. De er opptatt av nærmiljøet sitt, samfunnet og menneskene rundt seg. Utfordringene for kommunene og de som deltar på kommunenes hjemmesider er å kommunisere med unge mennesker. Kanskje ved å fange opp mangfold og alternative beretninger om hva unge mennesker selv beskriver som lokalpolitikk kan vi skape andre beretninger og perspektiver.

Beretningene fra førstegangsvelgerne viser også at politikk som begrep bør komme frem i lyset og snakkes om. Slik har både Arendt og Mouffes perspektiver og fortellinger bidratt til at politikkbegrepet ikke må tas for gitt, verken blant kommunepolitikere, administrativt ansatte i kommunene, i IKT-strategiske handlingsdokumenter eller på hjemmesidene. Nok en gang belyser feministiske kunnskaps- og teknologiperspektiver at hvilke forventninger som holdes opp eller ikke har betydning. Hvilke beretninger vi skaper om unge mennesker og politisk engasjement har konsekvenser for hvordan vi tenker at nye teknologier kan endre grunnlaget for politisk deltakelse. Ved å unngå å stadig gjenta forfallsteoretiske bekymringer, men snarere se etter andre meninger, innhold og forventninger i

²³ Når det gjelder tabell 7 oppdaget jeg etter at artikkel III var sendt inn til Tidsskrift for Ungdomsforskning at jeg har utelatt 20 svar gitt av førstegangsvelgerne i dette utvalget. Da jeg laget tabellen første gang lot jeg være å ta med de svarene jeg selv ikke syntes ga mening. Et eksempel på det er svaret: "Suge pikk". Dette svaret hadde strengt tatt ikke vært nødvendig å ta med, men det er likevel et uttrykk som jeg, bare fordi jeg synes det er meningsløst i denne sammenhengen, mener kan illustrere en reell uvitenhet, umodenhet, resignasjon eller fremmedgjorthet. Denne feilen vil bli rettet opp i når jeg skal bearbeide artikkel III for publikasjon.

begreper som ”politikk”, samhandling og frihet, kan det være at vi kan legge til grunn andre spørsmål enn tilgjengelighet og tilrettelegging når vi skal diskutere den moderne eKommunen.

Etiske betraktninger

Et sted å starte for å foreta en etisk vurdering og refleksjon over forskningsarbeidet er å se på hva som eksisterer av lover og regler. Når det gjelder innsamlingen av data fra lokalpolitikere og administrasjonsansatte var det ingen etiske utfordringer som berørte lover og regler på samme måte som med førstegangsvelgerne.

De personlige intervjuene med lokalpolitikere og de administrasjonsansatte i de fire utvalgte kommunene kan defineres som ekspertintervjuer med profesjonelle aktører (Gentikow 2005:143). Som forskere ønsket vi først og fremst å få informasjon fra dem om deres forventninger til og erfaringer med kommunenes hjemmesider. Men under disse intervjuene var jeg også interessert i deres forventninger og holdninger. Dette er en personlig intervensjon som går utover deres profesjonelle kunnskaper om kommunenes hjemmesider. Gruppesituasjonen vi skapte førte på den ene siden til dialog, men kan på den annen side ha ført til at mer ureflekterte tanker og kommentarer kom til uttrykk. Som Widerberg peker på, intervjuformen skaper en tale- og skriftform som kunne vært annerledes i en annen situasjon (2001). I forhold til Gentikows tre etiske krav om *informert samtykke*, *konfidensialitet* og *lojalitet* er det grunn til å reflektere (2005:64). Med informert samtykke menes at ” a) informanten får vite hva forskeren er ute etter å undersøke og b) sier seg villig til å levere informasjon om problemstillingen. c) Informanten må også få vite at hun/han kan trekke seg fra undersøkelsen når som helst” (Ibid: 64). I denne studien ble alle deltakerne informert om prosjektet, i forkant og før vi startet intervjuene. De fikk presentert problemstillingene i prosjektet og de ble lovet anonymitet.

Spørsmålet om konfidensialitet er som nevnt noe vi diskuterte mye internt i prosjektet *IKT og lokaldemokrati*. Spørsmålet ble viktig for meg under arbeidet med artikkel I. Der hadde jeg i utgangspunktet tenkt å referere til informantene som ble sitert med fullt navn. Alle fikk derfor en henvendelse fra meg på e-post hvor sitatet jeg hadde tenkt å bruke sto, med spørsmål om de ville samtykke. I artikkelen referer jeg til en del kritiske bemerkninger informantene bruker om debattbrukere på hjemmesidene, blant annet uttrykket ”gretne gamle gubber”. Forskerne som deltok på dette intervjuet hadde notert denne kommentaren, men jeg forstår godt at vedkommende som møtte dette sitatet igjen per e-post ikke var positiv til at sitatet ble brukt med fullt navn. For min egen del føles det derfor riktig å anonymisere deltakerne, de er kun beskrevet ut fra profesjon og kommunetilhørighet. Ut fra mitt ønske om å studere forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte hadde til deltakelse på kommunenes hjemmesider, var dette en av kommentarene jeg fant verdifull for å illustrere holdninger og forventninger til bruk. Sitatet er ikke brukt for å latterliggjøre informanten, men er et uttrykk for en holdning til debattdeltakere på nett som ikke bruker digitale diskusjonsfora som forventet av kommunale aktører. Denne erfaringen berører også Gentikows (2005:64) siste etiske krav om lojalitet. Slik kan valget å gjøre alle informantene anonyme forstås som et lojalitetshensyn, ettersom jeg ikke var lojal ved å bruke sitatet informanten ikke ville siteres på. Men dette sitatet skal ikke være mulig å føre tilbake til opphavet (Ibid:64). Når jeg bruker intervjuene som illustrasjoner i artiklene, løfter jeg av og til frem enkeltpersoners uttalelser. Disse er hentet fra en større sammenheng og tillegger informantene meninger og betydninger de kanskje ikke ville hatt i en annen sammenheng (Widerberg 2001:140). Å intervju personer, som svarer i kraft av sin stilling eller politiske posisjon, innebærer at deres uttalelser må fortolkes innenfor de profesjonelle rollene de har. Så er det også nettopp disse rollene denne avhandlingen søker å løfte frem.

De samme retningslinjene er fulgt i forhold til førstegangsvelgerne. Alle skolene, rektorer og lærere ble informert om prosjektet og elevene som svarte på minispørreundersøkelsen ble lovet konfidensialitet. Dette er særlig viktig i forhold til

disse informantene, ettersom en ukjent del av dem trolig var under 18 år. Kravet for førstegangsvelgere er at de fyller 18 år valgåret. Slik sett burde jeg ha innhentet samtykke fra foreldrene. Jeg henvendte meg som allerede nevnt til Datatilsynet og fikk spørsmålene, som på ingen måte krevde sensitive opplysninger, godkjent, med forbehold om at jeg ikke brukte kjønn som variabel. Det er ikke mulig å tilbakeføre noen opplysninger om førstegangsvelgerne som har deltatt i denne studien.

En annen etisk problemstilling jeg har tenkt mye på, er at incitamentet jeg brukte overfor skolene når jeg henvendte meg til dem ikke er innfridd. Det tok lang tid før jeg fant ut hvordan jeg skulle behandle det store datamaterialet som ble tilsendt fra skolene som ville delta. Da jeg henvendte meg til skolene opplyste jeg om at jeg ville foreta en loddrekning blant klassene som deltok og at en av klassene skulle få et tilskudd til klassekassen på 3000 kroner. Dette løftet ble dessverre glemt til året etter, og problemet var at da eksisterte ikke disse klassene lenger, ettersom de var ferdige på videregående skoler. All takknemlighet jeg har for at klassene som deltok tok seg tid til å bli med på min studie er ikke like mye verdt for en klasse som hadde nytt godt av ekstra kroner i klassekassa. Dette kan jeg bare beklage på det sterkeste.

Kapittel 5 Oppsummering av artiklene

Introduksjon

I dette kapittelet gir jeg en oppsummering av de fire artiklene som er inkludert i avhandlingen. Med bakgrunn i de teoretiske og metodiske valgene jeg har redegjort for og diskutert, gir artiklene fire ulike innganger for å diskutere de forventningene til lokalpolitikk og engasjement som berettes om og kommer til uttrykk i det empiriske materialet. I lys av avhandlingens problemstillinger undersøker hver artikkel, på ulik måte, hvilke forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte har til innbyggernes bruk av kommunenes websider og hvordan forventninger til bruk av IKT har betydninger for lokalpolitisk deltakelse, hvordan dette gjøres både i en norsk, men også en komparativ sammenheng. I tillegg ser jeg i en artikkel på hvilke forventninger unge mennesker har til lokalpolitikk og deltakelse. Til sammen danner artiklene et bilde av muligheter og utfordringer lokalpolitiske aktører har i forhold til å bruke IKT for å legge til rette for en digital lokalpolitisk arena.

Artikkel I

Due, Beathe (2007) "Viktige overraskelser – handling, adferd og ideer om forutsigbarhet i bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologier (IKT)" I: *Personlige medier. Livet mellom skjermene*, (red) Marika Lüders, Lin Prøitz og Terje Rasmussen, Gyldendal akademisk: Oslo.

Den første artikkelen tar en historisk inngang og ser på hvilke tankestrukturer forventninger til bruk av nye teknologier er del av. I artikkelen spør jeg om menneskers samhandlinger blir tenkt som handling eller adferd, ut fra Hannah Arendts (1996) handlingsteori. Jeg spør videre hvilke konsekvenser forventninger til menneskers samhandlinger har for hvordan overraskelser håndteres. Arendts politiske syn på menneskers samhandlinger utfordrer forventninger til bruk av nye teknologier. En utfordring for dagens visjon om å bruke IKT for å tilrettelegge for økt

lokalpolitisk deltakelse ligger i hennes frihetsbegrep, som skiller seg fra dagens. Hun lokaliserer menneskers frihet i rom der de kan samhandle som unike, likeverdige i et pluralt fellesskap. Slik utfordrer hun moderne tids tenkning om menneskers adferd og tydeliggjør nytten av å betrakte overraskelser som viktig. Uforutsigbarhet gjør det mulig å skape nye og andre politiske virkeligheter. Ved å ta en historisk sammenlignende inngang og bruke Hannah Arendts begrepshistorie og handlingsperspektiv på menneskers samhandlinger, viser jeg at: Hvordan vi tenker om teknologier og mennesker bærer i seg allerede eksisterende tankestrukturer, men at de ikke er gitt på forhånd eller på noen måte er uforanderlige. Det pågår stadig forhandlinger i menneskers hverdagspraksiser, som utfordrer allerede eksisterende normer og forventninger.

Eksempler på forventninger jeg tar utgangspunkt i her er hentet fra ulike kilder. Først har jeg sett på hvilke forventninger som ble fremstilt i norsk presse om kvinners bruk av telefoner da denne ble alminneliggjort på 1920- og 30-tallet. Kvinnenes (u)ventede bruk resulterte i kritikk i norske dagsaviser. Denne normative kritikken reproduserte på mange måter allerede eksisterende forestillinger om hvordan kvinner som kategori ble tenkt å handle. Det betyr at de forventningene noen hadde om kvinner og hvordan de ble tenkt å bruke telefonen ble utfordret når mange av kvinnene slett ikke brukte telefonen til korte og effektive forretningssamtaler, slik som noen forventet.

Deretter beveger jeg meg til vår egen tid, til intervjuene med lokalpolitikere og administrasjonsansatte i de fire utvalgte kommunene. Disse fungerer som eksempler og illustrasjoner på hvilke forventninger informantene, i sin kommunale hverdag, hadde til hvordan kommunenes hjemmesider kunne skape rom for deltakelse og samhandling. Da disse intervjuene ble gjennomført, eksisterte det fortsatt debattsider på tre av de fire kommunenes hjemmesider. De kommunale debattsidene ble ikke særlig mye brukt, og i dag er det bare én kommune som fortsatt har et debattforum. Kommunenes digitalpolitiske arena ble altså ikke brukt som forventet.

I artikkelen argumenterer jeg for at kvinners overraskende telefonbruk og nedleggingen av nettdebattsidene på kommunenes hjemmesider, åpner opp for å spørre *hvorfor* det knyttes så høye forventninger til menneskers bruk og former for samhandling, og *hvilke betydninger* det har at overraskelser ikke anerkjennes som viktige. Dette argumenterer jeg for ved å ta utgangspunkt i Hannah Arendts (1996) handlingsperspektiv og hennes tankevekkende skille mellom adferd og handling.

Artikkel II

Due, Beathe (sendt til Norsk medietidsskrift 27.03.2008) "Lokaldemokrati og digitalpolitiske arenaer: nasjonale forventninger og kommunale hverdager."

I denne artikkelen undersøker jeg hvilke forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte har til kommunenes hjemmesider. I lys av den strategiske handlingsplanen *eKommune 2009 – det digitale spranget* (www.ks.no) og kravene dette dokumentet stiller til hvordan kommunene skal bli moderne eKommuner, kartlegger jeg hvilke forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte har til at hjemmesidene skal skape politisk engasjement blant innbyggerne i de fire utvalgte kommunene. Intervjuene med lokalpolitikere og administrasjonsansatte er brukt som illustrasjoner på hvilke forventninger kommunale aktører har til hjemmesidene: hva skal de være, hvordan og for hvem?

Som teoretisk innfallsvinkel bruker jeg Chantal Mouffes perspektiver på 'det politiske' og Vincent Moscos beretninger om hvordan myter har betydning for hvordan vi tegner bilder av fremtiden. Tiden vi lever i, mytene vi er en del av, har betydning både for forventninger til demokrati og unge mennesker, og for mulighetene til å skape nye myter og forventninger. I denne artikkelen finner jeg at det er store variasjoner blant informantenes syn på hva hjemmesidene skal være. Kommunene skal ivareta mange roller. Dette byr på store utfordringer i forhold til hvordan lokalpolitikk kommuniseres, berettes om og skapes rom for på hjemmesidene. Til tross for ulike forventninger til hva hjemmesidene skal være, etterspurte mange av informantene både en diskusjon om hva politikk skal være og diskusjoner om hva slags samfunn de ønsker å ha og skape.

I artikkelen viser jeg at det er et sprik mellom forventninger og praksis i den kommunale hverdagen. Men ettersom så mange av informantene vektlegger viktigheten av å skape arenaer for politisk meningsbrytning, argumenterer jeg for at det er grunnlag for å skape nye beretninger om hvordan den politiske og demokratiske kommunikasjonen skal være.

Artikkel III

Due, Beathe (sendt til Tidsskrift for ungdomsforskning 31.03.2008) ”’Make my dreams come true, sånn lokalt sett.’ Lokalpolitiske drømmer ført i pennen av norske førstegangsvølgere og fortolket i lys av Hannah Arendts handlingsperspektiv.”

Denne artikkelen er en analyse av et empirisk datamateriale som består av 1183 førstegangsvølgere svar på fem åpne spørsmål om lokalpolitikk og engasjement. Dette materialet ble samlet inn i forkant av stortings- og sametingsvalget i 2005. Jeg fortolker deres forklaringer på lokalpolitikk og engasjement, samt grunnene de oppga for ikke å stemme om det var valg i deres kommune.

Jeg tar utgangspunkt i Hannah Arendts begrepshistorie og handlingspolitiske perspektiv på politisk handling. Artikkelen viser at det er et stort politisk engasjement blant unge mennesker, også blant dem som ikke vil stemme. Ved å ta utgangspunkt i lokalpolitikk som handling, finner jeg at mange unge mennesker betrakter lokalpolitikk som en aktivitet som både politikere, partier og de selv gjør. Jeg argumenterer for at dette er forventninger som noen unge mennesker har, og som kan være viktige for kommunene å ta med seg inn i diskusjonene om hvordan demokratisk dialog kan formidles, berettes om, kommuniseres og ivaretas. Ved å løfte frem førstegangsvølgere forventninger til lokalpolitikk og engasjement, og bruke dem i diskusjoner om hvordan IKT kan brukes for å tilrettelegge for økt demokratisk dialog, kan dette bidra til å skape nye og fruktbare innfallsvinkler til voksne drømmer om at neste generasjon vil kunne skape nye demokratiske fremtider. I diskusjoner om hvordan IKT kan legge til rette for økt engasjement og deltakelse, savnes det et blikk på hvordan unge mennesker forstår politikkbegrepet, og hvorvidt voksne forventninger samsvarer med unge menneskers forventninger til lokalpolitikk og engasjement.

Artikkel IV

Azungi Carol Dralega & Beathe Due (sendt til Information Technologies and International Development, MIT Press, 31.03.2008 og 13.10.2008) "Community Re-Engagement of Youth: eParticipation Realities in Uganda and Norway."

Det er ikke bare i en norsk sammenheng IKT brukes for å legge til rette for unge menneskers engasjement og deltakelse. Denne artikkelen sammenligner to tilsynelatende usammenlignbare studier, et i Nakaseke i Uganda og et i Tromsø i Norge gjennomført i 2004. I artikkelen viser vi at til tross for sosioøkonomiske og politiske ulikheter, deler initiativtakerne i Tromsø og Nakaseke en felles drøm om at tilgang til IKT kan skape rom for deltakelse og engasjement i lokalsamfunnet. Initiativtakerne deler også forventningen om at unge menneskers bruk av IKT skaper håp eller bekymring for demokratiers fremtid. Derfor har vi undersøkt hva som skjer på veien, når visjoner skal settes ut i praksis.

Studiene viser at det var store forskjeller i hvordan initiativtakeren har gått frem for å skape deltakelse og engasjement blant de yngre i befolkningen. Nakasekes initiativ fremstår som vellykket, mens Tromsøs forsøk fremstår som mislykket. Selv om initiativet i Nakaseke var et grasrotinitiativ og initiativet i Tromsø var kommunalt, er det interessant at drømmen om hvordan nye teknologier kan skape engasjement var den samme. Men ulike lokale kontekster, vilkår og praksiser gjør at den felles drømmen tar ulik form og skaper ulike grunnlag for deltakelse. Det er derfor interessant at Tromsø, en økonomisk rik og fredelig kommune, der befolkningen har stor tilgang til IKT, ikke klarer å lykkes med sitt initiativ like godt som en økonomisk fattig og politisk urolig by som Nakaseke. Vi argumenter i artikkelen at selv om det eksisterer en felles drøm eller visjon om å skape engasjement blant unge mennesker gjennom bruk av digitale kommunikasjonsteknologier er ikke det nok for å lykkes. Initiativtakere må delta og engasjere seg selv og unge mennesker også. I artikkelen konkluderer vi med at initiativtakerne i Tromsø ved neste forsøk på å skape politisk engasjement i kommunen kan hente lærdom fra CMC-initiativet i Nakaseke.

Kapittel 6 Avslutning

I mitt bidrag til prosjektet *IKT og lokaldemokratiet* har jeg undersøkt hva forventninger til IKT og lokaldemokrati, blant lokale aktører i kommunene og blant unge mennesker, kan bety for hvordan lokalpolitikk og engasjement blir lagt til rette for på kommunenes websider.

Jeg har undret over i hvilken grad allerede eksisterende forståelser av og praksiser i menneskers hverdag har betydning for hvordan politikkbegrepet forstås, hva det kan bety for beretningene som skapes om mulige demokratiske fremtider, og om det er mulig å finne, i menneskers hverdag, andre forståelser av politikk, andre forventninger og drømmer om fremtiden, andre beretninger om hva og hvordan demokrati kan skapes.

I denne avhandlingen har jeg brukt Hannah Arendt (1996), Chantal Mouffe (2005) og Vincent Mosco (2004) som teoretiske innfallsvinkler. Som jeg har nevnt flere steder i denne avhandlingen er dette mitt filologiske grep som bidrar til å fortelle én av mange mulige fortellinger om forventninger til lokalpolitisk engasjement og deltakelse. Ved hjelp av et stort analysemateriale hentet fra intervjuer med lokalpolitikere og administrasjonsansatte og fra en minispørreundersøkelse med førstegangsvelgere i de fire utvalgs kommunene Drammen, Stavanger, Førde og Tromsø har jeg søkt å svare på problemstillingene, som presentert i første kapittel har vært:

Hvilke betydninger har lokalpolitiske aktørers forventninger til IKT og til innbyggernes bruk av IKT og hvordan de legger til rette for økt digital deltakelse og engasjement?

Hvilke betydninger har unge menneskers forventninger til lokalpolitikk og deltakelse for muligheter og utfordringer lokale aktører står overfor når de bruker digitale kommunikasjonsteknologier for å skape lokalpolitisk deltakelse og engasjement?

I denne studien har jeg sett at retorikken rundt digitale kommunikasjonsteknologier både i IKT strategiske handlingsplaner og blant lokalpolitikere og administrasjonsansatte setter deltakelse og lokalpolitisk engasjement høyt på agendaen, uten at det riktig gis anledning til en diskusjon om hvordan dette skal gis rom for i praksis. Retorikken inneholder ofte en forventning om at bare ved å legge til rette for bruk senkes tersklene for deltakelse, uten at det diskuteres. Selv om det understrekes at det er viktig for alle å få tilgang til digitale kommunikasjonsteknologier og få mulighet til å oppnå digital kompetanse, gir denne retorikken få eller ingen indikasjoner på *hvordan* denne kommunikasjonen er tenkt å være. Digitale medier bidrar til økt kommunikasjon og dialog mellom innbyggere og folkevalgte, men styrkes lokaldemokratiet av den grunn? Hva skal et demokrati være for hvem, hvorfor og hvordan? Å snakke om, og å ønske seg, demokrati er en av vår tids selvfølgheter. Derfor bidrar denne avhandlingens datamateriale, personlige gruppeintervjuer og minispørreundersøkelse til å gi et innblikk i hva lokale aktører i sin kommunehverdag har av forventninger til lokalpolitikk og engasjement, og hvilke forventninger lokalpolitikere og administrasjonsansatte har til at kommunenes hjemmesider kan bidra til å legge til rette for økt deltakelse og engasjement. Ved å bruke Arendts (1996) begrephistorie og handlingsteori viser jeg at hvordan vi tenker om demokrati og politikk også handler om hvordan vi tenker om menneskers samhandlinger, på hvilke måter det søkes å legges til rette for dette og hvilke forventninger til hvordan digital deltakelse skal være.

Måten samhandling legges til rette for er komplisert. Drømmene, visjonene og forventningene er en ting. Noe helt annet er de tankestrukturene, de rådende normene og rollene vi er en del av og har. Et tredje aspekt er at det parallelt med rådende normer og forventninger, eksisterer praksiser i hverdagen som kan bryte med eller

videreføre allerede eksisterende tanke- og handlingsmønstre. Det er disse praksisene, eller handlingene, som kan åpne for nye beretninger. Det er i hverdagen at mennesker samhandler; de er del av et mangfold av andre unike mennesker, men også teknologier. Det er praksiser i hverdagen som kan brukes til å skape andre forventninger. Dette kan for eksempel gjøres ved å løfte frem og skape fortellinger som bryter med allerede eksisterende forventninger. Et eksempel på det er beretninger om hvordan menneskers overraskende og uforutsigbare handlinger håndteres. Det fine med kritikk av hvordan kvinner en gang brukte telefonen ”feil” og av debatter som ikke blir betegnet som ”seriøse”, er at disse menneskenes handlinger bryter med rådende normer og forventninger. Deres handlinger viser at det er mulig å handle overraskende og uforutsigbart. Dette kan også være et viktig poeng å ta med seg videre når vi snakker om demokrati, politisk deltakelse og bruk av digitale kommunikasjonsteknologier, for det virker å være en kontinuitet i drømmene og forventningene som berettes om hva nye teknologier kan føre til.

Når vi setter spørsmålstegn ved hvordan vi tenker om menneskers samhandling og det fine ved at mennesker alltid kan overraske, kan spørsmålet videre handle om hvordan dette kan overføres til politiske arenaer. Chantal Mouffe (2005) er med på å forsterke, politisere og aktualisere, Hannah Arendts begrepshistorie og understrekning av viktigheten av å skape rom for samhandling. Det gjør Mouffe (2005) ved å rette en enda skarpere kritikk mot tankestrukturene hun hevder vestlige demokratiske stater er del av. Dette bidrar til å problematisere *hvordan* demokratisk dialog og politisk engasjement blir forventet å være.

Selv om Mouffe definerer seg bort fra teoretikere som lokaliserer frihet og ”deliberation” i politiske arenaer, ved å hevde at hun selv ser politiske rom som sfærer for konflikt og ”antagonisme” (2005:131), utfordrer både Arendt (1996) og Mouffe (2005) det faktum at debattarenaene på kommunenes hjemmesider ble lagt ned. Menneskene i kommunene brukte ikke muligheten til å delta i viktige samfunnsproblemer som forventet av initiativtakerne da hjemmesidene ble etablerte.

Når debattene som skulle samle mennesker til samhandling og meningsbrytning ikke inntraff, men snarere ble betraktet som useriøst, er det betimelig å diskutere hva og hvem og hvorfor noen debatter blir ansett som mer ”riktige” enn andre. Dette handler igjen om hvilke forventninger som eksisterer om menneskers samhandlinger og hvordan en politisk arena er forventet å være. Det er forventningene til hvordan samhandling i offentlig rom skal være som er kjernen i Mouffes innstendige oppfordring til å skape rom for konflikter og uenigheter. Uenigheter og forskjeller finnes, og disse må det skapes arenaer for. Når vi gjenforteller allerede eksisterende beretninger om hva som er ideell debatt uten at vi skaper rom for uenigheter, er vi med på å reprodusere en virkelighetsfjern idé om en idealdebatt, der rasjonelle aktører deltar for å bli enige. Eller som Chantal Mouffe sier det:

Democratic politics cannot be limited to establishing compromises among interests or values or to deliberation about the common good; it needs to have a real purchase on people’s desires and fantasies (2005:6)

Når noen av informantene i denne studien, både lokalpolitikere, administrasjonsansatte og førstegangselgere, uttrykker håp og drømmer om politisk deltakelse og handling, blir det viktig å problematisere forventningene som eksisterer blant lokalpolitiske aktører i kommunene. For det går klart frem i denne avhandlingens datamateriale at det mange og ulike drømmer og forventninger til hvem hjemmesidene skal være for og hvem sine stemmer som kommer til uttrykk på hjemmesidene. Allerede eksisterende roller i kommunene, politisk, administrativ og tjenesterollene konkurrerer om plass på hjemmesidene og kan bidra til å forvirre kommunikasjonen ut til innbyggerne. Selv om alle lokalpolitikere og administrasjonsansatte uttrykte et ønske om økt engasjement blant de unge menneskene i kommunene, er det ikke lett å holde oppe visjonene om hvordan IKT kan bidra til å styrke den digitale politiske arena. I hverdagen blir lidenskaper og drømmer utfordret av allerede eksisterende rollekonflikter og forhandlinger, som legger nok et press på hvordan kommunens ansatte og folkevalgte kan legge til rette for politisk engasjement.

Hva da med unge mennesker, som strategi- og handlingsplanene poengterer skal læres opp til å bli fullverdige deltakere i informasjonssamfunnet (*Program for digital kompetanse 2004–2008:13*)? Hvilke forståelser av lokalpolitikk og engasjement er det som formidles til dem når lokalpolitikk fremstår som en uklar blanding av politikk, administrasjon, tjenester og markedsføring?

For å kommunisere med unge mennesker, som alle informantene i denne studien ønsker å se lokalpolitisk engasjerte, blir spørsmålet om hvordan lokalpolitikk blir forstått og formidlet spesielt viktig. I drømmene om hvordan IKT kan legge til rette for demokrati, har også unge mennesker i moderne tid fått en mer sentral rolle enn tidligere (Buckingham 2000). Også av den grunn er det viktig fremover å diskutere hva slags arenaer for politisk deltakelse og diskusjon den moderne eKommunen skal tilby dem. En særlig utfordring for hvilke forventninger som blir skapt om politikkbegrepet, blir det om tendensene ved å snakke om innbyggerne som ”kunder”, ”brukere” og ”konsumenter” får feste seg. Det er mange roller som skal ivaretas, men i forhold til hvilke beretninger og fortellinger vi skaper om hva det er å være en ”borger”, er dette viktig å diskutere. Selv om dette bare er små detaljer i et stort bilde, kan bruken av begreper i dag likevel gi en indikasjon på hvilke tankestrukturer eller hvilken idéarv vi bærer med oss videre, men som alltid kan bli og blir utfordret.

Å legge til rette for bruk og å lære bort digital kompetanse er ikke det samme som at det man skaper av hjemmesider skaper engasjement. Det er andre faktorer som spiller inn. Ved å sammenligne de tilsynelatende usammenlignbare studiene av CMC senteret i Nakaseke og Tromsø kommune har det vært mulig å perspektivere forventningene blant lokalpolitikere og kommunansatte i Tromsø. Drømmene og forventningene til økt deltakelse og engasjement gjennom bruk av digitale kommunikasjonsteknologier er ikke unikt for norske kommuner, denne drømmen finnes også blant andre initiativtakere. Derfor er det interessant at i Nakaseke som har langt mindre ressurser enn kommuner i Norge likevel har lyktes i å skape deltakelse blant unge, gjennom å direkte engasjere unge mennesker selv. Engasjement krever

deltakelse fra alle. Det krever samhandling. En kommunal hjemmeside i seg selv skaper ikke deltagelse.

Forventninger til IKT har betydninger, men det har også forventninger til lokalpolitisk deltagelse og engasjement. I forhold til analysen av minispørreundersøkelsen fra førstegangsvælgerne i utvalgs kommunene går det frem at unge mennesker er politisk engasjerte. Ved å se etter hvem eller hva som gjør lokalpolitikk kan det er det stor forskjell på å tenke lokalpolitikk som *noe* som skjer fremfor å se på lokalpolitikk som *noen*, mennesker, grupper av mennesker, politikere eller innbyggerne og seg selv. Ved å skape beretninger om handling, å beskrive lokalpolitikk gjennom et handlende subjekt kan det være en vei å gå for å kommunisere lokalpolitikk med unge mennesker. Og som den siste artikkelen viser, gi unge mennesker rom for deltagelse på kommunenes hjemmesider, selv om det ikke blir som forventet.

I tiden etter at datamaterialet til denne studien ble samlet inn, har det funnet sted endringer i menneskers bruk av digitale mediekkanaler. Det er mer enn bare kommunale websider som kan legge til rette for lokalpolitisk engasjement og deltagelse. Blogger, digitale sosiale nettverk og nettsteder der brukergenerert innhold får stor plass både i form av tekst, bilder og film blir stadig mer utbredt. Men uavhengig av de nye digitale mulighetene er det fortsatt viktig å undersøke hvilke forventninger skapere og brukere av alle digitale offentlige rom har, hva slags dialog og debatt ønskes og hvordan går vi frem for å skape demokratisk samhandling? Spørsmål om hva som forventes og hva vi ønsker å legge til rette for av engasjement og deltagelse, for hvem, hvorfor og hvordan vi gjør det er spørsmål som bør gjentas kontinuerlig og fra ulike innfallsvinkler.

English summary

In this thesis I have analysed the expectations of local politicians, administrative employees and first time voters in order to discuss how these expectations have significance for how municipalities provides spaces for local political engagement and participation on their websites. I have conducted empirical material through interviews with local politicians and administrative employees, asking about their expectations to the ICT initiatives in their municipalities. I have also conducted a mini survey giving first time voters five open questions regarding local politics and engagement.

Through a philological intervention, analysing the empirical material through the lenses of Hannah Arendts' conceptual history and her theory of action from her work *The Human Condition* (1996), but also Chantal Mouffes *On the Political* (2005) and Vincent Mosco's *The Digital Sublime* (2004), I have emphasised in four articles the importance of discussing expectations on ICTs, understandings of 'politics' and 'engagement'. Compared to ongoing discussions of digital technologies and the urge for increased political participation among youths, I have found that there is a great need for further discussions regarding people's expectations of local politics and engagement, because there exist dreams of increased participation. Nevertheless, everyday life practices in the municipalities, already existing roles of the municipalities, overshadows local politicians and administrative employee's dreams of a vigorous local democracy. Among the first time voters' multitude of expectations, it was important to find that some, but not the majority, actually define local politics as action somebody is doing. This, I argue, might give reason to allow new stories to arise on local politics and engagement.

Litteratur

Aibar, Eduard & Ferran Urgell (2004), "E-Government within Public Bureaucracy: When the Internet met its Goliath". At: Public Proofs: Science, Technology and Democracy. Session: Information and Communication Technologies, Society for the Social Study of Science & European Association for the Study of Science and Technology Conference meeting, Paris: 25.–28. 08.2004. Se også (2007) *Public Organization Review* 7(4). Tilgjengelig:

<http://www.springerlink.com/content/m4r7515401398122/> [siste lesedato 31.03.2008]

Aibar, Eduard (2004), "Project Internet Catalonia (PIC). E-Government and Public Services. A Case Study of the Inter-Administrative Portal CAT365". Research report, Tilgjengelig: http://www.uoc.edu/in3/pic/eng/pdf/PIC_Generalitat_eng.pdf [siste lesedato 31.03.2008].

Arendt, Hannah (1989), *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.

Arendt, Hannah (1990), *On Revolution*. London: Penguin Books.

Arendt, Hannah (1996), *Vita activa. Det virksomme liv*. Oslo: Pax Forlag.

Aristoteles (1993), *Politiken*. Jonsered: Paul Åströms förlag.

Asdal, Kristin (2004), "Positivismekritikk kontra post-konstruktivisme. Hans Skjervheim kontra Bruno Latour". *Sosiologi i dag. Bruno Latour og Tingenes Sosiologi*, 34(2), Oslo: Novus Forlag.

- Asdal, Kristin & Sissel Myklebust (1999), ”Teknologi, vitenskap og makt: eksempler på effektiv ’black boxing’ og noen åpningsforsøk: et posisjonspapir for Makt- og demokratiutredningen”. Nr. 7, mai 1999, Makt- og demokratiutredningen 1998-2003, Oslo.
- Asdal, Kristin, Brita Brenna & Ingunn Moser (red.) (2001), *Teknovitenskapelige kulturer*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Benhabib, Seyla (1996), *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press.
- Benhabib, Seyla (2003), *The Reluctant Modernism of Hannah Arendt*. Modernity & Political Thought. Thousand Oaks: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Bestorp, Evert (1990), *Oslotelefonen 1880–1985*. Oslo: Oslo Teledistrikt.
- Blikrud, Liv, Geir Hestmark & Tarald Rasmussen (2002), ”Det målbare mennesket”. I Trond Berg Eriksen & Øystein Sørensen (red.), *Vitenskapens utfordringer. Norsk idéhistorie*, bind IV. Oslo: Aschehoug.
- Bowker, Geoffrey C. & Susan Leigh Star (1999), *Sorting Things Out: Classification and its Consequences*. Inside Technology. Cambridge: MIT Press.
- Carey, James (1989), *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. Media and Popular Culture 1. New York: Routledge.
- Castells, Manuel (1996), *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. I. Cambridge: Blackwell.
- Corneliusen, Hilde (2003), *Diskursens makt – individets frihet: Kjønnede posisjoner i diskursen om data*. Dr. Art., Universitetet i Bergen.

Dahlberg, Lincoln (2001), "Democracy via Cyberspace: Mapping the Rhetorics and Practices of Three Prominent Camps". *New Media Society*, 3(2), s. 157–177.

Dahlberg, Lincoln & Eugenia Siapera (2007), *Radical Democracy and the Internet: Interrogating Theory and Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Den norske IT-veien – Bit for bit (1996) Tilgjengelig:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/sd/dok/rapporter_planer/rapporter/1996/Den-norske-IT-veien-Bit-for-bit/3.html?id=105181 [siste lesedato: 26.03.2008]

Drotner, Kirsten (1999), *Unge, medier og modernitet – pejlinger i et foranderlig landskap*. København: Borgen/Medier.

Due, Beathe (2002), "Fra forretningssamtale til sludder. Offentlige reaksjoner på alminneliggjøringen av telefonen". *Kvinneforskning* 2(2).

Due, Beathe (2003), "'Et oppkomme av intetsigende sludder?' Kritikk av kvinners telefonbruk i norsk dagspresse, lest som et utvannet politisk menneskesyn i lys av Hannah Arendts handlingsteori" Hovedfagsoppgave i idéhistorie ved Institutt for Kulturstudier, Universitetet i Oslo.

Due, Beathe (2004), "eNorge 2005 – et IT samfunn på markedsvilkår?". I Christina Mörtberg & Beathe Due (red.), "Informationsteknologi och kön som prisma i analyser av nordiska IT-policies". *NIKK småskrifter*, nr 9. Tilgjengelig: http://www.nikk.uio.no/forskning/nikk/it_politik/ [siste lesedato: 30.03.2008].

Due, Beathe (2007), "Viktige overraskelser – handling, adferd og ideer om forutsigbarhet i bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologier (IKT)". I Marika Lüders, Lin Prøitz & Terje Rasmussen (red.), *Personlige medier. Livet mellom skjermene*. Oslo: Gyldendal akademisk.

eKommune 2009 – det digitale spranget. Tilgjengelig:

<http://www.ks.no/upload/70346/ekommune.pdf> [siste lesedato: 31.03.2008].

Ekelin, Annelie (2007), “The Work to Make eParticipation Work”. PhD, Blekinge Institute of Technology, School of Engineering, Doctoral Dissertation Series No. 2007:11 Tilgjengelig:

[http://www.bth.se/fou/forskinfor/nsf/0/06c223cbd4e0037dc12572dd004a9ca1/\\$FILE/E/Ekelin_diss.pdf](http://www.bth.se/fou/forskinfor/nsf/0/06c223cbd4e0037dc12572dd004a9ca1/$FILE/E/Ekelin_diss.pdf) [siste lesedato: 31.03.2008].

Elovaara, Pirjo (2004), “Angels in Unstable Sociomaterial Relations: Stories of Information Technology”. PhD, Blekinge Institute of Technology, Doctoral Dissertation Series no. 2004:02, Karlskrona: Kaserntrykkeriet.

Engelstad, Fredrik & Guro Ødegård (red.) (2003), *Ungdom, makt og mening, Makt- og demokratiutredningen 1998- 2003*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Enorge2005 (2002), Nærings og Handelsdepartementet.

Eriksen, Erik Oddvar & Jarle Weigård (2003), *Understanding Habermas. Communicative Action and Deliberative Democracy*. London: Continuum Press.

Feenberg, Andrew (1995), “Subversive Rationalization: Technology, Power and Democracy”. I Andrew Feenberg & Alastair Hannay (eds.) *Technology and the Politics of Knowledge*. Bloomington: Indiana University Press. Tilgjengelig: <http://www-rohan.sdsu.edu/faculty/feenberg/Ind.htm> [siste lesedato: 31.03.2008].

Feenberg, Andrew (1999), *Questioning Technology*. London: Taylor & Frances.

Feenberg, Andrew (2002), *Transforming Technology: A Critical Theory Revisited*. New York: Oxford University Press.

- Feenberg, Andrew & Darin Barney (eds.) (2004), *Community in the Digital Age*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Foucault, Michel (1993), *Diskursens Ordning*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag, Symposion.
- Fraser, Nancy (1990), "Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy". *Social Text*, 25/26, s. 56–80.
- Geertz, Clifford (1973), *The Interpretation of Cultures*. London: Fontana Press.
- Gentikow, Barbara (2005), *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Gentikow, Barbara & Skogseth, Egil G. (red.) (2007), *Medier og demokrati*, Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Giddens, Anthony (1999), *Runaway World. How Globalisation is Reshaping Our Lives*. London: Profile Books.
- Gripsrud, Jostein (1999), *Mediekultur, mediesamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Habermas, Jürgen (1991), *Borgerlig offentlighet*. Oslo: Gyldendal.
- Hacker, Kenneth L. & Dijk, Jan A.G.M. van (2000), *Digital Democracy: Issues of Theory and Practice*. London: Sage.
- Hanssen, Gro S. (2007), "ICT in Norwegian Local Government – Empowering the Politicians?". *Local Government Studies*, 33(3), s.255-282.

- Hanssen, Gro S. & Signy I. Vabo (2008), "Styringsdilemmaer i lokaldemokratiet – økt utfordringer med digitalisering?". I Gunn Enli & Eli Skogerbø (red.), *Digitale dilemmaer. Nye medieformer, nye utfordringer*. Oslo: Gyldendal akademisk, s.18-38.
- Haraway, Donna (1991), *Simians, Cyborgs, and Women. The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Haraway, Donna (1997), *Modest_Witness@Second_Millennium FemaleMan© _ Meets _ OncoMouse™*. New York: Routledge.
- Haraway, Donna (2001), "Det beskjedne vitnet: Feministiske diffraksjoner i vitenskapsstudier". I Kristin Asdal, Brita Brenna & Ingunn Moser (red.), *Teknovitenskapelige kulturer*. Oslo: Spartacus Forlag AS, s. 189–206.
- Haug, Trond, Vidar Enebakk & Rune Schjøllberg (red.) (1999), "Demokrati og IKT – en kunnskapsstatus om forholdet mellom demokratiske teorier og informasjons- og kommunikasjonsteknologier". *Skriftserie 1/1999*, Senter for teknologi, innovasjon og kultur, Universitetet i Oslo.
- Haraway, Donna (2004), *The Haraway Reader*. New York: Routledge.
- Hellevik, Ottar (2002), *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hoff, Jens & Kresten Storgaard (red.) (2005), *Informationsteknologi og demokratisk innovation – borgerdeltagelse, politisk kommunikation og offentlig styring*. Fredriksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

- Hoff, Jens, Ivan Horrocks & Pieter Tops (eds.) (2000), *Democratic Governance and New Technology – Technologically Mediated Innovations in Political Practice in Western Europe*. London: Routledge.
- Honig, Bonnie (1995), "Toward an Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the Politics of Identity". I Bonnie Honig (ed.), *Feminist Interpretations of Hannah Arendt*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, s.135-166.
- Jansson, Maria (2007), *Participation, Knowledges and Experiences. Design of IT-Systems in e-Home Health Care*. Doctoral Thesis (Department of Business Administration and Social Sciences). Luleå, Division of Business Administration and Management, University of Technology.
- Jansson, Maria, Christina Mörtberg & Elisabeth Berg (2007), "Old dreams, New Means: An Exploration of Visions and Situated Knowledge in Information Technology". *Gender Work and Organisation*, 14(4), s.371-387.
- Jordheim, Helge (2001), *Lesningens vitenskap. Utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kimberlee, Richard H. (2002), "Why Don't British Young People Vote at General Elections?". *Journal of Youth Studies*, 5(1), s.85-98.
- Kommunenes Sentralforbund (2002), *IKT i kommunene. Kommunenes beskrivelse og vurdering av IKT-situasjonen 2001/2002*. Oslo: Kommunenes Sentralforbund & Norsk Gallup.
- Koselleck, Reinhart (1985), *Futures Past. On the Semantics of Historical Time*. Cambridge: The MIT Press.

- Krogh, Thomas (2001), "Ulike modeller for tverrfaglighet – og mulighetene for tverrfaglig forskning i dagens akademiske situasjon". I Gunnar Liestøl & Andrew Morrison (red.), *Tverrfaglighet og digitale medier, forskingsrapport fra KTK*. Oslo: InterMedia, Universitetet i Oslo, s. 5–16.
- Latour, Bruno (2004), *Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2005), *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Law, John (2001), "Maskinelle lyster og interpellasjoner". I Kristin Asdal, Brita Brenna & Ingunn Moser (red.) *Teknovitenskapelige kulturer*. Oslo: Spartacus Forlag AS, s. 225-249.
- Law, John (2004), *After Method: Mess in Social Science Research*. London: Routledge.
- Lie, Merete (ed.) (2003), *He, She and IT Revisited, new perspectives on Gender in the Information Society*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Liestøl, Gunnar & Terje Rasmussen (2003), *Digitale medier: En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lidén, Hilde & Guro Ødegård (2002), *Ungt engasjement: ungdoms samfunnsengasjement og lokalpolitiske deltagelse*. NOVA rapport 6/2002.
- Livingstone, Sonia, Magdalena Bober & Ellen J. Helsper (2005), "Active Participation or Just More Information? Young People's Take-up of Opportunities to Act and Interact on the Internet". *Information, Communication & Society* 8(3), s. 287-314.

- Lægran, Anne Sofie (2004), *Connecting Places: Internet Cafés as Technosocial Spaces*. Dr. Polit., Department of Geography, Faculty for Social Sciences and Technology Management, Norwegian Institute of Science and Technology (NTNU).
- Marvin, Carolyn (1988), *When Old Technologies Were New. Thinking About Electric Communication in the Late Nineteenth Century*. Oxford: Oxford University Press.
- Mattelart, Armand (2003), *The Information Society: An Introduction*. London: Sage Publications.
- Moderniseringsdepartementet (2005), "eNorge2009 – det digitale spranget", Publikasjonsnummer: P0920B. Tilgjengelig: http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/IKT-politikk/enorge_2009_komplett.pdf [siste lesedato: 11.10.2008].
- Mosco, Vincent (2004), *The Digital Sublime: Myth, Power and Cyberspace*. Cambridge: MIT Press.
- Mouffe, Chantal (1992), "Feminism, Citizenship and Radical Democratic Politics". I Judith Butler & Joan W. Scott (eds.), *Feminists Theorize the Political*. New York: Routledge, s. 369–384.
- Mouffe, Chantal (2005), *On the Political. Thinking in Action*. London: Routledge.
- Mörtberg, Christina & Dagny Stuedahl (2005), "Silences and Sensibilities – Increasing Participation in IT Design". I Bertelsen et al. (eds.) *Critical Computing – Between Sense and Sensibility Proceedings of The Fourth Decennial Aarhus Conference, Aarhus, Danmark, august 20–24 2005*, s.141-144.

- Mörtberg, Christina & Beathe Due (2004), "Informationsteknologi och kön som prisma i analyser av nordiska IT-policies". *NIKK småskrifter*, nr 9, Tilgjengelig: http://www.nikk.uio.no/forskning/nikk/it_politik/ [siste lesedato: 30.03.2008].
- Mörtberg, Christina (2003), "In Dreams Begins Responsibility: Feminist Alternatives to Technoscience". I Cristina Mörtberg, Pirjo Elovaara & Britta Lundgren (eds.) *How Do We Make a Difference? Information Technology, Transnational Democracy and Gender*. Luleå: Division Gender and Technology, Luleå University of Technology, s. 57-70.
- Norris, Pippa (2001), *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (2002), *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. New York: Cambridge University Press.
- Offerdal, Audun & Jacob Aars (red.) (2000), *Lokaldemokratiet. Status og utfordringer*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Olaussen, Lennart (1996), "Från text till text". I Lennart Olausson (red.) *Idéhistoriens egenart, teori- och metodfrågor inom idéhistorien*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Olsen, Leif, Olaf Rieper & Stine Christensen (2002), *Netdemokrati i lokalt perspektiv - belyst gjennom et litteraturstudie*. Notat nr. 2, København: MODINET København Universitet.
- Patel, Runa & Ulla Tebelius (red.) (1987), *Grundbok i forskningsmetodik: kvalitativt och kvantitativt*. Lund: Studentlitteratur.

- Pitkin, Hanna Fenichel (1998), *The Attack of the Blob. Hannah Arendt's Concept of the Social*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Polat, Rabia Karakaya (2005), "The Internet and Political Participation. Exploring the Explanatory Links". *European Journal of Communication*, 29(4), s. 435–459.
- Prout, Alan (2000), "Children's Participation: Control and Self-Realisation in British Late Modernity". *Children & Society*, 14(4), s. 304-315.
- Pressemelding (2007) nr.: 53/2007, publisert 15.12.2006, Tilgjengelig:
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/pressecenter/pressemeldinger/2006/IKT-ministerer-inviterer-til-debatt-legg.html?id=439073> [siste lesedato: 26.03.2008].
- Program for digital kompetanse* (2004-2008) Utdannings- og
Forskningsdepartementet, Tilgjengelig:
http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ufd/red/2004/0016/ddd/pdfv/201402-program_for_digital_kompetanse.pdf [siste lesedato: 31.03.2008].
- Putnam, Robert (2000), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rheingold, Howard (2000), *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Cambridge.: MIT Press.
- Schaanning, Espen (1997), *Vitenskap som skapt viten: Foucault og historisk praksis*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Sejersted, Francis (1997), "Hinsides teknologideterminismen". Arbeidsnotat Universitetet i Oslo. Senter for teknologi og menneskelige verdier, nr. 104, TMV-senteret, Universitetet i Oslo.

- Sennet, Richard (1992), *Intimitetstyranniet*. Oslo: Cappelens upopulære skrifter, Cappelen.
- Shapin, Steven (1999), *Den vitenskapelige revolusjonen*. Oslo: Spartacus Forlag AS.
- Silverstone, Roger (red.) (2005), *Media, Technology and Everyday Life in Europe: From Information to Communication*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Skogerbø, Eli (1996), *Privatizing the Public Interest: Conflicts and Compromises in Norwegian Media Politics 1980-1993*. Dr. Polit., Department of Media and Communication, University of Oslo.
- Skogerbø, Eli & Marte Winsvold (2008), "Nettet som debattarena". I Gunn Enli & Eli Skogerbø (red.) *Digitale dilemmaer. Nye medieformer, nye utfordringer*. Oslo: Gyldendal akademisk, s.39-60.
- Slaatta, Tore (red.) (2002), *Digital makt. Informasjons- og kommunikasjonsteknologiens betydninger og muligheter, Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Statistisk Sentralbyrå: <http://www.ssb.ni/ikt> [siste lesedato: 29.02.2008].
- Stuedahl, Dagny (2004), *Forhandlinger og overtalelser: kunnskapsbygging på tvers av kunnskapstradisjoner i brukermedvirkende design av ny IKT*. Dr. Polit., Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo, Unipub avhandlinger no. 34, Unipub.
- Strategidokument (2002), *Enorge2005*. Oslo: Nærings og Handelsdepartementet.

- Stortingsmelding (2006), *Eit informasjonssamfunn for alle*. Tilgjengelig:
<http://www.regjeringen.no/Rpub/STM/20062007/017/PDFS/STM200620070017000DDDPDFS.pdf> [siste lesedato: 31.03.2008].
- Suchman, Lucy (2002), "Located accountabilities in technology production".
Scandinavian Journal of Information Systems, 14(2), s. 91–105.
- Torpe, Lars (2005), "Internett, demokrati og politisk offentlighet". I Lars Torpe, Jeppe Agger Nielsen & Jens Ulrich (red.) *Demokrati på nettet: offentlighed, deltagelse og digital kommunikation*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Tuuva, Sari (2003), "Interpretations of Information Society in North Karelia". I Christina Mörtberg, Pirjo Elovaara & Britta Lundgren (eds.) *How do we make a difference? Information Technology, Transnational Democracy and Gender*. Division Gender and Technology, Luleå, Sweden: Luleå University of Technology, SE-971 87.
- Widerberg, Karin (2001), *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt – en alternativ lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Winsvold, Marte (2007), "Municipal Websites in the Local Political Debate. Supplying Facts or Setting Agenda?". *Nordicom Review* 28(2), s.7-23.
- Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips (1999), *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde: Samfundslitteratur, Roskilde Universitetsforlag.
- Young, Iris Marion (2002), *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Yuval-Davis, Nira (1997), *Gender & Nation*. London: Sage Publications.

Aardal, Bernt & Guro Stavn (2006), "Enda flere skifter parti" *Samfunnsspeilet* nr 3, ved www.ssb.no, friggitt 30. juni 2006. Oslo: Statistisk sentralbyrå.

Aase, Thor Halfdan (1997) "Tolkning av kategorier. Observasjon, begrep og kategori" i Fossaskåret, Erik, Otto Laurits Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.) *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*, Oslo: Universitetsforlaget.

Appendix

Appendix 1: Nakaseke Community Multimedia Centre and Tromsø Municipality

Appendix 2: Comparative Country Facts

	Norway	Uganda
Geography	25,148 km coastline	Landlocked
Population	4,610,820	28.195.754
Annual GDP per person	\$47,800 (2006 est.)	\$1,800 (2006 est.)
Society	Homogenous	Multi-lingual
Political environment	Multiparty political system	In 2005 the constitution was amended removing presidential term limits and legalizing a multiparty political system
Media and press		

Source: <https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

	Norway	Uganda
Telephones – main lines in use:	2.030.282 (2007)	129.863 (2006)
Telephones - mobile cellular:	5.210.608 (2007)	4.5 million (2008)
Radio broadcast stations:	275 (2007)	152 operational FM (2007)
Radios:	83% have access in the home (2005) (CNN says: 4.03 million (1997))	5 million (2001)
Television broadcast stations:	46 (2007) (CNN sier: 360 (plus 2,729 repeaters) (1995))	26 on air (2007)
Televisions:	98% have a TV in the home, 54% has two or more (CNN says: 2.03 million (1997))	500,000 (2001)
Internet Service Providers (ISPs):	CNN says 13 (2000)	17 (2006)
Internet users:	69% have access in the home (CNN says: 3.14 million (2005))	500,000 (2005)

Sources:

The Norwegian Electronic Communications Market year to 30 June 2007 (last accessed 31.03.2008)

Medietilsynet, NRK, TNS Gallup (bearbeidet), TV 2

www.ucc.co.ug

New Vision Supplement 26 February 2008

http://www.npt.no/iKnowBase/Content/Telemarked_halvaar_2006.pdf?documentID=50202

<http://www.medienorge.uib.no/?cat=statistikk&medium=tv&queryID=290>

<http://www.ssb.no/emner/07/02/30/medie/sa78/medietilgang.pdf>

<http://www.medienorge.uib.no/?cat=statistikk&medium=radio&queryID=313>

<http://www.ssb.no/emner/10/03/ikthus/tab-2006-09-14-01.html>

<https://www.cia.gov/cia/publications/factbook/>

Vedlegg

Vedlegg 1) semistrukturert intervjuguide lokalpolitikere

Forskningsprosjekt: IKT og lokaldemokratiet
Gjennomføres av Universitetet i Oslo, NIBR og Høyskolen i Oslo

Intervjuguide til lokalpolitikere

1. HJEMMESIDER

- Kan du si noe om (den politiske) prosessen som ledet frem mot etablering av de nye hjemmesidene?
- Hva opplever du er kommunens tanker og strategier bak hjemmesidene?
- Hvem tror du bruker kommunens hjemmesider, og hva brukes de til?
- Kommuniserer du med velgere på e-post, eventuelt om hva?
- Hvor viktige tror du disse sidene er for kommunikasjonen mellom politikere og innbyggere i Drammen kommune?
- Hvilket inntrykk har du av hjemmesidenes plassering i den lokale offentligheten i Drammen?
- Hvordan ser kommunen på sin egen rolle i offentligheten?

2. PARTIER

- Har ditt parti egne nettsider?
- Hva er funksjonen til partiets nettsider?
- Har partiet noen strategi i forhold til internett og hvordan det kan brukes for å påvirke/rekruttere velgere/ få igjennom saker?

3. NETTAVISER

- Leser du Drammens Tidendes papirutgave? Leser du nettutgaven?
- Hva opplever du er forskjellen mellom de to avistypene?
- I hvilken grad tenker du at nettaviser er en del av offentligheten?
- Er det viktig for deg som politiker å følge med på hva som skrives i nettavisene?

4. E-DELTADELSE

- Har du noen gang vært inne på nettdebattssidene i DT eller i en annen avis?

Hvis ja:

- Hvordan forholder du deg til det som kommer frem i slike debatter?
- Hvordan opplever du at deltakelsen i slike fora er, sammenliknet med for eksempel debatten på leserbrevsiden i papiravisen?
- Har du noen gang svart på innlegg, og eventuelt om hva?

- Føler du det er nødvendig å forsvare angrep på politikken ditt parti står for/argumentere for saker på disse sidene? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvor viktig er denne kanalen for å få kunnskap om hva velgerne er opptatt av?
- Hvis du vil kommunisere med velgerne hvilken kanal opplever du som mest relevant/bruker du selv?
- Hvis du vil delta i det offentlige ordskiftet, hvilken kanal ville du da velge å bruke?

- Tror du det er mange politikere som deltar i debatter på nettet? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvem tror du deltar i nettdebattene
- Hvem tror du følger med i nettdebattene?

- Er kommunikasjonen som foregår på nett annerledes enn kommunikasjonen som foregår andre steder?
- Tror du deltakelse via nett vil endre måten vi kommuniserer og samhandler politisk på?

Alt i alt:

- Hvor viktig tror du internett er for kommunikasjonen mellom politikere og innbyggerne? Hva tror du skal til for at den skal bli mer brukt? Tror dere det vil skje?
- Hva tror du er det viktigste internett gjør med politikken (eller folks mulighet for innflytelse, deltakelse)? Tror du den endrer politikken karakter?

5. INFORMASJONSTILFANG

- Hvem kommuniserer du med som lokalpolitikere, og hvordan?
- Hvordan bringer du den kunnskapen du tilegner deg videre inn i det lokalpolitiske system?

- Hva slags skriftlige dokumenter skaffer du deg som lokalpolitiker om:
 - a) innbyggernes preferanser
 - b) eldreomsorg
 - c) næringsutvikling

- Er det noen typer informasjon du savner?
- Diskuterer du informasjonstilfanget med noen?

- Gjør IKT politikere mindre eller mer avhengige av administrasjonen når det gjelder informasjonstilfang og kunnskapstilegnelse enn de var før?
- Opplever du at IKT har ført til en informasjonsasymmetri mellom politikere og administrasjon?